

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY REGNÓW
NA LATA 2025 – 2028**

Październik 2025

Opracowanie:

ARCHFOTO TECHNOLOGY Bogusław Okupny

Spis treści

1. Wstęp	2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	2
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	3
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	22
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	25
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	29
4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu	37
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	40
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	40
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	46
5.2.1 Charakterystyka geograficzna gminy Regnów	46
5.2.2 Zarys dziejów obszaru gminy	47
5.2.3 Dziedzictwo niematerialne	57
5.2.4 Instytucje kultury	60
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	62
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	67
5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków	69
5.4.2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków	70
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	74
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	82
7. Założenia programowe	86
7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki	86
7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu	87
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	91
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	92
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	92
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	99
12. Bibliografia	101

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Regnów na lata 2025-2028 jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się w granicach gminy. Najpełniejszą definicję dziedzictwa kulturowego wypracował Jan Pruszyński (J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*, t. 1, Kraków 2001, s. 50), stwierdzając, że jest to: „*zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej*”.

Celem Programu jest stworzenie kompleksowej, wieloletniej strategii opieki nad zabytkami na terenie gminy Regnów. Program opieki nad zabytkami gminy Regnów jest narzędziem zarządzania lokalnym dziedzictwem i powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem, jakim jest dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania mają za cel poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację. Niezwykle istotne jest, aby w działania na rzecz realizacji zadań nakreślonych w programie włączyli się mieszkańcy, poprzez różne formy swojej aktywności zawodowej oraz poza zawodowej. Poprzez działania edukacyjne program powinien też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej i znaczenia lokalnych wartości i przede wszystkim budzić poczucie dumy i identyfikację z tak zwaną małą ojczyzną. Program jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania gminnego.

Niniejszy program został opracowany zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa realizując wymóg art. 87 **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. 2024 poz. 1292) oraz dokumentami programowymi o zasięgu ogólnokrajowym oraz wojewódzkim, powiatowym, gminnym.

Wiele elementów budujących Program zaczerpnięto z odpowiednich polityk, programów i planów sektorowych o randze krajowej, wojewódzkiej i powiatowej. Zaproponowane w programie opieki nad zabytkami działania mają pomóc w poprawie substancji zabytkowej, jej rewaloryzacji oraz w upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego zaś proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z zakresu ochrony zabytków.

Gminny program opieki nad zabytkami opracowywany jest w cyklach 4 letnich a z jego realizacji wójt co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1292), w którym: *Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i są nimi:

- 1) *(uchylony),*
- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,*
- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Sposób procedowania z programami opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań wynikają z art. 87 ust. 3-5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

1. *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
2. *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*
3. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
(Dz. U. 1997 Nr 78 poz. 483 z późn. zm.)

W preambule Konstytucji RP znajduje się zobowiązanie aby przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku. W świetle art. 5 i 6 ust. 1 Konstytucji RP do podstawowych obowiązków państwa działającego za pośrednictwem swych organów należy ochrona dziedzictwa kultury, a w szczególności jego podstawowych materialnych składników, jakimi są zabytki.

Art. 5.

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 października 2007 (K 20/07, OTK-A 2007, nr 9, poz. 102) dokonał wykładni artykułu 5 w części dotyczącej dziedzictwa narodowego, przyjmując w konkluzji, że państwo, realizując zadanie strzeżenia dziedzictwa narodowego musi uwzględniać ograniczenia wynikające z gwarantowanych konstytucyjnie praw obywateli.

Ochrona powinna być rozumiana jako ochrona dla przyszłych pokoleń, ale zabytki powinny być współcześnie wykorzystywane w taki sposób (np. badania naukowe), aby nie stanowiło to dla nich zagrożenia i aby nie prowadziło do ich degradacji, uszkodzenia i zniszczenia. W Konstytucji RP wyrażony został obowiązek stwarzania przez państwo jak najlepszych warunków równego dostępu do dóbr kultury, z poszanowaniem prawa własności.

Art. 6.

- 1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*

Przyjmuje się, że dobrami kultury są elementy stanowiące materialny przejaw kulturowej działalności człowieka, a także niematerialny dorobek ludzkości.

Przepisy artykułu 73 Konstytucji kształtują obowiązki państwa w zakresie kultury i stanowią katalog konstytucyjnych praw i wolności kulturalnych.

Art. 73.

Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Przepisy artykułu 86 Konstytucji nakładają na każdego obywatela obowiązek dbałości o stan środowiska, którego jednym z elementów jest środowisko kulturowe z jego składową, jaką jest dziedzictwo kulturowe.

Art. 86.

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

I. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej
(t.j. Dz. U. 2024 r. poz. 1370)

W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2021 r. poz. 1893, ze zm.), wiodącym organem odpowiedzialnym za zadanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.

II. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
(t.j. Dz. U. 2024 poz. 1292)

Podstawowym aktem prawodawczym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1292) - dalej w tekście u.o.z.o.z, która w art.1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

W art. 3 u.o.z.o.z. zawarty został zbiór definicji prawnych, wiążących na gruncie wykładni i stosowania prawa. Zawarty w tym artykule słownik definiuje podstawowe pojęcia stosowane dalej w ustawie, które poniżej przytaczamy:

- 1) **zabytek** — nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- 2) **zabytek nieruchomy** — nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1,
- 3) **zabytek ruchomy** — rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1,
- 4) **zabytek archeologiczny** — zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem,
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** — instytucją kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami,
- 6) **prace konserwatorskie** — działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań,
- 7) **prace restauratorskie** — działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań,
- 8) **roboty budowlane** — roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku,
- 9) **badania konserwatorskie** — działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich,
- 10) **badania architektoniczne** — działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń,
- 11) **badania archeologiczne** — działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego,
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** — przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg,
- 13) **historyczny zespół budowlany** — powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi,
- 14) **krajobraz kulturowy** — postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka,
- 15) **otoczenie** — teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Wymieniona w art. 3 pkt 5 u.o.z.o.z. **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2020 poz. 194), to podmioty, których celem statutowym i istotą działania jest sprawowanie aktywnej opieki nad zabytkami. Wymienione w art. 3 pkt 6 **prace konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art.

36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z postanowieniami art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia w przypadkach określonych przepisami ustawy z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. 2020 poz. 1333 ze zm.).

Wymienione w art. 3 pkt 7 u.o.z.o.z. **prace restauratorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 8 u.o.z.o.z. **roboty budowlane** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 2 wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Ustawodawca w art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z. zwraca uwagę, że uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Podobnie, zgodnie z treścią art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Wymienione w art. 3 pkt 9 u.o.z.o.z. **badania konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 10 u.o.z.o.z. **badania architektoniczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 4 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 11 u.o.z.o.z. **badania archeologiczne** prowadzone przy zabytku archeologicznym, a w określonych przypadkach również przy innych zabytkach nieruchomych, wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

W art. 4 i art. 5 u.o.z.o.z. ustawodawca wprowadził rozróżnienie na ochronę i opiekę nad zabytkami, precyzując na czym polega ochrona zabytków w działaniach podejmowanych przez organy administracji publicznej (art. 4) oraz na czym polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza. Ochrona zabytków to działania podejmowane przez organy administracji publicznej, włączając w to działania władcze, polegające na stosowaniu prawa, których efektem jest wydawanie decyzji administracyjnych. Opieka nad zabytkami to działania faktyczne właścicieli lub posiadaczy oraz także jest to pożądaný stan zabytku, który powinien być zagwarantowany przez właściciela lub posiadacza zabytku poprzez zapewnienie określonych w ustawie warunków.

W art. 6 u.o.z.o.z. ustawodawca podał zagregowaną definicję zabytku, która stanowi uszczegółowienie definicji w art. 3 oraz określił, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania.

W art. 7 u.o.z.o.z. ustawa wymienia formy i sposoby ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest historycznie najstarszą formą ochrony zabytków utworzoną w 1928 roku. Obecnie rejestr zabytków prowadzony jest na podstawie Obwieszczenia Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za

granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56). Zgodnie z przepisami art. 10 i 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jedynym organem mającym kompetencje dokonywania wpisów do rejestru jest właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o wpis może wystąpić właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania o wpis zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Przepisy ustawy nakazują informowanie obywateli o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku do rejestru, m. in. na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego zabytek się znajduje. Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne to stanowi on ważną formę budowania świadomości społecznej i zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów będących w rejestrze zabytków. Bardzo istotny jest zakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych a także podejmowanie innych działań, które mogłyby doprowadzić do zniszczenia zabytku, wobec którego wszczęte jest postępowanie o wpisaniu do rejestru zabytków. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych, co do których zostało już wydane pozwolenie na budowę oraz innych działań określonych w decyzjach pozwalających na ich prowadzenie. Działania te mają na celu udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym przed uprawomocnieniem się decyzji o wpisaniu do rejestru.

Zabytek wpisany do rejestru w razie spełnienia określonych przesłanek może zostać z tego rejestru skreślony, co jest równoznaczne z pozbawieniem go ochrony konserwatorskiej. Podstawy skreślenia zabytku z rejestru określone są w art. 13 u.o.z.o.z. i należą do nich: zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zakwestionowanie wartości będącej podstawą wpisu do rejestru zabytków w nowych ustaleniach naukowych oraz wpisanie zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanie zabytku do inwentarza muzeum bądź jego wejście w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Wszelkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnej, wydawane są na podstawie art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ustawa z 10 lipca 2015 r. o zmianie u.o.z.o.z. (Dz. U. 2016 r. poz. 1330) wprowadziła nową formę ochrony zabytków jaką jest wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, na której znajdują się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Najbardziej prestiżową formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii, zgodnie bowiem z art. 15 ust. 1 u.o.z.o.z. Prezydent RP, na wniosek ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który po zasięgnięciu obligatoryjnie opinii Rady Ochrony Zabytków, w drodze rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Zabytki uznane za pomniki historii mogą być zgłaszane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego (art. 15 ust. 4 u.o.z.o.z.).

Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla

społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Należy podkreślić, że rada gminy powinna w uchwale o ustanowieniu parku kulturowego dokładnie określić jego granice. Jak wskazuje wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 7 lipca 2007 (II OSK 1487/07) ograniczenie się do pokaźnej grubości kreski wyznaczającej granice przy relatywnie małej skali planu jest prawnie wadliwe. Z kolei wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 18 grudnia 2007 r (III SA/Kr 569/07) wskazuje na konieczność należytego uzasadnienia, to jest wskazywać na elementy kulturowe w obejmowanym ochroną krajobrazie. Skutkiem ustanowienia parku kulturowego jest obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku kulturowego dla danego obszaru. Plan ochrony sporządza burmistrz w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków a następnie jest on zatwierdzany przez radę gminy.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. jedną z form ochrony jest ustalenie ochronne w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, co w art. 18 u.o.z.o.z. zostało przełożone na ogólne zobowiązanie do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, do uwzględnienia m. in. przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z kolei w art. 19 u.o.z.o.z. doprecyzowuje, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz potrzeby innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. O ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania jako odrębnej formy ochrony zabytków możemy mówić wyłącznie w odniesieniu do stref ochrony konserwatorskiej, które wymienia art. 19 ust. 3 u.o.z.o.z. W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązują określone ograniczenia, nakazy i zakazy wniesione ustaleniami planu i strefa nie musi pokrywać się z obszarami wpisanymi do rejestru zabytków.

W piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków”, który pojawił się np. w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi. Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Drugim przykładem „nienazwanej formy ochrony zabytków” mogą być umowy, o których mowa w art. 26 u.o.z.o.z., albowiem w treści umów sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. W takim przypadku źródłem obowiązków nie są prawa powszechne ale umowa cywilno-prawna zawierana pomiędzy Skarbem Państwa bądź jednostką samorządu terytorialnego a nabywcą.

Jednostkom samorządu terytorialnego powierzono troskę o zachowanie krajobrazów kulturowych. W art. 16 gminy uzyskały kompetencje wprowadzenia właściwej formy ochrony, czyli tworzenia parków kulturowych. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziom gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzaniem jakichkolwiek form ochrony ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko

zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową skierowaną do władz samorządowych, ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej (np. sporządzenie planu ochrony) parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony pomoc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

Zgodnie z art. 17 u.o.z.o.z. na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia.

W art. 18 i 19 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnych programach opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W art. 20 u.o.z.o.z. wskazuje się na konieczność uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów i zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na rangę ewidencji zabytków jako źródła sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Ewidencje zabytków są podstawą działań ochronnych, niezależnie od rejestru zabytków, który kwalifikuje do ochrony prawnej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami ewidencja stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Podstawową rolę odgrywa w tym zakresie gminna ewidencja zabytków, do której prowadzenia zobowiązani są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci. Gminna Ewidencja Zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, ustawodawca dał możliwość dopisywania do niej zabytków, po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków – inicjatywa należy do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast – artykuł ten stracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia (na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 Dz. U. poz. 951). Włączenie zabytku nieruchomego do ewidencji nie wymaga zgody właściciela tego zabytku.

Należy podkreślić, że włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje, że do kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego należy określenie w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

W artykułach od 25 do 37 u.o.z.o.z. ustawodawca precyzyjnie określa sposób zagospodarowania zabytków, prowadzenie badań przy zabytkach, prowadzenie prac i robót oraz podejmowania innych działań przy zabytkach. Zgodnie z art. 25 u.o.z.o.z. zagospodarowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe wymaga posiadania uzgodnionej dokumentacji.

Artykuł 26 u.o.z.o.z. nakłada na właścicieli zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, którymi są Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zawarcia w umowach sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy obowiązku przeprowadzenia prac konserwatorskich przy tym zabytku.

Zgodnie z art. 27 u.o.z.o.z. na wniosek właściciela lub posiadacza zabytków wojewódzki konserwator zabytków przedstawia w formie pisemnej zalecania konserwatorskie. Przepis ten pozostaje w związku z art. 108 u.o.z.o.z., który wprowadza odpowiedzialność karną za zniszczenie lub uszkodzenie zabytku oraz niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed jego uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 110 u.o.z.o.z.).

Artykuł 28 u.o.z.o.z., nakłada obowiązek informacyjny na właściciela lub posiadacza zabytku wpisanego do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, z precyzyjnym podaniem ram czasowych w jakich ten obowiązek musi zostać wypełniony, w zależności od występującego zdarzenia. Od dnia 1 stycznia 2018 r. właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia. Dotychczas przepis zobowiązywał do niezwłocznego przekazania informacji służbom konserwatorskim, co uniemożliwiało jednoznaczne określenie, w jakim terminie obowiązek ten powinien zostać wykonany.

Artykuł 32 u.o.z.o.z. kompleksowo reguluje kwestię zawiadamiania Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem. Zgodnie z ust. 1 pkt 3 tego artykułu wójt (burmistrz, prezydent miasta) przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, zgodnie z ust. 2 tego artykułu, ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 u.o.z.o.z. wójt (burmistrz, prezydent miasta) przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt (burmistrz, prezydent miasta) ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Zgodnie z art. 34 osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 u.o.z.o.z. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić poszukiwania (art. 36 ust. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków lub do dyrektora urzędu morskiego właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań. Wszelkie pozyskane w trakcie poszukiwań zabytki archeologiczne stanowią zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami własność Skarbu Państwa i muszą zostać niezwłocznie przekazane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Również pozostałe kategorie zabytków, znalezione w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, stają się zgodnie z art. 189 *Kodeksu cywilnego* (Dz. U. 2020 r. poz. 1740), zwanego dalej kodeksem cywilnym, własnością Skarbu Państwa, a znalazca obowiązany jest je niezwłocznie wydać właściwemu staroście.

Nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 109c wprowadzony nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązującą od 1 stycznia 2018 r.). Nie należy wydobywać z ziemi żadnych zabytkowych przedmiotów ani odsłaniać archeologicznych obiektów czy otaczających ich nawarstwień. Działania takie niosą ze sobą ryzyko zniszczenia cennych kulturowo stanowisk archeologicznych. Kluczowym dla ich ochrony jest zachowanie nawarstwień ziemnych i wzajemnych układów przestrzennych artefaktów i śladów działalności ludzkiej. To właśnie one pozwalają na określenie datowania zabytku, jego powiązań z działalnością człowieka, a także na wskazanie okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował, czyli właściwe odtworzenie wydarzeń

z przeszłości. Poprawna analiza kontekstu archeologicznego jest możliwa wyłącznie podczas profesjonalnie wykonanych badań, prowadzonych przez archeologów.

W art. 36 u.o.z.o.z. wymienia katalog prac i inicjatyw wymagających wydania pozwolenia. Postępowanie administracyjne prowadzone w sprawie wydawanych pozwoleń może być wszczęte wyłącznie na wniosek uprawnionej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. Za istotną zmianę obowiązującą od 1 stycznia 2018 należy uznać doprecyzowanie art. 36 ust. 1 pkt 11 u.o.z.o.z., w którym dodano, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Wyjątkiem będzie jedynie prowadzenie akcji ratowniczej przez właściwe służby powołane do niesienia pomocy osobom w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia. Niezależnie od formy własności terenu, wymagane będzie jedno pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków, zamiast dotychczasowych dwóch, wynikających z odmiennych ustaw. Ochrona zieleni na terenach zabytkowych dotyczyć będzie parków, ogrodów, cmentarzy i innych form zieleni na obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

Wymagania formalne wniosku zostały uregulowane w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 02.08.2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz. U. 2021, poz. 81)

Decyzja administracyjna wywiera skutki prawne z chwilą kiedy staje się ostateczna, a zgodnie z art. 16 kodeksu postępowania administracyjnego decyzje, od których nie służy odwołanie lub wnioski o ponowne rozpatrzenie sprawy, są ostateczne.

W przypadku spraw z zakresu ochrony zabytków organem II instancji (czyli odwoławczym) jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W tym miejscu należy wspomnieć, że nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jaka weszła w życie 1 stycznia 2018 r. wprowadziła katalog administracyjnych kar pieniężnych i zasad ich wymierzania w zdecydowanej większości przypadków za łamanie postanowień art. 36 u.o.z.o.z. Kary pieniężne będą nakładane na właścicieli lub posiadaczy zabytków m.in. w przypadku:

- niepowiadomienia odpowiednich organów o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu, kradzieży zabytku,
- niepowiadomienia o zagrożeniu dla zabytku,
- niepowiadomienia o zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego,
- niepowiadomienia o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- utrudniania lub uniemożliwiania dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków,
- podjęcia jakichkolwiek działań przy zabytkach wymagających pozwolenia konserwatora bez tego pozwolenia. W przypadku zabytków archeologicznych administracyjne kary pieniężne dotyczą pozwoleń wydawanych na podstawie art. 36 ust. 1 pkt 1—5 oraz art. 36 ust. 1a ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. 2024 poz. 1292). O prowadzeniu poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania bez wymaganego pozwolenia lub wbrew jego warunkom mówią Przepisy karne, tj. art. 109c ww. ustawy.

Wysokość kar pieniężnych jest różna i waha się w granicach od 500 zł, do 500 000 zł. Przy wymierzaniu kar administracyjnych zastosowanie będą miały zasady określone w kodeksie postępowania administracyjnego, które weszły w życie w czerwcu 2017 r. Pobierane kary będą zasilają powołany ustawą Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Zgodnie z art. 49 i 50 u.o.z.o.z. wojewódzki konserwator zabytków w konkretnych sytuacjach może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych oraz określa sposób wyceny i egzekucji w przypadku wykonania zastępczych prac konserwatorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 71 ust. 1 i ust. 2 u.o.z.o.z. sprawowanie opieki nad zabytkami, co do których tytuł prawny posiada gmina, należy do gminy, włączając w to finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Jest to zadanie własne jednostki samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 73 u.o.z.o.z. gmina będąca właścicielem, posiadaczem bądź posiadającą w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków może ubiegać się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy tym zabytku.

Art. 74 u.o.z.o.z. stanowi, że dotacja może być udzielona przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków. Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w artykułach 75-78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 81 u.o.z.o.z. reguluje możliwość udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i budowlane na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Pozytywną zmianą wprowadzoną 9 września 2017 jest możliwość przyznawania dotacji ze środków publicznych na remonty obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 81). Dotychczas na taką pomoc mogli liczyć tylko właściciele zabytków wpisanych do rejestru, a więc najbardziej wartościowych i objętych większą ochroną niż te z ewidencji. Ewidencja wiązała się dotąd tylko z ograniczeniami. Właściciele ujętych w niej budynków musieli konsultować z konserwatorem planowane przebudowy i rozbudowy, a w zamian nic nie otrzymywali.

Dofinansowanie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków jest zadaniem administracji publicznej (art. 82 u.o.z.o.z.).

W art. 82a u.o.z.o.z. uregulowano udzielanie i rozliczanie dotacji przez ministra do spraw ochrony dziedzictwa narodowego w sytuacji gdy, planowane koszty badań archeologicznych i ich dokumentacji przekraczają określony w ustawie poziom, lub gdy nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego.

Art. 83a u.o.z.o.z. reguluje finansowanie niezbędnych wydatków na pokrycie wyposażenia pomieszczenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Od 1 stycznia 2018 r. dodano art. 83b do ustawy o ochronie zabytków, na podstawie którego został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków. Jest to fundusz celowy, a jego środki będą przeznaczane na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy.

Artykuł 87 u.o.z.o.z. reguluje obowiązki gminy w zakresie sporządzania w cyklach 4 letnich gminnych programów opieki nad zabytkami.

Katalog zadań własnych gminy w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego został rozszerzony na mocy art. 93 ust. 4 u. o. z. o. z. i należą do nich:

- 1) utworzenie parku kulturowego (art. 16 ust. 1 i 5 u.o.z.o.z.),
- 2) sporządzenie i zatwierdzenie planu ochrony parku kulturowego (art. 16 ust. 3 u.o.z.o.z.),

- 3) utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem kulturowym (art. 16 ust. 4 u.o.z.o.z.),
- 4) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.),
- 5) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o dokonaniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem (art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z.),
- 6) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym (art. 33 ust. 2 u.o.z.o.z.),
- 7) sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Artykuł 96 u.o.z.o.z. stanowi podstawę aktów współdziałania niezależnych podmiotów w celu wspólnej, efektywnej realizacji zadań administracyjnych w dziedzinie spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, dając możliwość tworzenia porozumień administracyjnych.

Przepis ten pozwala na zlecanie zadań z zakresu ochrony zabytków, które należą do zadań administracji rządowej, do wykonania organom administracji samorządowej. Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, będzie mógł powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa. W takim przypadku gmina przyjmując zadanie, będzie miała obowiązek utworzenia w strukturze administracyjnej stanowiska gminnego konserwatora zabytków.

Od 1 stycznia 2018 r. ustawa zastępuje dotychczasowy, oparty o prawo wykroczeń, system ochrony prawnej zabytków, systemem administracyjnych kar pieniężnych. Do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzony został nowy rozdział dotyczący administracyjnych kar pieniężnych. Naruszenia przepisów ustawy, w zależności od ich rodzaju, zagrożone będą administracyjnymi karami pieniężnymi od 500 zł do 500 000 zł. I tak art. 107a dotyczy kar za niepowiadomienie o zmianach stanu zachowania zabytku, o których mowa w art. 28 ustawy o ochronie zabytków. Obowiązek informacyjny spoczywa na właścicielu lub posiadaczu zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru, lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a więc również zabytku nieruchomego, ujętego w gminnej ewidencji zabytków). Naruszenie wskazanego obowiązku stanowiło dotychczas wykroczenie, o którym mowa w art. 113 u.o.z.o.z. Z kolei art. 107c u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem osób uniemożliwiających lub utrudniających dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy. Art. 107d u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem właściciela lub zarządcy obiektu, który działał bez zalecenia bądź pozwolenia konserwatorskiego, np. na prowadzenie prac budowlanych czy rozbiórkę, będzie narażony na sankcję administracyjną.

Kary administracyjne nakładane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków będą podlegały miarkowaniu zgodnie z nowymi przepisami kodeksu postępowania administracyjnego. W uzasadnionych przypadkach będzie można od nich odstąpić, a wysokość kary będzie zależała od wartości zabytku czy sytuacji finansowej właściciela. Wpływy z kar pieniężnych zasilają Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Potrzeba zapewnienia większej skuteczności przepisów z zakresu ochrony zabytków przesądziła o zmianie charakteru czynu określonego dotychczas w art. 111 u.o.z.o.z.. Zgodnie z obowiązującym

od 1 stycznia 2018 roku brzmieniem art. 109c u.o.z.o.z. poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowi przestępstwo zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Dotychczas wykroczenie zostało przekształcone w przestępstwo. Potrzeba zmiany w tym zakresie wynikła z narastającego problemu nielegalnych poszukiwań zabytków, w tym zabytków archeologicznych. Zaostrzenie karania za nielegalne poszukiwania zabytków ma zapewnić skuteczną ochronę zabytków archeologicznych.

Akty wykonawcze do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. Nr 71, poz. 650),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. Nr 75, poz. 706),
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. Nr 102, poz. 1066),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r., poz. 1901),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. Nr 124, poz. 1304 ze zm.),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1470),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. Nr 89, poz. 510),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 poz. 56),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015r. poz. 1275),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 listopada 2020 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich

- przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 poz. 81),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425).

III. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2024 r. poz. 1465).

Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jak i ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym: do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13: cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 pkt. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, co wynika z art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1145).

IV. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1130.).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4 planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,
- w art. 10. ust. 1 pkt 4 ustawa określa, że w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,
- w art. 10 ust. 2 pkt 4 w studium określa się w szczególności obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,
- artykuł 11 stanowi, że studium musi zostać zaopiniowane przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- w art. 15 ust. 2 pkt 3, 3a, 4 – obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej,
- w art. 15 ust. 3 pkt 6 – określa się granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady.

V. Ustawa z lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw
(Dz. U. 2023 r. poz. 1668)

Wraz z wejściem w życie tej ustawy w dniu 24 września 2023 r. polski system planowania przestrzennego przeszedł bardzo daleko idące zmiany. Zgodnie z ustawą plan ogólny zastąpi studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin – znowelizowana w kwietniu 2025 r. ustawa wskazuje, że plany ogólne mają zostać przyjęte do dnia 30 czerwca 2026 roku. Plan ogólny będzie aktem prawa miejscowego. Jego ustalenia dadzą podstawę do uchwalania planów miejscowych oraz wydawania decyzji o warunkach zabudowy. W planie ogólnym zostaną określone strefy planistyczne oraz gminne standardy urbanistyczne.

W celu realizacji rozwoju przestrzennego zmieniona została hierarchia aktów planowania przestrzennego, a ustawa zmieniająca nałożyła na gminy obowiązek obligatoryjnego sporządzenia strategii rozwoju gminy, co stanowi etap reformy planowania i zagospodarowania przestrzennego zapisanej w Krajowym Planie Odbudowy i Zwiększania Odporności.

VI. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane
(Dz. U. z 2025 r. poz. 418).

W myśl art. 2 ust. 2 pkt 3 ustawy prawo budowlane przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

VII. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska
(Dz. U. z 2025 r. poz. 647).

W dziale IV traktującym o ochronie powierzchni ziemi, w art. 101 ustawa określa, że ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji kulturowych a w punkcie 2) litera f) stanowi, o zachowaniu zbioru dziedzictwa archeologicznego.

VIII. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
(Dz. U. 2024 r. poz. 1478).

Zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody dla parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony a zgodnie z tym artykułem ust. 6b projekt uchwały o przyjęciu planu ochrony wymaga zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Artykuł 23a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym.

Zgodnie z ust. 4 art. 23a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, wymaga uzgodnienia z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 83a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a

w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

W myśl art. 83f ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody przepis ten dotyczy także krzewów, drzew i krzewów owocowych na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Art. 86 w ust. 1a) ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

IX. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji

(Dz. U. 2024 r. poz. 278).

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych w świetle przepisów ustawy z dnia 9 października 2015r. o rewitalizacji stanowi fakultatywne zadanie własne gminy, co oznacza, że nie wszystkie gminy muszą uczynić użytek z instrumentów prawnych i finansowych unormowanych w ustawie. Regulacje zawarte w ustawie mają na celu umożliwienie prowadzenia rewitalizacji na obszarach rewitalizacji w sposób zintegrowany i kompleksowy.

Zapisy Ustawy o rewitalizacji podkreślają, iż rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji. Szczególnie istotne jest opracowanie i realizacja projektów zintegrowanych rewitalizacyjnych uwzględniających działania na rzecz dziedzictwa kulturowego z poszanowaniem jego wartości i specyfiki ochrony obiektów i obszarów zabytkowych.

Od 1 stycznia 2024 r. procesy rewitalizacyjne mogą być prowadzone wyłącznie według zasad Ustawy o rewitalizacji na podstawie Gminnych Programów Rewitalizacji, co daje możliwość wykorzystania specjalistycznych narzędzi tj. wyznaczenie Specjalnej Strefy Rewitalizacji. Gminny Program Rewitalizacji jest zasadniczym dokumentem służącym zaplanowaniu i realizacji procesu rewitalizacji. Ma on charakter strategii, w której dokonuje się pogłębionej diagnozy stanu obszaru rewitalizacji oraz planuje i koordynuje działania służące osiągnięciu wizji stanu obszaru po rewitalizacji. Służy również koordynacji działań rewitalizacyjnych z szeregiem innych dokumentów gminnych. Gminny Program Rewitalizacji nie stanowi aktu prawa miejscowego. Nie wiąże mieszkańców ani przedsiębiorców. Stanowi dokument o charakterze wewnętrznym, wiążący burmistrza miasta i gminy.

Ustawa nie wprowadza bezpośrednio problematyki ochrony zabytków, ale wprowadza m.in. znaczące ułatwienia dla ich właścicieli i narzędzia ochrony historycznych układów urbanistycznych.

X. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu

(Dz. U. 2015 poz. 774).

Jest to tak zwana „ustawa krajobrazowa”, której celem było wprowadzenie mechanizmów umożliwiających powstrzymanie procesu degradacji krajobrazu.

Rada gminy może w formie uchwały określić zasady sytuowania obiektów reklamowych, a także zakaz umieszczania takich obiektów, a w przypadku szyldów uchwała może określić warunki ich

sytuowania, wielkość, oraz ich liczbę na nieruchomości. Burmistrz może nałożyć grzywnę na właściciela nieruchomości oszpecającej krajobraz, a dochód wpłynie do budżetu gminy.

XI. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

(Dz. U. 2024 r. poz. 1145).

Zgodnie z art. 6 ust. 5 i 5a) ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów ustawy z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznymi w rozumieniu ustawy.

Zgodnie z art. 13 ust. 4, 5 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków a także będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W art. 29 ust. 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami jest mowa, że jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Art. 96 ust. 1a ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Bardzo istotnym, z punktu widzenia gminy, jest art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

XII. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

(Dz. U. 2024 r. poz. 87).

Art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.) stanowi, że państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

XIII. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

(Dz. U. 2022 r. poz. 385).

Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiąganie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych

wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Artykuł 5 ust. 3 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach stanowi, że muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego.

Artykuł 5 ust. 4 tego artykułu stanowi, że podmioty tworzące muzea są obowiązane do zapewnienia środków do utrzymania i rozwoju muzeum, zapewnia bezpieczeństwa gromadzonym zbiorom i sprawowania nadzoru nad muzeum.

XIV. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

(Dz. U. 2022 r. poz. 2393).

Ustawa w art. 3 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji, a w myśl art. 19 ust. 2 tego artykułu gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną, wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych.

XV. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych

(Dz. U. z 2018 r. poz. 2337).

Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, grobami wojennymi w rozumieniu ustawy są groby i miejsca spoczynku:

- 1) poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego,
- 2) osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość,
- 3) sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zlecone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych,
- 4) jeńców wojennych i osób internowanych,
- 5) uchodźców z 1915 r.,
- 6) osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego od dnia 1 września 1939 r.,
- 7) ofiar niemieckich i sowieckich obozów, w tym cmentarzyska ich prochów,
- 8) osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990

W artykule 2 u.g.c.w. ustawodawca zaleca, aby groby wojenne bez względu na narodowość i wyznanie osób, w nich pochowanych, oraz formacje, do których osoby te należały, mają być pielęgnowane i otaczane należnym tym miejscom szacunkiem i powagą.

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie poruczono zrzeszeniom i organizacjom społecznym a w razie uszkodzenia grobu lub jakichkolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę (art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych).

XVI. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. 2024 r. poz. 1491).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w art. 4 ust. 1 pkt 16 określa, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

W art. 19b ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zawarte są regulacje, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 tej ustawy. Zgodnie z art. 19d ustawy organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

XVII. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. 2023 r. poz. 70).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce: podsumowanie

Dziedzictwo kulturowe stanowi szczególny zasób wspólnot lokalnych. Samorząd gminy, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej ma bardzo szerokie kompetencje w dziedzinie ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego:

- wyłącznie od gminy zależy należyte zagospodarowanie otoczenia wokół zabytku, gdyż właściwą formą tej ochrony jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1292); planowanie przestrzenne jest również podstawowym narzędziem kształtowania i ochrony krajobrazu,
- jednostki samorządu terytorialnego powinny uchwalić programy opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.), realizując cele wytyczone na szczeblu centralnym w krajowym programie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- gmina jest organem egzekucyjnym decyzji wydawanych przez miejskich konserwatorów zabytków, a więc odpowiada za skuteczność m.in. decyzji nakazujących i zakazujących określonego działania, stanowiącego zagrożenie dla zabytku nieruchomego i wartości w nim zapisanych (art. 19 § 2 oraz art. 20 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji),
- rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest właściwa rzeczowo w zakresie ustanowienia parku kulturowego oraz ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 16–20 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),

- zabytki są istotnym elementem rozwoju regionalnego i z tego względu problemy dotyczące ich ochrony powinny być uwzględniane w dokumentach strategicznych (szczególnie ważnych na poziomie województwa),
- zgodnie z art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organy stanowiące gminy, powiatu i województwa mogą udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale; zgodnie z 81 ust. 2 dotacja, w zakresie określonym w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- gmina jest zobowiązana do prowadzenia ewidencji zabytków, która powinna stanowić kompletne i podstawowe źródło wiedzy na temat zasobu zabytkowego Polski (art. 22 ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- jednostki samorządowe są zobowiązane do sporządzenia wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- gminy i powiaty, a także ich związki, mogą na podstawie stosownych porozumień wykonywać część kompetencji władczych wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 96 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- starosta jest upoważniony, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, do umieszczania na zabytku nieruchomym – wpisanym do rejestru zabytków – znaku informacyjnego o tym, że zabytek ten podlega ochronie (art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami),
- jednostki samorządu terytorialnego mają wiodącą rolę w przyjmowaniu funduszy strukturalnych przez sektor kultury,
- burmistrzowie i wójtowie mają obowiązek przekazywania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Jak wynika z powyższego, rola samorządu terytorialnego w ochronie dziedzictwa kulturowego jest współcześnie bardzo ważna, choć nie zawsze należycie zidentyfikowana. Efektywne wykonywanie wskazanych zadań własnych ma nie tylko znaczenie dla zachowania zasobu zabytkowego, ale również, jeżeli zostanie właściwie rozpoznane, korzystnie wpływa na rozwój lokalny, pobudzając wzrost ruchu turystycznego, a w konsekwencji rozwój gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy. Trzeba jednak pamiętać, że jednostki samorządu terytorialnego są również, zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, właścicielem ok. 20% zabytków nieruchomych i w związku z tym są zobowiązane do ich zachowania w należytym stanie. Obowiązek opieki obciążający właścicieli to: naukowe badanie i dokumentowanie zabytków, prowadzenie wymaganych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z

zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zadania własne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, odnoszące się do zachowania dziedzictwa kulturowego, należy więc postrzegać niezmiernie szeroko, a więc również z perspektywy gminy, powiatu i województwa jako właścicieli zabytków.

Do obowiązków organów samorządowych wszystkich szczebli należy ponadto uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji (art. 18 ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- strategii rozwoju województw,
- planów zagospodarowania przestrzennego województw;
- planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej,
- analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu,
- strategii rozwoju gmin,
- strategii rozwoju ponadlokalnego,
- planów ogólnych gmin,
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Wśród najistotniejszych ustaleń międzynarodowych, przyjętych w Polsce należy wymienić:

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu (Dz. U. z 1976 r., nr 32, poz. 190).

Międzynarodowa umowa zobowiązująca państwa sygnatariuszy do identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Ustanawia ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego o wyjątkowej powszechnej wartości, m.in. przez nadawanie międzynarodowego statusu ochrony i poprzez wpisanie na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

W Art. 1. Konwencja definiuje dziedzictwo kulturowe jako:

- zabytki: dzieła architektury, monumentalnej rzeźby lub malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,
- zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy oraz stanowiska archeologiczne mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

W rozumieniu Konwencji (Art.2) za dziedzictwo naturalne uważane są:

- pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego,
- formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania,
- miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania naturalnego piękna.

Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. 2012 poz. 210)

Konwencja, która weszła w życie 1 grudnia 1987 r., a Polska ma obowiązek się do niej stosować od 1 marca 2012 r., obejmuje ochroną nie tylko zabytki, czyli wszelkie budowle i obiekty wyróżniające się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, włącznie z ich częściami składowymi i wyposażeniem, ale także takie dobra trwałe jak zespoły budynków czy tereny.

W przypadku zespołów budynków konwencja mówi o jednolitych zespołach zabudowy miejskiej lub wiejskiej, wyróżniających się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, na tyle zwartych, aby tworzyły określoną jednostkę urbanistyczną.

Za dziedzictwo architektoniczne podlegające ochronie konwencja uznaje również tereny jako dzieła stworzone wspólnie przez człowieka i naturę, stanowiące obszary częściowo zabudowane, dostatecznie wyodrębnione i jednolite, aby tworzyły jednostkę urbanistyczną, mającą szczególną wartość historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną.

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego z 16 stycznia 1992 r., La Valetta (Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564) – popularnie zwana konwencją maltańską

Najważniejszym rezultatem Konwencji Maltańskiej jest zapewnienie, że żadna inwestycja nie będzie niszczyła stanowisk archeologicznych bez przeprowadzenia wcześniejszych wykopalisk ratowniczych. Skutkiem wprowadzenia w życie tej zasady stało się:

- uwzględnianie obecności stanowisk archeologicznych w ocenach oddziaływania inwestycji na środowisko,
- zwiększenie liczby wykopalisk ratowniczych i radykalne zmniejszenie liczby wykopalisk podejmowanych w celach czysto badawczych (na stanowiskach archeologicznych niezagrożonych zniszczeniem),
- zwiększenie zapotrzebowania na instytucje i firmy archeologiczne, które mogą prowadzić wykopaliska ratownicze w trudnych warunkach (np. zimą), to z kolei doprowadziło w wielu krajach do powstania tzw. archeologii komercyjnej lub kontraktowej, czyli pojawienia się licznych prywatnych firm wykopaliskowych.

Europejska konwencja krajobrazowa – sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 Nr 14 poz. 98)

Wielostronna umowa przyjęta w ramach Rady Europy 20 października 2000 r. we Florencji, przez Polskę została ratyfikowana w roku 2004.

Głównym celem Konwencji jest promowanie działań na rzecz krajobrazu, jego ochrona, zarządzanie i planowanie oraz organizowanie europejskiej współpracy w tym zakresie (art. 3). Do Konwencji nawiązują polskie polityki krajowe dotyczące zagospodarowania przestrzennego i polityki ekologicznej.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585)

Cele konwencji to:

- ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego,
- tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i oddziaływać na siebie w sposób przynoszący im wzajemne korzyści,
- zachęcanie do dialogu kultur oraz szerszej wymiany kulturalnej na świecie w oparciu o szacunek i kulturę pokoju,
- popieranie międzykulturowości, tj. wspólnych form wyrazu kulturowego na drodze dialogu i wzajemnego poszanowania, rozwijania interakcji między kulturami i budowania pomostów między narodami,
- promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym,
- potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem na całym świecie, a zwłaszcza w krajach rozwijających się, oraz wspieranie krajowych i międzynarodowych działań ukierunkowanych na uznanie prawdziwej wartości tego związku,
- uznanie szczególnego charakteru działalności, dóbr i usług kulturalnych jako nośników tożsamości, wartości oraz znaczeń,
- potwierdzenie suwerennego prawa państw do wprowadzania w życie polityk oraz środków chroniących i promujących różnorodność form wyrazu kulturowego,
- umacnianie współpracy i solidarności międzynarodowej w duchu partnerstwa, ukierunkowanych w szczególności na zwiększenie potencjału krajów rozwijających się w zakresie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego.

Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (przyjęta 8 lutego 2011 r., Dz.U. Nr 179, 2011, poz. 1018)

Konwencja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne UNESCO w październiku 2003 roku. Jest wyrazem zainteresowania kwestą ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jest pierwszym międzynarodowym traktatem, który stwarza ramy prawne, administracyjne i finansowe, umożliwiające prowadzenie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i podnoszenia jego rangi. Konwencję ratyfikowało 146 państw. Konwencja weszła w naszym kraju w życie 16 sierpnia 2011. Główne cele Konwencji:

- ochrona niematerialnego dziedzictwa,
- zapewnianie poszanowania dla niematerialnego dziedzictwa wspólnot, grup i jednostek,

- wzrost na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane przez różne grupy,
- zapewnianie międzynarodowej współpracy i pomocy w zakresie realizacji wszystkich wymienionych wyżej celów.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE, (Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej Dz. U. 2010 nr 76 poz. 489)

Celem dyrektywy 2007/2/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiającej infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (dyrektywy INSPIRE) jest utworzenie europejskiej infrastruktury informacji przestrzennej oraz ułatwienie dostępu do danych przestrzennych. Dyrektywa określa podstawowe zasady funkcjonowania infrastruktury w zakresie: metadanych, zbiorów danych przestrzennych i usług z nimi związanych. Reguluje zasady udostępniania i wspólnego korzystania z zasobów infrastruktury. Ponadto ustala mechanizmy koordynujące, monitorujące i raportujące wdrażanie INSPIRE w Unii Europejskiej.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Wietrzychowice, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

Ten podstawowy dokument dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego Rzeczypospolitej został przyjęty Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. „Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026” realizuje podmiot wiodący – Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego – we współpracy z instytucjami podległymi MKiDN, m.in. z Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Narodowym Instytutem Konserwacji Zabytków oraz Narodowym Muzeum Morskim w Gdańsku. Krajowy program głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Głównym celem Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Cel główny: **Zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce** został dookreślony w trzech celach szczegółowych oraz w ośmiu kierunkach działań strategicznych.

Cel szczegółowy 1: weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości

Cel ten wynika z realizacją w Polsce celów strategicznych Unii Europejskiej: wprowadzania nowych technologii w budownictwie, termomodernizacji, modernizacji infrastruktury drogowej i kolejowej oraz dekarbonizacji. Ekologiczne i pasywne budownictwo oraz szybki transport tworzą

normy, którym tradycyjne, „stare” rozwiązania budowlane nie są w stanie sprostać. Dlatego konieczna jest weryfikacja zasobu oraz stworzenie narzędzi kompleksowej ochrony zarządzania zwłaszcza obiektami najcenniejszymi i reprezentatywnymi dla wybranej kategorii i cech zasobu zabytkowego. Istotne jest więc włączenie Polski w najważniejsze programy międzynarodowe we współpracy z gremiami eksperckimi i wypracowanie spójnych narzędzi przeciwdziałania zagrożeniom. Wsparcia merytorycznego służb konserwatorskich, projektantów i właścicieli wymaga przygotowanie dokumentacji konserwatorskich na różnych szczeblach, zwłaszcza w przypadku obiektów objętych szczególną ochroną i opieką państwa. Doprecyzowanie przepisów i wzmocnienie ustawowych form ochrony zabytków w postaci pomnika historii i miejsc UNESCO dadzą podstawy prawne do zarządzania zasobem, który mimo swojej rangi ochrony systemowej, nie ma przepisów wykonawczych do realizacji koniecznych działań.

Cel szczegółowy 2: wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków

Cel ten jest implikowany znaczącym wzrostem postępowań administracyjnych w zakresie ochrony zabytków (rocznie 0 20—30%) wskazuje na konieczność poprawy efektywności i usprawnienia dostępu do baz danych cyfrowych w celu przyspieszenia weryfikacji dokumentów niezbędnych do formalnej i merytorycznej oceny zgromadzonych materiałów, a także niezbędnej reformy systemu finansowania ochrony i opieki nad zabytkami we współpracy międzyresortowej w zakresie m.in. kredytów preferencyjnych, crowdfundingu oraz ulg i zwolnień od podatku prac prowadzonych przy zabytku chronionym.

Cel szczegółowy 3: rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja)

Cel ten wynika z realizacji jednego z celów strategicznych Unii Europejskiej, jakim jest zrównoważony rozwój. Do realizacji tych celów zobligowane są wszystkie kraje UE, które na poziomie krajowym powinny zintensyfikować działania w ramach wyznaczonych priorytetów. Działania dotyczące klimatu w związku z nasilającymi się i trudnymi do opanowania zmianami klimatycznymi stanowią obecnie jedno z ważniejszych zadań również w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty strategiczne odnoszące się do ograniczenia zmian klimatycznych wymagają włączenia zasobu zabytkowego, tradycyjnych materiałów oraz technik budowlanych do zagadnień wspierających cele zrównoważonego rozwoju. Zadania mające na celu wypracowanie narzędzi przeciwdziałania zmianom klimatycznym powinny identyfikować i promować tradycyjne rozwiązania budowlane, ale także zrównoważone podejście do eksploatacji zabytków, ich roli w środowisku, stabilizowaniu ekosystemów, budowaniu bioróżnorodności i wpierania lokalnych samorządów i społeczności.

Plan finansowy przedstawiony w Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opiece nad Zabytkami 2023-2026 zamyka się kwotą 55 796 050 złotych.

4.1.2. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” została przyjęta Uchwałą Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności jest dokumentem o charakterze analitycznym i rekomendacyjnym, powstałym na bazie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006r. Określa on główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju. Stanowi opis nowego projektu cywilizacyjnego, zorientowanego na przyszłość, w perspektywie do 2030 roku. Głównym celem dokumentu **Polska 2030** jest poprawa jakości życia Polaków mierzona wskaźnikami jakościowymi, a także wartością oraz tempem wzrostu polskiego PKB.

4.1.3. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r. została przyjęta Uchwałą Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Dokument ten jest aktualizacją średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020 i jest obowiązującym, kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Strategia stanowi podstawę dla zmian w systemie zarządzania rozwojem, w tym obowiązujących dokumentów strategicznych: strategii, polityk, programów. Głównym celem Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju jest „Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”.

W poniższym opisie głównych obszarów koncentracji działań oraz obszarów wpływających na osiągnięcie Strategii odniesiono się jedynie do tych, które są związane z ochroną zabytków i dziedzictwa narodowego.

W celu szczegółowym III – skuteczne państwo wymieniono „Obszar E-państwo” i projektem strategicznym realizowanym w jego ramach jest digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej. Służyć temu ma kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

Wśród obszarów wpływającym na osiągnięcie celów Strategii wymieniono „Kapitał ludzki i społeczny” a czwartym z kierunków interwencji w tym obszarze wymieniono: wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. W działaniach do 2030 r. ma to się przejawiać w:

- ochronie i promocji dziedzictwa narodowego poprzez:
  - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty,
  - inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez:
  - uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym),
  - likwidację „białych plam” w dostępie do kultury.

4.1.4. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Dokument został przyjęty uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. i stanowi kontynuację oraz aktualizację Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, przyjętej 26 marca 2013 r. i jest instrumentem realizacji Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

W części Strategii poświęconej diagnozie obszaru „kultura” wskazano na:

- zły stan zabytków,
- niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- niewystarczający poziom ochrony zbiorów chodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,

- brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- deficyt kompetencji kulturowych,

ale wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego.

Jako główny cel Strategii przyjęto wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. W części poświęconej celom, kierunkom interwencji oraz narzędziom realizacji celu przyjęto trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne.
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich.
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W strategii podkreślono, iż podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest wzmacnianie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym, co osiąga się poprzez szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii. Istotnym elementem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego będą działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. Wśród zadań realizowanych w ramach celu szczegółowego 2 wyróżniono następujące priorytety:

- tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury poprzez:
  - dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków,
  - wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii, między innymi poprzez projekt strategiczny „Rozwój Turystyki Kulturowej” obejmujący działania na rzecz zabytków uznanych za Pomniki Historii na tych szlakach,
  - kontynuację projektu „Krajobraz mojego miasta”, którego celem jest zapobieżenie chaosowi reklamowemu i zrównoważonemu planowaniu przestrzeni miejskiej,
  - rozbudowywanie kolekcji dzieł sztuki współczesnej,
  - poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych podczas II wojny światowej dzieł sztuki,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury poprzez między innymi realizację projektu strategicznego „Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej”, w ramach którego zostaną podjęte następujące zadania:
  - kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach,
  - systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji,
  - inwentaryzacja cyfrowych zasobów kultury, obejmująca instytucje kultury, archiwa i inne jednostki, w tym naukowe, prowadzące lub zlecające digitalizację i przechowujące cyfrowe zbiory,
  - podnoszenie kompetencji cyfrowych,
  - nowelizacja przepisów regulujących całość polskiej przestrzeni internetowej,
- umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, między innymi poprzez:
  - realizację do 2022 r. strategicznego projektu „Niepodległa” oraz wykorzystanie instrumentów „polityki pamięci” po 2022 r.
- wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego wymieniono szereg projektów strategicznych, które przypisano do zakresu interwencji, wśród których należy wymienić:

- Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej.
- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę (utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw).
- Niepodległa (budowa kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100 rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego).
- Program Rozwoju Uniwersytetów Ludowych – których celem jest wzrost poziomu edukacji ustawicznej dorosłych mieszkańców gmin wiejskich i wiejsko miejskich oraz zwiększenie poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich i w małych miastach.
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

4.1.5. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.

Samorząd Województwa Łódzkiego jako właściciel obiektów zabytkowych, oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego jest odpowiedzialny za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie opieki nad zabytkami na poziomie regionu. Do zadań samorządu województwa należy w szczególności:

- w zakresie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:
  - uwzględnianie zadań ochrony zabytków i opieki nad zabytkami: przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województwa i planu zagospodarowania przestrzennego województwa (art. 18 ustawy),
  - udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w uchwale podjętej przez sejmik województwa (art. 81 ustawy),
  - sporządzanie wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy),
- w zakresie realizacji ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym: uwzględnianie w planie zagospodarowania przestrzennego województwa i planie zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego systemu obszarów krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków (art. 39 ust. 3 p. 2),
- w zakresie z ustawy „krajobrazowej”:

- sporządzanie dla obszaru województwa audytu krajobrazowego (art. 38a ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym).

Ponadto na podstawie odrębnych przepisów samorząd realizując swoje zadania w zakresie opieki nad zabytkami i dbałości o niematerialne dziedzictwo kulturowe może w szczególności:

- popularyzować dobre wzory aktywnej opieki nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym,
- współpracować z jednostkami obu szczebli samorządu lokalnego w zakresie tworzenia prawnych form ochrony zabytków (parki kulturowe, plany miejscowe),
- organizować przedsięwzięcia edukacyjne związane z dziedzictwem kulturowym regionu oraz przedsięwzięcia promocyjne w tym zakresie,
- prowadzić promocję dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu,
- organizować współpracę z uczelniami na rzecz realizacji POnZ,
- obejmować patronatem Marszałka przedsięwzięcia w zakresie ochrony dziedzictwa,
- tworzyć katalogi wzorców budownictwa regionalnego charakterystycznego dla krajobrazów kulturowych poszczególnych części województwa,
- wspierać promocyjnie tradycyjne produkty regionalne,
- organizować spotkania i konferencje dotyczących problematyki dziedzictwa,
- wspierać własne instytucje kultury w realizacji projektów i zadań dotyczących dziedzictwa kulturowego regionu,
- przyznawać nagrody i stypendia osobom zajmującym się opieką nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Regnów, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi dokumentami wykonanymi na poziomie województwa, prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego do roku 2030 przyjęta została w dniu 6 maja 2021 r. uchwałą nr XXXI/414/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego. Jest to dokument własny samorządu wojewódzkiego i podstawowy dokument polityki regionalnej określający wizję, cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji. Sformułowana w niej wizja rozwoju regionu zmierza do uzyskania w perspektywie roku 2030 celów rozwojowych zapewniających wyższą jakość życia mieszkańców regionu, w oparciu o potencjał nowoczesnej gospodarki.

W części analitycznej Strategii poświęcono uwagę na Koła Gospodyń Wiejskich, których działalność służy kultywowaniu kultury, folkloru i tradycji, integrowaniu lokalnej społeczności, rozwijaniu przedsiębiorczości kobiet. Województwo łódzkie z prawie 800 Kołami zajmuje 5 miejsce w Polsce. Poza Kołami Gospodyń Wiejskich istotną rolę w kultywowaniu folkloru i tradycji odgrywa Ochotnicza Straż Pożarna, która poza swoją podstawową funkcją, bardzo mocno integruje ze sobą mieszkańców z każdej grupy wiekowej. Dla rozwoju kapitału społecznego istotny wpływ ma poczucie tożsamości regionalnej i lokalnej, na które składają się między innymi tradycja i dziedzictwo historyczne. Cenną inicjatywą angażującą mieszkańców w sprawy lokalnych społeczności jest budżet obywatelski, w jego ramach ostatniej edycji mieszkańcy województwa głosują, wybierając zadania do realizacji finansowane z puli wojewódzkiej.

Kultura i jej instytucje pełnią funkcję kreacyjną w stosunku do kapitału społecznego. Duże znaczenie dla jego budowania ma uczestnictwo w wydarzeniach i inicjatywach o charakterze kulturalnym, bowiem wzmacnia to poczucie wspólnoty i tożsamości. Organizacja wydarzeń kulturalnych może się odbywać m.in. za pośrednictwem bibliotek, domów kultury oraz inne formy aktywności kulturalnej,

związane m.in. z rozwojem technologii cyfrowych, ułatwiających korzystanie z zasobów kultury on-line. W środowiskach lokalnych coraz większą rolę odgrywają działania grup rekonstruktorów historycznych, spotkania grup osiedlowych czy kół gospodyń wiejskich. Mieszkańcy chętnie uczestniczą w festynach (dożynki, święta miast i gmin) czy koncertach plenerowych.

W historycznych jednostkach osadniczych występują problemy z ochroną zachowanej spuścizny, następuje sukcesywny zanik czytelności ich cech specyficznych, także tych będących świadectwem historycznej obecności mniejszości narodowych oraz wyznaniowych. Dzieje się tak za sprawą chaotycznego rozprzestrzeniania się zabudowy i braku harmonii w sposobie jej komponowania, prowadząc do stopniowego zaniku lokalnych form architektonicznych, tradycyjnych form zagospodarowania, tradycyjnego budownictwa wiejskiego.

Na terenie województwa łódzkiego budowaniu spójności terytorialnej sprzyja zrównoważona sieć osadnicza, z kluczową rolą jaką pełnią miasta, które są ogniskami rozwoju społeczno-gospodarczego a poprzez zlokalizowane w nich funkcje i instytucje są podstawą organizacji przestrzennej. Dla gminy Regnów taką rolę pełni miasto Regnów stanowiące biegun rozwoju społecznego i gospodarczego.

Na terenie województwa łódzkiego wyznaczono szereg Obszarów Strategicznej Interwencji (OSI), które z ustawą z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (t.j. Dz. U. 2023 poz. 1259) są określonymi w strategii rozwoju obszarach o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub o szczególnych warunkach społecznych, gospodarczych lub przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania potencjałów rozwojowych, do których kierowana jest interwencja publiczna łącząca inwestycje, w szczególności gospodarcze, infrastrukturalne lub w zasoby ludzkie, finansowane z różnych źródeł, lub rozwiązania regulacyjne.

Gmina Regnów, wraz z 94 gminami województwa łódzkiego została zaliczona do Obszaru Zielonej Gospodarki, które charakteryzuje dominująca funkcja rolnicza, przyrodnicza oraz potencjał do rozwoju turystyki z uwagi na zasoby dziedzictwa kulturowego oraz zagospodarowanie turystyczne. Objęcie Gminy tym obszarem w dużym stopniu determinuje zakres i kierunki działań samorządu mające na celu rozwój gospodarczy Gminy, wzmocnienie kapitału ludzkiego oraz stworzenie atrakcyjnej i dostępnej przestrzeni gwarantującej zarówno ochronę środowiska, jak i wielofunkcyjny rozwój obszaru Gminy. Istotne będzie również wspieranie działań umożliwiających dywersyfikację gospodarczą tych obszarów związanych m.in. z rozwojem turystyki aktywnej, wspieraniem bazy turystycznej (w tym ekoturystyki i agroturystyki), rozbudową szlaków turystycznych i infrastruktury rowerowej, kreowaniem marki i popytu na usługi balneologiczne, uzdrowiskowe i rehabilitacyjne, budowaniem zintegrowanych produktów turystycznych opartych na walorach kulturowych i przyrodniczo-krajobrazowych oraz kultywowaniu tradycji, wykreowaniem wizerunku obszarów jako atrakcyjnych turystycznie, które będą sprzyjać budowaniu rozpoznawalnej marki turystycznej województwa.

W Strategii sformułowano wizję rozwoju, czyli pożądaný stan województwa w perspektywie 2030 r.: „Harmonijnie rozwijające się województwo w centrum Polski, przyjazne rodzinom, mieszkańcom miast i obszarów wiejskich. Region, w którym nowoczesna gospodarka idzie w parze z ochroną walorów kulturowych i przyrodniczych.

Dla osiągnięcia pożądaney wizji wyznaczono 3 cele strategiczne: w sferze gospodarczej, społecznej oraz przestrzennej i cele operacyjne wraz z towarzyszącymi im kierunkami działań. Cele związane z ochroną dziedzictwa kulturowego znalazły się w sferze przestrzennej: cel operacyjny 3.2 Ochrona i kształtowanie krajobrazu:

Kierunki działania

- Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego
- Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych

- Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjnie zaaranżowane tereny zieleni.

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego

Obowiązujący obecnie plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego oraz plan zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Łodzi został przyjęty Uchwałą nr LV/679/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 sierpnia 2018 r. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa nie jest aktem prawnym, a jest aktem kierownictwa wewnętrznego i zobowiązuje władze województwa oraz inne podmioty administracji publicznej w zakresie przestrzegania priorytetów rozwojowych i prowadzenia polityki przestrzennej zgodnie z ustalonymi kierunkami. Ustanawia podstawę do konstruowania programów operacyjnych rozwoju województwa. Plan jest też podstawą do formułowania wniosków do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i ich oceny, pod kątem realizacji celów regionalnych. Samorządom lokalnym i inwestorom Plan dostarcza ponadto informacji, jakie dobre praktyki powinni stosować w gospodarowaniu przestrzenią. Plan uwzględnia między innymi założenia koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju oraz strategię rozwoju województwa, jest dokumentem o charakterze regionalnym. Stanowi jeden z elementów planowania strategicznego w kontekście koordynacji działań polityki przestrzennej na terenie województwa. Określa między innymi uwarunkowania i kierunki rozwoju województwa w zakresie organizacji struktury przestrzennej, infrastruktury technicznej i społecznej, ochrony środowiska czy lokalizacji inwestycji celu publicznego.

W rozdziale poświęconym dziedzictwu kulturowemu wśród 11 ośrodków w województwie łódzkim o randze regionalnej wymieniono Rawę Mazowiecką, oddziałyującą niewątpliwie na gminę Regnów. W regionie łódzkim zidentyfikowano 7 podregionów kulturowych, charakteryzujących się odrębnością i wykorzystaniem specyfiki związanej z kulturą i tradycją miejsca, wśród których znalazł się podregion rawski. Podregion ten jest zarazem najmniej wyróżniającym się spośród podregionów, a jego kultura ludowa nie manifestuje się tak wyrazistymi cechami jak w pozostałych

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego nakreślono optymalną docelową wizję rozwoju województwa, którą przytoczono za Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 (dokument zastąpiony w 2021 r. Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030): „Region spójny terytorialnie i wizerunkowo, kreatywny i konkurencyjny w skali kraju i Europy, o najlepszej dostępności komunikacyjnej, wyróżniający się atrakcyjnością inwestycyjną i wysoką jakością życia”. Do priorytetowych kierunków działań w najbliższych latach należy rewitalizacja obszarów zdegradowanych w miastach, ze szczególnym uwzględnieniem historycznych struktur przestrzennych. W planie wskazano również kształtowanie stref rozwojowych, składających się z obszarów funkcjonalnych. Wśród obszarów wymieniono Obszary Turystyczne Dolin Rzecznych Pilicy, Warty i Bzury, dysponujące znacznym potencjałem środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego i krajobrazu do rozwoju i kształtowania funkcji turystycznych i rekreacyjnych, charakteryzujące się przeplatającymi się formami zagospodarowania charakterystycznymi dla strefy rolnej i rolno-leśnej.

W planie wskazano także kierunku rozwoju przestrzennego oraz zasady zagospodarowania i kształtowania przestrzeni województwa i wśród nakreślonych celów szczegółowych wymieniono zachowanie dziedzictwa kulturowego, a kierunki działań powinny koncentrować się na zachowaniu materialnych jak i nie materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

4.2.3. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024–2027

Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2024-2027 został przyjęty Uchwałą Nr V/78/2024 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 2 września 2024 r. Obowiązująca obecnie edycja programu została opracowana przez Biuro Planowania Regionalnego Województwa Łódzkiego.

Na tożsamość kulturową województwa łódzkiego składają się tradycje i dziedzictwo odrębnych ziem historycznych, warunkujących wykształcenie etnograficznych podregionów kulturowych: łęczyckiego, łowickiego, opoczyńskiego, rawskiego oraz sieradzkiego (z piotrkowskim) i wieluńskiego oraz podregionu łódzkiego, o swoistej specyfice, wynikającej z XIX-wiecznych tradycji przemysłowych. Zbliżone warunki naturalne i warunki działalności gospodarczej, przy nieco odmiennych doświadczeniach historycznych (pomostowe położenie pomiędzy: Wielkopolską, Mazowszem, Małopolską i Śląskiem), nie doprowadziły do wykształcenia się silnych odrębności kulturowych, jednakże każdy podregion stworzył indywidualny model kulturowy, odznaczający się zestawem specyficznych cech, które przetrwały jedynie w niewielkim stopniu. Budowaniu poczucia więzi z regionem i wzmacnianiu tożsamości kulturowej służy zwłaszcza utrwalanie materialnych i niematerialnych przejawów tradycji historycznych, pamięci o zdarzeniach historycznych oraz wybitnych postaciach związanych z regionem, wielokulturowej spuścizny (w wymiarze etnicznym i religijnym). Podregion rawski wyróżnia się tradycjami muzycznymi, ale „najżywszymi” elementami folkloru jest obrzędowość związana ze świętami kościelnymi, której towarzyszy charakterystyczny strój ludowy. W twórczości ludowej przetrwała tradycja wytwarzania charakterystycznych elementów zdobniczych wystroju wnętrz: wycinanki w kształcie drzewek (różgi rawskie), kwiaty z bibuły, haftowane i wyszywane serwety oraz poduszki (rawskie słyneło z tkactwa i koronkarstwa). Słabo obecnie zachowane, tradycyjne drewniane budownictwo wiejskie charakteryzowała zrębowa konstrukcja bielona wapnem.

Obowiązek sprawowania ochrony zabytków spoczywa na organach administracji publicznej, a jej zasadniczym celem jest zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla trwałego zachowania zabytków, poprzez odpowiednie utrzymanie i zagospodarowanie, ponadto uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska, a także zapobieganie zagrożeniom. Samorząd Województwa Łódzkiego realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków występując w podwójnej roli: po pierwsze jako właściciel obiektów zabytkowych oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego odpowiedzialna za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na poziomie regionu.

W programie zdefiniowano wizję i cel strategiczny programu, z których wizja rozwoju nakreślona w poprzedniej edycji programu jest nadal aktualna: „Region wyróżniający się różnorodnością walorów dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej, stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa”. Podobnie jak wizja, tak i cel strategiczny programu pozostaje ten sam: „Zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej”.

W dokumencie nakreślono następujące cele, działania i zadania:

Cele operacyjne	Działania	Zadania
1. Atrakcyjny krajobraz kulturowy	1.1. Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego	1.1.1. Tworzenie uwarunkowań prawnych i programowych
	1.2. Poprawa stanu zachowania i zabezpieczenia zabytków	1.1.2. Tworzenie uwarunkowań finansowych
		1.2.1. Prowadzenie badań i opracowanie dokumentacji wartości dziedzictwa kulturowego
		1.2.2. Rewaloryzacja i właściwe zagospodarowanie zabytków z uwzględnieniem ich wartości i kontekstu krajobrazowego oraz adaptacji do zmian klimatycznych
2. Tożsamość wielokulturowa regionu	2.1. Kreowanie marki Łódzkie poprzez elementy związane z dziedzictwem kulturowym	1.2.3. Poprawa jakości przestrzeni publicznych historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich z uwzględnieniem adaptacji do zmian klimatycznych
		2.1.1. Identyfikacja, wsparcie i promocja unikatowych i specyficznych form tradycji
		2.1.2. Aktywizacja lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększania atrakcyjności zabytków
	2.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym	2.1.3. Tworzenie, znakowanie i promocja szlaków kulturowych
		2.2.1. Publikacja wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe regionu
		2.2.2. Organizacja i udział w wydarzeniach promujących materialne i niematerialne walory województwa łódzkiego
3. Sprawny system zarządzania opieką nad dziedzictwem kulturowym	3.1. Tworzenie i udostępnianie cyfrowych baz danych oraz zasobów	2.2.2. Wykorzystanie ICT do promocji dziedzictwa kulturowego
		3.1.1. Weryfikacja i digitalizacja zasobu wojewódzkiej ewidencji zabytków i gminnych ewidencji zabytków
		3.1.2. Stworzenie kompleksowego Systemu Informacji Przestrzennej o zabytkach
	3.2. Wzmacnianie potencjału organizacyjnego instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego	3.1.3. Cyfryzacja muzealiów oraz rozwój form udostępniania zabytków ruchomych w muzeach
		3.2.1. Wspieranie współpracy instytucji, organizacji oraz jednostek administracji w zakresie ochrony dziedzictwa
		3.2.2. Wspieranie działalności instytucji i organizacji sektora kultury w zakresie ochrony dziedzictwa

W Programie sprecyzowano następujące zadania dla samorządu województwa łódzkiego dla realizacji postawionych celów, działań i zadań:

CEL OPERACYJNY 1. Atrakcyjny krajobraz kulturowy	
Działanie 1.1. Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego	
Zadanie 1.1.2. Tworzenie uwarunkowań finansowych	
Wzmocnienie systemu finansowania prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych	Przyznawanie w ramach konkursu dotacji na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego (ze szczególnym uwzględnieniem obiektów zagrożonych i w złym stanie zachowania). Organizacja naboru do programu „Mała architektura zabytkowa”, w ramach

	którego przyznawana jest pomoc finansowa na rzecz jednostek samorządu terytorialnego województwa łódzkiego w formie dotacji celowej, przeznaczonej na realizację zadań własnych
	Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych w obiektach zabytkowych.
Wdrażanie mechanizmów wsparcia dla projektów obywatelskich dotyczących materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu	Dofinansowanie projektów obywatelskich dotyczących materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu.
	Organizacja konkursu ofert na realizację zadań publicznych województwa łódzkiego z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.
	Prowadzenie procedury naboru projektów oraz nadzór nad realizacją zadań w ramach Budżetu Obywatelskiego Województwa Łódzkiego „ŁÓDZKIE NA PLUS”.
CEL OPERACYJNY 1. Atrakcyjny krajobraz kulturowy	
Działanie 1.2. Poprawa stanu zachowania i zabezpieczenia zabytków	
Zadanie 1.2.2. Prowadzenie badań i opracowanie dokumentacji wartości dziedzictwa kulturowego	
Opracowanie audytu krajobrazowego	Przygotowanie dokumentu przez Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi zawierającego wskazanie krajobrazów priorytetowych uwzględniających elementy dziedzictwa kulturowego.
Przyznawanie nagród za najlepsze prace naukowe z zakresu dziedzictwa kulturowego	Organizacja konkursu o nagrody Marszałka Województwa Łódzkiego za najlepsze rozprawy i prace tematycznie związane z województwem łódzkim.
CEL OPERACYJNY 2. Tożsamość wielokulturowa regionu	
Działanie 2.1. Kreowanie marki Łódzkie poprzez elementy związane z dziedzictwem kulturowym	
Zadanie 2.1.1. Identyfikacja, promocja unikatowych i specyficznych form tradycji	
Identyfikacja i rejestracja tradycyjnych produktów regionalnych	Bieżąca aktualizacja Listy Produktów Tradycyjnych dostępnej na stronie samorządu (https://www.lodzkie.pl/zywnosc-tradycyjna/produkty-tradycyjne-i-regionalne/lista-produktow-tradycyjnych-wojewodztwa-lodzkiego).
	Aktualizacja warstwy obiektów Produkty Tradycyjne w Portalu Turystyka Regionalna w Geoportalu Województwa Łódzkiego (www.geoportal.lodzkie.pl).
Promocja form tradycji wpisanych na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa	Kontynuacja wykorzystania procesji Bożego Ciała w Łowiczu oraz zwyczaju układania dywanów kwiatowych w procesji Bożego Ciała w Spycimierzu jako ważnego przedmiotu promocji.
Tworzenie warunków dla wykorzystania specyficznych form tradycji przez lokalnych przedsiębiorców działających w sektorze przemysłów kreatywnych	Popularyzacja specyficznych form tradycji wśród przedsiębiorców działających w sektorze przemysłów kreatywnych (m.in.: wzornictwa, designu, muzyki) na rzecz tworzenia produktów.
CEL OPERACYJNY 2. Tożsamość wielokulturowa regionu	
Działanie 2.1. Kreowanie marki Łódzkie poprzez elementy związane z dziedzictwem kulturowym	
Zadanie 2.1.2. Aktywizacja lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększania atrakcyjności zabytków	
Wspieranie sieciowania współpracy na rzecz rozwijania wizerunkowych produktów turystycznych związanych z dziedzictwem	Organizacja spotkań z podmiotami działającymi w sektorze kultury i turystyki w celu stworzenia warunków dla skutecznej kooperacji w zakresie komercjalizacji dziedzictwa kulturowego w ujęciu produktowym.
Wspieranie sieciowania współpracy instytucji kultury z lokalnymi społecznościami	Promocja w instytucjach kultury koncepcji instytucjonalnego wsparcia działalności inicjatyw oddolnych (tj. twórcy indywidualni, stowarzyszenia – w tym LGD, Koła Gospodyń Wiejskich i społeczni opiekunowie zabytków).
CEL OPERACYJNY 2. Tożsamość wielokulturowa regionu	
Działanie 2.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym	
Zadanie 2.2.1. Publikacja wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe regionu	
Publikacja wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe regionu (m.in. zabytki, krajobraz kulturowy, elementy kultury niematerialnej, wyniki badań archeologicznych)	Publikacja map, broszur turystycznych, informatorów etc.
	Publikacja broszur i opracowań dotyczących potraw regionalnych.
CEL OPERACYJNY 2. Tożsamość wielokulturowa regionu	
Działanie 2.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym	
Zadanie 2.2.2. Organizacja i udział w wydarzeniach promujących materialne i niematerialne walory województwa łódzkiego	

Objęcie patronatem wydarzeń i przedsięwzięć promujących dziedzictwo kulturowe regionu	Patronaty nad konkursami dotyczącymi dziedzictwa kulturowego (m.in. rewitalizacji, remontów obiektów zabytkowych, kreowania przestrzeni publicznych, edukacji kulturowej).
	Patronat nad imprezami targowymi promującymi dziedzictwo kulturowe regionu.
	Patronat nad konferencjami, sympozjami, festiwalami, wydarzeniami kulturalnymi promującymi dziedzictwo.
Udział w wydarzeniach targowo-wystawienniczych	Czynne uczestnictwo w międzynarodowych targach turystycznych - organizowanie stoiska regionalnego lub udział w giełdach kooperacyjnych.
	Organizacja wydarzeń promocyjnych oraz udział w międzynarodowych wydarzeniach targowo-wystawienniczych w kraju i za granicą.
Nadzór nad organizacją Europejskich Dni Dziedzictwa w regionie	Koordinacja wydarzenia przez instytucje kultury Samorządu Województwa Łódzkiego (Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi, Łódzki Dom Kultury)
Organizowanie wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe regionu	Organizowanie wydarzeń turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe regionu jako atrakcje turystyczne w ramach imprez organizowanych na terenie województwa
Organizacja konkursów związanych z dziedzictwem kulturowym	Organizacja konkursów promujących dziedzictwo kulturowe regionu.
	Organizacja konkursów i wydarzeń związanych z promocją dziedzictwa kulinarnego oraz produktów tradycyjnych i regionalnych.
	Promocja produktów tradycyjnych podczas wydarzeń organizowanych przez Województwo Łódzkie.
	Organizacja konkursów promujących produkty regionalne (np. „Smak tradycji” skierowany do Kół Gospodyń Wiejskich i stowarzyszeń kultywujących tradycję kulinarną regionu); www.smak-tradycji.pl/ .
CEL OPERACYJNY 2. Tożsamość wielokulturowa regionu	
Działanie 2.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym	
Zadanie 2.2.3. Wykorzystanie ICT do promocji dziedzictwa kulturowego	
Promocja walorów dziedzictwa kulturowego regionu w Internecie, w ramach kreowania marki Łódzkie	Prowadzenie jednej rozpoznawalnej platformy Łódzkiego, na bazie administrowanych przez jednostki UMWŁ stron internetowych prezentujących dziedzictwo kulturowe regionu (lodzkie.pl): promujelodzkie.pl , lodzkie.pl/turystyka , lodzkie.pl/kultura .
	Prowadzenie oficjalnego profilu Województwo Łódzkie w ramach mediów społecznościowych: Instagram, X, Facebook.
CEL OPERACYJNY 3. Sprawny system zarządzania opieką nad dziedzictwem kulturowym	
Działanie 3.2. Wzmacnianie instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego	
Zadanie 3.2.2. Wspieranie działalności instytucji i organizacji sektora kultury w zakresie ochrony dziedzictwa	
Wsparcie instytucji kultury oraz zabytkowych nieruchomości, pozostających w zarządzie samorządu województwa łódzkiego	Przyznawanie dotacji, w tym stanowiących uzupełnienie wkładu własnego, na realizację projektów dotyczących inwestycji i działalności bieżącej (w tym wydarzeń dotyczących dziedzictwa kulturowego i edukacji regionalnej).
Realizacja projektów wspierających wymianę dobrych praktyk w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym	Realizacja zadania pn. Regiony Rewitalizacji Edycja 3.0 czyli wzmacnianie zdolności gmin do programowania i wdrażania działań rewitalizacyjnych poprzez promocję rewitalizacji, organizację wsparcia edukacyjnego i doradczego, wymianę doświadczeń oraz udzielanie Regionalnych Grantów na Rewitalizację, jak również integrowanie środowisk zainteresowanych rewitalizacją.
Kompleksowy System Informacji Przestrzennej województwa łódzkiego	System Informacji Przestrzennej na poziomie województwa zawierający kompletne, wysokiej jakości dane o zasobach dziedzictwa kulturowego, zasilany w aktualne informacje.

4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

4.3.1. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego na lata 2022-2025

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego na lata 2022-2025 przyjęty został Uchwałą nr XLVIII/280/2022 Rady Powiatu Rawskiego w Rawie Mazowieckiej z dnia 29 lipca 2022 r. Wśród mocnych stron charakteryzujących obszar powiatu Rawskiego w zakresie walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego i tożsamości regionalnej stwierdzono, że posiada on bardzo duży potencjał, wynikający z wysokich walorów krajobrazu kulturowego, bogatej historii, istnieniem wielu cennych obiektów reprezentujących różne formy kultury. Dodatkowo istnienie historycznych szlaków kulturowych stanowi silny potencjał terenu. Przez teren powiatu przebiegają drogi pielgrzymkowe w kierunku Częstochowy dając możliwość rozwoju turystyki pielgrzymkowej. Wśród słabych stron zwrócono uwagę na niewystarczającą promocję kolejki wąskotorowej, nieodwracalne zniszczeniu niektórych obiektów zabytkowych.

Jako główne założenia Powiatowego programu opieki nad zabytkami dla powiatu rawskiego wymieniono:

1) **ochronę walorów i wartości materialnych i niematerialnych przy jednoczesnym ich wykorzystaniu jako czynnik rozwoju obszaru Powiatu Rawskiego,**

z następującymi działaniami:

- zachowania krajobrazu kulturowego,
- kontynuacji rozpoczętych działań rewaloryzacyjnych i remontowych, rewitalizacji historycznych układów przestrzennych z jednoczesnym wykorzystaniem jako przestrzeń publiczną stanowiącą salony w obrębie Powiatu Rawskiego,
- dalszej rewaloryzacji obiektów sakralnych,
- adaptacji obiektów i obszarów zabytkowych na cele edukacyjne, kulturalne i społeczne
- tworzenia nowych atrakcji w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego,
- wzrostu identyfikacji mieszkańców z kulturą regionu i uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych,
- poprawy społecznej akceptacji do konieczności ochrony zabytków

2) **promocję zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego,**

z następującymi działaniami:

- edukację regionalną mieszkańców,
- wydawnictwa i programy edukacyjne,
- digitalizację walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego,
- zamieszczenie aktualnych wykazów Gminnych Ewidencji w BIP-ie.

W programie opieki nad zabytkami powiatu rawskiego na lata 2022-2025 za cel operacyjny postawiono „**Cenne dziedzictwo kulturowe Powiatu Rawskiego podstawą dumy i motywem rozwoju**”. Dla realizacji wyznaczono cel operacyjny: „**Kreowanie wartości i walorów Powiatu Rawskiego**” z następującymi działaniami i towarzyszącymi im zadaniami:

Działanie 1: **Zachowanie ciągłości cennych wartości dziedzictwa kulturowego**

Zadania:

- utworzenie parku kulturowego,
- wyeksponowanie obiektów rozwoju turystyki i oznakowanie zabytków znajdujących się w rejestrze WKZ,

- wspieranie prac w zakresie wykonywania zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych,
- ochrona, rewaloryzacja i rozwój turystyki kulturowej i pielgrzymkowej,
- przeprowadzenie prac rewaloryzacyjnych zabytkowych układów zieleni z terenu Powiatu Rawskiego,
- stworzenie mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym,
- poprawa stanu obiektów zamieszczanych w gminnych ewidencjach zabytków,
- stworzenie mechanizmu współpracy w ochrony dziedzictwa kulturowego,

Działanie 2: **Kreowanie poczucia tożsamości regionalnej**

Zadania:

- upowszechnianie opowieści o ziemi rawskiej,
- organizacja imprez o charakterze kulturowym,
- promocja imprez o charakterze kulturowym,
- wykreowanie pamiątek regionalnych,
- kreowanie wizerunku i folkloru Powiatu Rawskiego,
- wpisanie specjalów lokalnych na Ministerialną listę krajowych produktów regionalnych i promocja specjalów regionalnych,
- edukacja regionalna mieszkańców,
- współorganizacja wycieczki wąskotorówką,
- organizacja konkursu fotograficznego „MAGIA ZIEMI RAWSKIEJ” - uroki rawskiej ziemi,
- organizacja konkursów związanych z dziedzictwem materialnym i niematerialnym Powiatu Rawskiego;
- współpraca ze Społecznymi Opiekunami Zabytków,

Działanie 3: **Rozwój turystyki kulturowej w oparciu o walory kulturowe i historię obszaru**

Zadania:

- kreowanie markowych produktów np. kolejka wąskotorowa, krajobraz kulturowy dorzecza Rawki,
- promocja postaci historycznych związanych z Powiatem Rawskim,
- poprawa stanu i dostępności zabytków ruchomych w muzeach oraz obiektach sakralnych,

4.3.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych Powiatu rawskiego.

Powiat Rawa Mazowiecka posiada aktualny Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych. Dokument nie jest on dostępny na stronach internetowych powiatu rawskiego prezentowane poniżej uwagi dotyczą modelowego planu ochrony zabytków.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na wykonywaniu następujących przedsięwzięć:

- prace przygotowawcze w okresie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- prace w okresie podwyższonej gotowości, to jest w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia,
- reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- zabezpieczenie i dokumentowanie po zakończeniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

4.3.3. Przynależność Gminy Regnów do związków i stowarzyszeń na szczeblu wojewódzkim i powiatowym.

Gmina Regnów należy do następujących związków i stowarzyszeń:

- Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej,
- Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Dorzecza Bzury,
- Samorządowe Stowarzyszenie Rozwoju Ziemi Rawskiej,
- Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Rawki”,
- Łódzkie Stowarzyszenie Samorządowe „PomagaMY”.

4.3.4. Inicjatywy Lokalne o charakterze regionalnym

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Rawki”

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Rawki” zostało utworzone 10 marca 2006 r. i swoim zasięgiem obejmuje obszar dziewięciu gmin: Biała Rawska, Cielądz, Kowiesy, Puszcza Mariańska, Rawa Mazowiecka, Regnów, Sadkowice, Wiskitki, Żelechlinek położonych na terenie powiatów: rawskiego, skierniewickiego, tomaszowskiego i żyrardowskiego.

Stowarzyszenie „Dolina Pilicy” realizuje obecnie Strategię Rozwoju Lokalnego kierowanego przez Społeczność objętą Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, zaktualizowaną w kwietniu 2023 r. Nadrzędną misją Strategii jest poprawa poziomu życia mieszkańców, wykorzystując do tego celu lokalne zasoby i potencjał: surowce, miejscową infrastrukturę, lokalizację, regionalne i historyczne dziedzictwo, społeczny kapitał. Założony cel misji ma zostać osiągnięty za pomocą trzech celów ogólnych:

Cel ogólny 1:

„Kraina Rawki” mieszkańcami silna

Cel szczegółowy:

Zintegrowana i aktywna społeczność obszaru LGD „Kraina Rawki”.

Przedsięwzięcia

- Rozwój ogólnodostępnych miejsc kulturalno-integracyjnych.
- Rozwój ogólnodostępnych miejsc rekreacji dla dzieci i dorosłych.
- Stworzenie ofert spędzania wolnego czasu i podnoszenia kompetencji dla osób do 25 roku życia i osób w wieku 50+.
- Organizacja wydarzeń integrujących mieszkańców i rozwijających ich pasje

Cel ogólny 2:

„Obszar LGD „Kraina Rawki” atrakcyjny dla inwestorów”

Cel szczegółowy:

Mieszkańcy „Krainy Rawki” napędzają gospodarkę regionu;

Przedsięwzięcia

- Organizacja doradztwa prowadzonego przez ekspertów z zakresu pozyskiwania funduszy z budżetu LGD na podjęcie działalności gospodarczej.
- Organizacja doradztwa prowadzonego przez ekspertów z zakresu pozyskiwania funduszy z budżetu LGD na rozwój działalności gospodarczej.
- Podnoszenie wiedzy i kompetencji mieszkańców w zakresie przedsiębiorczości

Cel ogólny 3:

„LGD „Kraina Rawki” turystyczną marką region”

Cel szczegółowy:

Wzrost kompetencji turystycznych mieszkańców obszaru LGD „Kraina Rawki”

Przedsięwzięcia:

- Budowa infrastruktury turystycznej.
- Organizacja szkoleń z zakresu podniesienia wiedzy mieszkańców nt. działalności w sferze turystyki.
- Realizacja przedsięwzięć mających na celu renowację i promocję zabytków.
- Tworzenie obiektów pełniących funkcję lokalnych muzeów.
- Realizacja operacji mających na celu promocję obszaru.
- Promocja walorów turystycznych regionu.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Jednym z narzędzi ochrony zabytków nieruchomych są ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Ich zadaniem jest m.in. określanie rozwiązań niezbędnych do:

- zapobiegania zagrożeniom dla zabytków,
- zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji
- przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
- uwzględnianie opieki nad zabytkami przy ustalaniu przeznaczenia i zasad zagospodarowania terenu (w tym sposobu kształtowania zabudowy), np. poprzez wyznaczenie odpowiednio do potrzeb stref ochrony konserwatorskiej, w których obrębie stanowić można ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę zabytków znajdujących się na danym obszarze.

Ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego stanowią formę ochrony dla zabytków znajdujących się ewidencji, a nie wpisanych do rejestru zabytków, jedyną jeśli chodzi o zachowanie właściwego kontekstu krajobrazowego zabytków.

Nie wykorzystywanym narzędziem przez rady gmin są uchwały krajobrazowe, tzw. kodeksy reklamowe, ustalane na podstawie art. 37a ust. 1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Kodeks reklamowy, w zależności od strefy, określa zasady zachowania i kształtowania ładu przestrzennego, ochrony krajobrazu kulturowego oraz tożsamości miejsca, poprawy jego wizerunku, przeciwdziałania dysharmonii i agresji wizualnej spowodowanej m.in. przez liczne reklamy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Regnów zgodny jest z następującymi dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.

Zagospodarowanie przestrzenne gminy Regnów

24 września 2023 weszła w życie Ustawa z 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw. Część zapisów ustawy wejdzie w życie z początkiem 2025 i 2026 r. Zgodnie z ustawą plan ogólny zastąpi studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W przeciwieństwie do studium plan ogólny będzie aktem prawa miejscowego. Jego ustalenia dadzą podstawę do uchwalania planów miejscowych oraz wydawania decyzji o warunkach zabudowy. W planie ogólnym zostaną określone strefy planistyczne oraz gminne standardy urbanistyczne. Można będzie też ustalić obszary uzupełnienia zabudowy i obszary uzupełnienia zabudowy śródmiejskiej. Zgodnie z ustawą plany ogólne powinny zostać przyjęte do dnia 1 stycznia 2026 roku. Według aktualnie obowiązujących przepisów, w przypadku gdy gmina

nie zdąży z uchwaleniem planu ogólnego do 2026 roku to nie będzie miała możliwości wydania nowych decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego lub warunkach zabudowy. Ważność natomiast zachowałyby decyzje wydane wcześniej (i wciąż w mocy), a także realizować można byłoby inwestycje w oparciu o miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Znowelizowana ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym utrzymała w mocy wszystkie obowiązujące w dniu wejścia ustawy w życie, to jest 24 września 2023 r., akty planowania przestrzennego, czyli również miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

W celu realizacji rozwoju przestrzennego zmieniona została hierarchia aktów planowania przestrzennego, a ustawa zmieniająca nałożyła na gminy obowiązek obligatoryjnego sporządzenia strategii rozwoju gminy, co stanowi etap reformy planowania i zagospodarowania przestrzennego zapisanej w Krajowym Planie Odbudowy i Zwiększania Odporności. Do momentu wejścia w życie ustawy zmieniającej strategia rozwoju gminy, przewidziana w art. 10e ust. 1 ustawy z 8.3.1990 r. o samorządzie gminy, była aktem fakultatywnym. Obecnie staje się to dokumentem, który musi być przyjęty w każdej gminie, a dodatkowo musi zawierać postanowienia uszczegóławiające zakres modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy oraz ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej, czyli strategia rozwoju gminy musi zawierać długookresową, strategiczną wizję rozwoju przestrzennego gminy, wynikającą z uwarunkowań związanych z jej położeniem, trendami rozwojowymi (zarówno globalnymi, np. demograficznymi, klimatycznymi czy technologicznymi, jak i specyficznymi dla gminy), oraz kierunki zmian przestrzennych planowanych w związku z jej realizacją.

5.1.1. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Regnów

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego stanowią akt prawa miejscowego i podstawę planowania przestrzennego w gminie stanowiąc powszechnie obowiązujące przepisy na terenie gminy, określający przeznaczenie, warunki zagospodarowania, zabudowy terenu a także rozmieszczenia inwestycji celu publicznego. Na terenie Gminy Regnów obowiązuje 14 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, obejmujących 73,5% powierzchni gminy. W prezentowanym poniżej zestawieniu ujęto wszystkie obowiązujące plany zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Regnów, z informacją o obecności zapisów dotyczących ochrony dóbr kultury oraz z przytoczenie zapisów ochronnych w planach, w których takie zapisy się pojawiły.

	NR UCHWAŁY I NAZWA PLANU	NUMER UCHWAŁY	DATA UCHWAŁY	ZAPISY DOTYCZĄCE OCHRONY ZABYTKÓW
1.	Uchwała Nr XIV/56/96 Rady Gminy w Regnowie z dnia 18 lipca 1996 r. w sprawie zatwierdzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentów wsi: Annosław, Podskarbice Szlacheckie, Regnów, Nowy Regnów, Ryłsk i Ryłsk Duży Gmina Regnów	XIV/56/96	1996-07-18	TAK
2.	Uchwała Nr XXIV/121/97 Rady Gminy Regnów z 30 grudnia 1997 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Kazimierzów i Podskarbice Królewskie oraz fragmentów wsi: Annosław, Podskarbice Szlacheckie, Regnów, Ryłsk i Ryłsk Mały gmina Regnów	XXIV/121/97	1997-12-30	TAK
3.	Uchwała Nr X/51/99 Rady Gminy w Regnowie z dnia 14 października 1999r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu wsi Regnów Gmina Regnów	X/51/99	1999-10-14	NIE
4.	Uchwała Nr XXV/116/2001 Rady Gminy Regnów z dnia 15 listopada 2001r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Kazimierzów i Podskarbice Królewskie oraz fragmentów wsi Annosław, Podskarbice Szlacheckie, Regnów, Ryłsk i Ryłsk Mały Gmina Regnów.	XXV/116/2001	2001-11-15	TAK

5.	Uchwała Nr XXV/117/2001 Rady Gminy Regnów z dnia 15 listopada 2001r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Sowidół i Wólka Stroska oraz fragmentów wsi: Annosław, Regnów, Ryłsk Duży i Sławków Gmina Regnów.	XXV/117/2001	2001-11-15	TAK
6.	Uchwała Nr XXXI/167/06 Rady Gminy Regnów z dnia 24 sierpnia 2006r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Kazimierzów i Podskarbice Królewskie oraz fragmentów wsi: Annosław, Podskarbice Szlacheckie, Regnów, Ryłsk i Ryłsk Mały, gmina Regnów na fragmencie wsi Annosław	XXXI/167/06	2006-08-24	NIE
7.	Uchwała Nr VIII/50/07 Rady Gminy Regnów z dnia 27 września 2007r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentów wsi Annosław, Podskarbice Szlacheckie, Regnów, Nowy Regnów, Ryłsk i Ryłsk Duży, gmina Regnów, na fragmencie wsi Regnów	VIII/50/07	2007-09-27	NIE
8.	Uchwała Nr VIII/51/11 Rady Gminy Regnów z dnia 15 września 2011r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Regnów, fragment obszaru wsi Regnów.	VIII/51/11	2011-09-15	NIE
9.	Uchwała Nr XII/79/12 Rady Gminy Regnów z dnia 29 marca 2012r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Regnów, fragmenty obszarów wsi: Regnów, Nowy Regnów, Kazimierzów, Podskarbice Królewskie i Ryłsk	XII/79/12	2012-03-29	TAK
10.	Uchwała Nr XVII/103/2012 Rady Gminy Regnów z dnia 30 sierpnia 2012r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Regnów, fragmenty obszarów wsi: Regnów, Kazimierzów, Annosław, Podskarbice Szlacheckie, Nowy Regnów i Sowidół	XVII/103/2012	2012-08-30	TAK
11.	Uchwała Nr VI/33/2015 Rady Gminy Regnów z dnia 22 kwietnia 2015r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Regnów, fragmenty obszarów wsi: Annosław, Kazimierzów, Podskarbice Królewskie, Podskarbice Szlacheckie, Regnów i Sowidół	VI/33/2015	2015-04-22	NIE
12.	Uchwała Nr XVII/103/2016 Rady Gminy Regnów z dnia 25 sierpnia 2016r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Regnów, fragment wsi Regnów	XVII/103/2016	2016-08-25	NIE
13.	Uchwała Nr XII/72/19 Rady Gminy Regnów z dnia 30 grudnia 2019r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Regnów na fragmencie obrębu Sowidół	XII/72/19	2019-12-30	NIE
14.	Uchwała Nr XXXIV/159/05 Rady Gminy Regnów z dnia 9 sierpnia 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Regnów na fragmencie obrębu Podskarbice Szlacheckie	XXX/159/05	2022-08-19	NIE

5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Regnów

Do czasu przyjęcia planu ogólnego, to jest do końca 2025 r. na terenie gminy Regnów obowiązuje Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Regnów przyjęte przyjęto Rady Gminy Regnów Nr VIII/50/2011 z dnia 15 września 2011 roku..

Studium nie stanowi aktu prawa miejscowego. Jest dokumentem określającym politykę przestrzenną gminy, w którym zostają określone zasady zagospodarowania przestrzennego, w tym wytyczne dotyczące użytkowania terenów, obszarów zabudowań czy proponowane rozwiązania w zakresie rozwoju infrastruktury komunikacyjnej, technicznej i społecznej. Studium musi uwzględniać zasady określone w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, planach zagospodarowania przestrzennego województwa oraz strategii rozwoju gminy. Studium sporządza się dla obszaru w granicach administracyjnych gminy. Ustalenia studium są wiążące dla organów gminy przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W części Studium poświęconej dziedzictwu kulturowemu, zabytkom oraz dobrom kultury współczesnej znalazły się zacytowane w całości następujące zapisy.

Zasadą rozwoju przestrzennego gminy będzie ochrona tych wartości kulturowych, które podnoszą jego atrakcyjność i promują rozwój funkcji turystyczno-krajoznawczej. Najbardziej cenne elementy zagospodarowania skupione są w Regnowie i Rylsku Dużym. Obszary te jak i obszary położone w otoczeniu obiektów zabytkowych podporządkowane są rygorom ochrony konserwatorskiej.

Do najważniejszych zasad ochrony, jakie winny obowiązywać należą:

1) ochrona niżej wymienionych obiektów wpisanych do rejestru zabytków:

- w Podskarbicach Szlacheckich, Podskarbicach Królewskich, Kazimierzowie i Annosławiu
- kolejka wąskotorowa (dec. Nr 1000 z 31.12.1996r.), obiekt reprezentatywny wg Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim (Uchwała Nr X/186/07 Sejmiku Województwa Łódzkiego)
- w Regnowie - kościół p.w. Nawiedzenia NMP (decyzja Nr 265/197 z dnia 27.12.1967r.)
- w Regnowie - cmentarz przykościelny (decyzja Nr 940 z dnia 19.11.1993r.) nieczynny,
- w Regnowie - cmentarz rzymsko-katolicki (decyzja Nr 899 z dnia 22.12.1993r.);
- w Rylsku Dużym - dwór (decyzja Nr 552 z dnia 25.03.1981r.), obora (decyzja Nr 553 z dnia 19.05.1982r.) i park (decyzja Nr 579 z dnia 19.05.1982r.),
- w Rylsku (Rylsku Małym) - dwór (decyzja Nr 619 z dnia 28.07.1983r.);

2) ochrona niżej wymienionych obiektów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków:

- w Annosławiu – cmentarz ewangelicki,
- w Sowidole - cmentarz rzymsko-katolicki (nowy),
- w Rylsku (Rylsku Małym) park dworski;

3) ochrona niżej wymienionych obiektów zakwalifikowanych do gminnej ewidencji zabytków:

- w Rylsku - gorzelnia jako założenie, powstała latach 1900 – 1925,
- w Rylsku Małym - kapliczka przydrożna z lat 1911-1912,
- w Annosławiu - kapliczka,
- w Kazimierzowie - kapliczka,
- w Regnowie - kapliczka,
- w Rylsku Dużym - kapliczka,
- w Rylsku – kapliczka;

4) ograniczenie inwestycji na obszarach występowania stanowisk archeologicznych a w sytuacji wystąpienia takiej konieczności, przeprowadzania ratowniczych badań wykopaliskowych przed podjęciem działań inwestycyjnych na warunkach właściwych przepisów;

5) na sąsiadujących ze stanowiskami archeologicznymi terenach leżących w promieniu 150m od stanowiska, obowiązuje zasada ustanawiania nadzoru archeologicznego na czas prowadzenia prac ziemnych na warunkach właściwych przepisów. W ustaleniach planów miejscowych należy zastosować poniższe zasady kształtowania zagospodarowania terenów:

a) dla utrzymania ciągłości historycznej użytkowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków i objętych ochroną konserwatorską, najbardziej właściwe jest ustalenie przeznaczenia nawiązującego do pierwotnych funkcji użytkowych,

b) parki zabytkowe winny stanowić niepodzielną działkę ewidencyjną z przeznaczeniem pod zieleń parkową z zachowaniem lub odtworzeniem zabudowy dworskiej,

c) dla niżej wymienionych zabytków rysunkiem planu miejscowego należy określić strefy ekspozycji w których ograniczona zostanie zabudowa a istniejąca podporządkowana warunkom ekspozycji:

- kościół p.w. Nawiedzenia NMP z cmentarzem przykościelnym w Regnowie z drogi powiatowej Nr 4118E od strony zachodniej i od strony wschodniej,
- cmentarz rzymsko-katolicki w Regnowie od strony skrzyżowania drogi powiatowej Nr 4118E i drogi powiatowej Nr 4119E, - dwór, obora i park w Rylsku Dużym od strony zachodniej ze skrzyżowania drogi powiatowej Nr 4105E z drogą gminną i południ owej z drogi powiatowej Nr 4105E,
- dwór i park dworski w Rylsku (Rylsku Małym) od strony południowo-wschodniej z mostu na rz. Rylce drogi powiatowej Nr 4123E,
- cmentarz rzymsko-katolicki (nowy) w Sowidole od strony północnej z drogi powiatowej Nr 4119E,

d) na obszarach cmentarzy warunki zagospodarowania dotyczą:

- zachowania formy użytkowania,
- porządkowania i rewaloryzacji,
- rozplanowania terenów grzebalnych z uczytelnieniem osi i układów wewnętrznych,
- budowy ogrodzeń z wykluczeniem prefabrykatów betonowych,
- ochrony drzewostanu,

e) wszelkie działania na terenach i w obiektach wpisanych do rejestru (ewidencji) zabytków wymagają nadzoru konserwatorskiego wynikającego z przepisów szczególnych

5.1.3. Strategia Rozwoju Gminy Regnów na lata 2023-2030

Strategia Rozwoju Gminy Regnów na lata 2023 - 2030 została przyjęta Uchwałą Nr XXXIX/240/23 z dnia 16 marca 2023 roku. Strategia Rozwoju Gminy Regnów jest dokumentem, który ujmuje główne cele i priorytety w kilkuletnim horyzoncie a jej konstruowanie jak i realizacja odbywa się przy czynnym uczestnictwie społeczeństwa lokalnego. Dokument ten stanowi spójną koncepcję działań na rzecz długotrwałego rozwoju Gminy, w sposób kompleksowy określając jej kierunki i cele rozwoju w zadanej perspektywie. Strategia rozwoju gminy jest najbardziej istotnym dokumentem samorządu gminnego – ogólnym programem działań podejmowanych w gminie, przy wykorzystaniu posiadanych zasobów zmierzających do osiągnięcia założonych celów. Strategia wskazuje wizję, cele strategiczne i operacyjne oraz kierunki działań wyznaczone do realizacji w okresie jej obowiązywania. Dokument zawiera syntetyczną diagnozę Gminy w zakresie sytuacji społeczno-ekonomicznej oraz analizę strategiczną mocnych i słabych stron. Jest jednym z podstawowych instrumentów zarządzania i stanowi podstawę do prowadzenia przez władze samorządowe długookresowej polityki rozwoju gminy.

W dokumencie nakreślono wizję i misję rozwoju gminy. Wizja, to określony stan, do którego dążą samorząd i społeczność lokalna nadając kierunek działaniom władz poprzez realizację celów operacyjnych i strategicznych. Wizja Gminy Regnów: *Gmina Regnów w 2030r. gminą przyjazną dla inwestora, bezpieczną dla mieszkańców i atrakcyjną turystycznie z bogatą ofertą kulturalną i sportowo-rekreacyjną. Mieszkańcy Gminy Regnów korzystają z dobrej jakości usług edukacyjnych, kulturalnych, zdrowotnych, które stanowią zachętę do rozwoju nowego osadnictwa. Gmina stopniowo buduje ofertę turystyczno-rekreacyjną, wykorzystując walory przyrodnicze i kulturowe. Gmina Regnów jest gminą o wysoko wyspecjalizowanym rolnictwie i sadownictwie, rozpoznawalną w regionie i kraju, w której uprawia się produkty rolno-spożywcze najwyższej jakości. Gmina Regnów zaznacza się jako gmina otwarta dla inwestora, w której panują dogodne warunki do zakładania działalności zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska przyrodniczego..*

Misję, rozumianą jako nadrzędny cel funkcjonowania Gminy Regnów, zgodny z oczekiwaniami wszystkich zainteresowanych zdefiniowano następująco: *Misją Gminy Regnów jest podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców oraz zapewnienie dogodnych warunków do rozwoju wyspecjalizowanego sadownictwa, rolnictwa, przedsiębiorczości oraz turystyki. Gmina powinna dążyć do rozwoju przemysłu przetwórczego i sieci handlowo-usługowej, jako rynku zbytu dla lokalnych produktów rolnych. Misją gminy jest stworzenie dogodnych warunków infrastrukturalnych i ekonomicznych dla inwestorów. Gmina nadal będzie dążyć do poprawy stanu infrastruktury technicznej oraz zwiększenia atrakcyjności jako miejsca pracy, nauki i wypoczynku, z zachowaniem i ochroną dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.*

Rozwój Gminy Regnów do 2030 roku ukierunkowany został na zrównoważony rozwój w następujących sferach: gospodarczej, społecznej i przestrzennej. W odpowiedzi na zdiagnozowane problemy kluczowe wskazano trzy cele strategiczne:

1. Poprawa jakości życia oraz wykorzystania kapitału ludzkiego i społecznego,

2. Nowoczesna i zrównoważona gospodarka oparta na wewnętrznym potencjale,
3. Poprawa i rozwój infrastruktury zapewniającej bezpieczeństwo, ład przestrzenny i ochronę środowiska.

które wskazują zakres i kierunek niezbędnych działań, jakie należy podjąć w perspektywie do roku 2030, aby przy wykorzystaniu dostępnego potencjału, przezwyciężaniu barier i wyzwań, przy jednoczesnym poszanowaniu środowiska naturalnego osiągnąć zamierzony poziom rozwoju Gminy Regnów w kluczowych sferach: gospodarczej, społecznej i przestrzennej.

Każdemu celowi strategicznemu przypisano cele operacyjne oraz kierunki działań, i tak celowi 1 w obszarze społecznym wymieniono:

- Cel operacyjny 1.2

Budowanie lokalnej więzi tożsamości społecznej wraz z rozwojem oferty kulturalnej i oferty aktywnego wypoczynku mieszkańców;

Działania:

- ✓ Promocja lokalnych tradycji i produktów
- ✓ organizacja imprez sprzyjających integracji osób z różnych grup wiekowych,
- ✓ zaangażowanie lokalnej społeczności do działań mających wspólny cel jakim jest dbanie o wizerunek gminy
- ✓ wspieranie działalności organizacji społecznych,
- ✓ wspieranie działalności liderów lokalnych oraz grup aktywności społecznej,
- ✓ wspieranie inicjatyw społeczności lokalnej oraz organizacji społecznych,
- ✓ wsparcie działalności organizacji pozarządowych (np. przez udostępnienie własnych zasobów lokalowych),
- ✓ tworzenie miejsc integracji i spotkań lokalnej społeczności
- ✓ działania w zakresie wsparcia młodych rodzin
- ✓ przeciwdziałanie izolacji i marginalizacji osób ze szczególnymi potrzebami
- ✓ kontynuacja dobrych praktyk w zakresie współpracy z organizacjami pożytku publicznego i wspieranie ich działalności
- ✓ upowszechnienie i promocja wolontariatu
- ✓ wspieranie inicjatyw agroturystycznych
- ✓ rewitalizacja przestrzeni publicznej z udziałem lokalnej społeczności
- ✓ stworzenie warunków do rozwoju kultury weekendowej i jej popularyzacja
- ✓ zawiązywanie partnerstw oraz lokalnych grup społecznych
- ✓ wspieranie działalności organizacji społecznych
- ✓ utworzenie stref rekreacji dla mieszkańców Gminy Regnów, z elementami edukacji przyrodniczej (place zabaw (w tym zielone place zabaw), siłownie, boiska wielofunkcyjne)
- ✓ rozbudowa szlaków pieszych, rowerowych, nordicwalking z elementami edukacji kulturowo - przyrodniczej, wykorzystujących potencjał przyrodniczy
- Cel operacyjny 2.4

Poszerzenie oferty turystycznej.

Działania:

- ✓ systematyczna aktualizacja informacji na temat gminy na stronie internetowej Urzędu Gminy
- ✓ zwiększanie zaangażowania władz lokalnych na temat marketingu terytorialnego
- ✓ wyznaczenie nowych szlaków turystycznych
- ✓ promocja miejsc atrakcyjnych turystycznie na branżowych portalach
- ✓ wsparcie edukacyjne i doradcze w zakresie tworzenia gospodarstw: edukacyjnych, przygodowych, wiosek tematycznych, ośrodków kultury

- ✓ rozwój miejsc wypoczynku, ze szczególnym uwzględnieniem terenów wiejskich
- ✓ budowa i rozbudowa ścieżek rowerowych i pieszych wraz z ich oznakowaniem
- ✓ rozwój bazy gastronomicznej i agroturystycznej na terenie gminy

W dokumencie zaproponowano model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Regnów, który opracowano na podstawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W modelu tym wyodrębniono przyszłe sfery rozwoju, do których należy, między innymi środowisko kulturowe. Główną zasadą w rozwijaniu tego obszaru jest integrowanie walorów kulturowych z przestrzenią społeczno-gospodarczą gminy. W tym obszarze wyznaczone kierunki strategiczne obejmują m.in.:

- inwestowanie w przestrzeń publiczną z zachowaniem i ochroną zasobów dziedzictwa kulturowego oraz różnorodności krajobrazu kulturowego, np. zachowanie przed zatarciem specyfiki kulturowej ukształtowanych historycznie struktur przestrzennych Gminy Regnów
- rozwój kultury i promocji na terenie gminy.

Strategia Rozwoju Gminy Regnów na lata 2023-2030 jest maksymalnie spójna z wytycznymi unijnymi w obecnym ich kształcie i koresponduje z krajowymi i regionalnymi dokumentami strategicznymi, w tym m.in.: Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą na 2030 r.), Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego na lata 2021-2030 oraz Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030. Merytoryczne uzasadnienie kształtu dokumentu oraz wybranych kierunków działań, celów strategicznych i celów operacyjnych zawarto w treści Strategii. Właściwe zdefiniowanie kierunków inwestowania i przeobrażeń Gminy Regnów jest warunkiem koniecznym dla uzyskania możliwości wsparcia tych zamierzeń w nadchodzącym, nowym okresie programowania finansowego ze środków Unii Europejskiej.

5.1.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych Gminy Regnów

Gmina Regnów obecnie nie posiada opracowanego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego. Gmina zamierza przystąpić do sporządzenia Planu.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza gminy Regnów

Gmina Regnów jest gminą wiejską położoną we wschodniej części województwa łódzkiego, w powiecie Rawa Mazowiecka. Gmina Regnów graniczy z następującymi gminami powiatu rawskiego: od północy Biała Rawska, od wschodu Sadkowice, od południa Cielądz, od zachodu Rawa Mazowiecka, oraz od południowego-wschodu z gminą Nowe Miasto nad Pilicą w powiecie grójeckim, w województwie mazowieckim.

Pod względem fizycznogeograficznym (w podziale według J. Kondrackiego) gmina położona jest w całości w prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego, podprowincji Nizin Środkowopolskich, w makroregionie Wzniesienia Południowomazowieckie, w mezoregionie Wysoczyzny Rawskiej. Wysoczyzna Rawska położona jest po wschodniej stronie doliny Rawki. Obszar wysoczyzny rawskiej wznosi się na wysokości 150 – 180 m n.p.m. Teren jest lekko falisty, a spadki terenu nie przekraczają 2 – 5 %, bez wyraźnego kierunku nachylenia. Najniżej położone tereny znajdują się w miejscowości

Podskarbice Szlacheckie, a najwyższym położonym punktem w gminie jest wzniesienie (180,10 m n.p.m.) w pobliżu miejscowości Ryłsk Mały.

Powierzchnia terenu o charakterze typowo nizinnym, została ukształtowana wskutek procesów wycofywania się lądolodu zlodowacenia Warty i późniejszych procesów denudacyjno-erozyjnych, tworząc sieć dolin, miejscami o wyraźnych krawędziach. Teren gminy pokrywają utwory czwartorzędowe o miąższości w szczytowych partiach wysoczyzny powyżej 50 metrów, poniżej znajdują się utwory podłoża z okresu jurajskiego, które znajdują się na głębokości od 12 metrów do 72 metrów. Na obszarze gminy występują udokumentowane złoża kruszyw naturalnych (Łaszczyn II).

Pod względem hydrograficznym gmina leży w dorzeczu Wisły, w zlewni rzeki Bzury i jej dopływu, rzeki Rawki. Osią układu hydrograficznego w

gminie jest Kanał Ossowice-Regnowski (Kanał Regnowski), prawobrzeżny dopływ Ryłki. W części południowej, na niewielkim odcinku przecina obszar gminy rzeka Ryłka. Poza tymi dwoma ciekami teren gminy odwadniają trzy bezimienne cieki.

Na terenie Gminy Regnów brak jest obszarów prawnie chronionej przyrody, jedyną formą ochrony objęte są pomniki przyrody, których na terenie gminy jest 6 drzew – 4 wiązy i 2 lipy w parku podworskim w Ryłsku. Od północy gmina graniczy z **Obszarem Chronionego Krajobrazu Bolimowsko-Radziejewickiego z Doliną Środkowej Rawki** – który ustanowiono w 1986 r. Obejmuje on tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, o dużych walorach turystycznych. Zachodnia granica gminy położona jest w odległości ca 6 km do granic obszaru sieci NATURA 2000, oraz od granic rezerwatu przyrodniczego „Rawka”.

Rolnictwo jest główną gałęzią gospodarki na terenie Gminy Regnów, mało uprzemysłowioną. Około 87,5% ogólnej powierzchni Gminy zajmują grunty pozostające w użytkowaniu gospodarstw rolnych. Tereny gminy Regnów charakteryzują się niską lesistością, jedynie 7,4% powierzchni gminy stanowią lasy ze zwartym kompleksem w okolicach Ryłska Małego i Annosławia.

5.2.2. Zarys dziejów obszaru gminy

Osadnictwo w Gminie Regnów od pradziejów do średniowiecza

Tereny gminy Regnów dzięki urozmaiconej rzeźbie terenu, sprzyjającym warunkom klimatycznym, a także odpowiednim warunkom glebowym, były odwiedzane i zasiedlane przez grupy ludzkie od pradziejów do czasów nam współczesnych. Potwierdzeniem tego są nieliczne jak do tej pory stanowiska archeologiczne odkryte podczas badań powierzchniowych, przeprowadzonych w latach

1980, 1984, 1985, 2009, 2011 i 2023 w ramach projektu Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). W ramach I etapu AZP przebadano teren całej gminy, ujawniając 27 stanowisk archeologicznych.

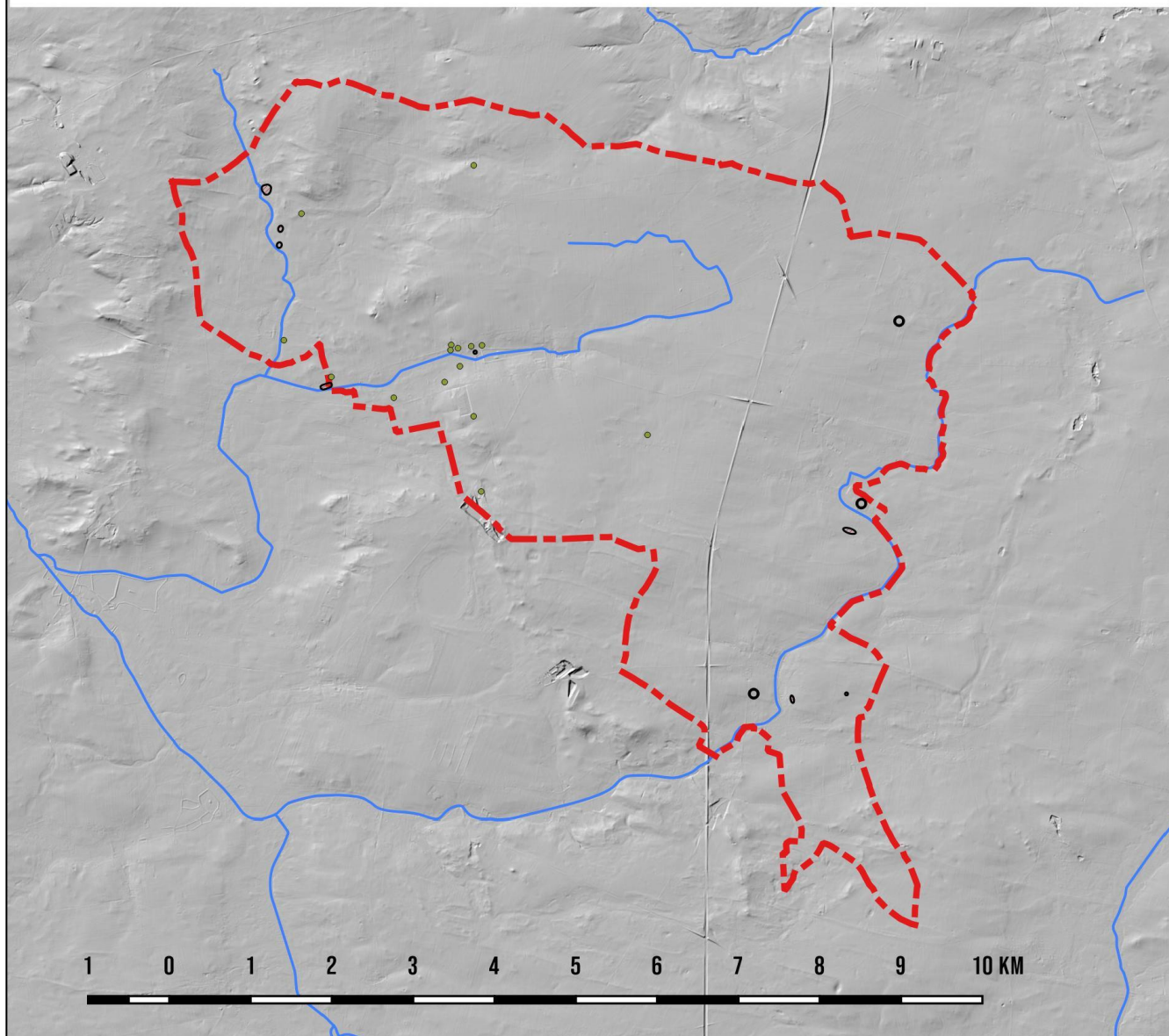
Nowoodkryte stanowiska archeologiczne datowane są na epokę kamienia, epokę brązu, okres halsztacki, okres lateński, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze, średniowiecze, późne średniowiecze do czasów nowożytnych, poświadczając fakt zasiedlenia terenów Gminy Regnów od pradziejów do czasów nam współczesnych. Występujący na stanowiskach archeologicznych materiał zabytkowy (ceramika, narzędzia i półwytwory z krzemienia, narzędzia kamienne) w części został bardzo nielicznym kulturom archeologicznym, znanym z pradziejów Polski.

Na wyszczególnionych w tabeli nr 3, 27 stanowiskach archeologicznych wyróżniono 36 faktów osadniczych – na części stanowisk reprezentowane były znaleziska przynależne do więcej niż jednej jednostki chronologicznej. Prezentowane w tabeli rozróżnienie na ślady osadnicze, punkty osadnicze, obozowiska czy też osady związane jest jedynie z ilością znajdowanego materiału zabytkowego, i w przypadku większej liczby artefaktów znalezisko określone było jako „osada”, co oczywiście nie zawsze musi odzwierciedlać długotrwałość lub krótkotrwałość zasiedlania danego miejsca.

Mniej niż połowę wszystkich znalezisk – 15 zespołów - stanowią zabytki reprezentujące okresy pradziejowe: od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza, pozostałą grupę stanowią 21 znaleziska datowane na okresy chronologicznie nam najbliższe, to jest od wczesnego średniowiecza do czasów nam współczesnych, z których na wczesne i późne średniowiecze, czyli wieki VI-XV przypadają jedynie 3 zespoły. Na okres nowożytny, wraz z materiałem zabytkowym datowanym przez badaczy na „późne średniowiecze-okres nowożytny” przypada 15 zespołów.

Wśród zespołów zabytków reprezentujących najstarsze okresy w pradziejach Polski wyróżniono zespoły przynależne do ludności kultury łużyckiej oraz zespoły datowane na: epokę brązu-epokę żelaza, wczesną epokę żelaza, okres halsztacki, okres halsztacki-okres lateński, okres lateński, to jest okresy, przypadające na trwanie kultury łużyckiej. Drugą najliczniejszą grupę wśród rozpoznanych zabytków należą 4 zespoły przypisane ludności kultury przeworskiej. Jak do tej pory najstarszymi w materiale zebranym z powierzchni stanowisk są dwa znaleziska datowane na „epokę kamienia” oraz „epokę kamienia, epokę brązu”, zawierające mało charakterystyczny materiał zabytkowy, nie pozwalający na ściślejsze datowanie. Brak jest jak dotąd znalezisk z najstarszych okresów pradziejowych, to jest ze starszej i środkowej epoki kamienia. Zanotowano dwa znaleziska bardzo ogólnie datowane na „starożytność” oraz „pradzieje”. Na wspomniane znaleziska składają się materiały, których nie da się przyporządkować konkretnym kulturom archeologicznym. Spowodowane jest to małą liczebnością materiału zabytkowego, z reguły bardzo rozdrobnionego materiału ceramicznego, mało charakterystycznych znalezisk jak np. wytwory i półwytwory krzemienne, które były w użyciu przez cały okres pradziejów, lub fragmentów przedmiotów o niemożliwej do określenia funkcji a tym samym nieczytelnych” na ich datowanie. Najliczniejszą grupę znalezisk stanowią zabytki z okresów nam najbliższych, to jest z czasów nowożytnych (14 znalezisk) oraz od wczesnego średniowiecza do okresu nowożytnego (7 znalezisk).

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE W GMINIE REGNÓW NA TLE RZEZBU TERENU I SIECI RZECZNEJ

LEGENDA

● □ STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Z przedstawionej powyżej analizy materiału zabytkowego, odkrytego podczas badań powierzchniowych należy wysnuć wniosek, że tereny gminy Regnów były słabo zasiedlane w pradziejach, za wyjątkiem okresu, w którym na ziemiach polskich rozwijała się kultura łużycka. Osadnictwo grup ludzkich koncentrowało się wzdłuż cieków wodnych użytkując żyzne gleby w ich pobliżu. Dzięki znaleziskom z okresów pradziejowych z terenu gminy Regnów, możliwe jest przedstawienie zarysu pradziejów gminy Regnów. W próbie tej posiłkować się możemy dodatkowo

licznymi znaleziskami zabytków archeologicznych na sąsiadujących z gminą Regnów terenami gminy Rawa Mazowiecka, dzięki którym archeolodzy w miarę dobrze rozpoznali i opisali procesy osadnicze zachodzące w pradziejach.

Paleolit, mezolit, neolit – starsza, środkowa i młodsza epoka kamienia (IX tys. pne – 8000 - 2000 pne)

Jak do tej pory na terenach gminy Regnów nie natrafiono na znaleziska związane z pobytem najstarszych – paleolitycznych łowców i zbieraczy. Można przypuszczać, że w okresie schyłkowego paleolitu tereny gminy Regnów nawiedzane były przez ludność, którą można łączyć z kręgiem kultur ludów koczowniczych trudniących się głównie polowaniem na renifery i drobniejszą zwierzynę oraz zbieractwem. Paleolit schyłkowy obejmuje okres późnego zlodowacenia, nieznacznie przekraczając granicę plejstocenu i obejmuje początki holocenu, zamykającym się w przedziale czasowym pomiędzy 14 tysiącleciem p.n.e. do 8 -7 tysiąclecia p.n.e. Pobyt łowców i zbieraczy z tego okresu, ze względu na charakter gospodarki – sezonowe obozowiska - był krótkotrwały i dlatego znaleziska z tego okresu na terenie Polski należą do nielicznych i ubogich.

Okres mezolitu, nazywany środkową epoką kamienia, na ziemiach polskich datuje się na czas od około 8300 do około 4000 lat p.n.e. . Jest to okres ocieplenia klimatu, w którym panowały sprzyjające warunki dla osadnictwa. Tereny w okolicach większych rzek i ich dopływów, z licznymi piaszczystymi pagórkami, były typowymi miejscami obozowisk mezolitycznych myśliwych i rybaków. Jedynymi pozostałościami po ludności mezolitycznej są materiały krzemienne, głównie są to odpadki powstałe podczas wytwarzania narzędzi krzemiennych lub napraw narzędzi krzemiennych. Nielicznie znajdowane gotowe wyroby krzemienne to najczęściej zbrojniki strzał, z reguły takie, które zostały porzucone lub zniszczone w trakcie użytkowania. Ludność w okresie mezolitu reprezentowała typ gospodarki zbieracko-łowieckiej, co wymuszało przemieszczanie się z miejsca na miejsce w poszukiwaniu terenów obfitujących w pożywienie, często podążając za stadami zwierząt, na które polowano. Charakter gospodarki przyswajającej „dobrą” natury rzutował z pewnością na strukturę społeczną i model osadniczy grup ludzkich.

Neolit – młodsza epoka kamienna: najstarszymi kolonizatorami ziem Polskich w okresie neolitu była ludność pochodzenia południowego tzw. kręgu kultur naddunajskich, kolejną grupą kolonizatorów reprezentowały plemiona należące do rolniczej **kultury pucharów lejkowatych (KPL)**, która reprezentowała już zawansowane rolnictwo i hodowlę udomowionych zwierząt. Ludność tej kultury zintensyfikowała na masową skalę rolnictwo, wprowadziła także orkę sprzężającą a jej nazwa pochodzi od charakterystycznych form naczyń glinianych których część wylewowa była ukształtowana w formie zbliżonej do lejka. Wylesiano ogromne obszary by prowadzić na ich uprawy i hodowlę. Jest to najczęściej występująca kultura archeologiczna neolitu. Trwała ona na naszych ziemiach od około 3900 lat p.n.e. do około 1900 lat p.n.e. Ludność tej kultury wytwarzała zawansowane narzędzia krzemienne np. sierpy, siekiery kamienne, motyki rogowe, topory kamienne i rogowe. Wysoko zawansowane było tkactwo o czym świadczą liczne znaleziska ciężarków tkackich. Ponadto zajmowała się wydobywaniem i obróbką na masową skalę krzemienia do wyrobu potrzebnych narzędzi. Z kulturą tą wiążą się też pierwsze w Polsce znaleziska drobnych przedmiotów metalowych – głównie miedzianych. Kolejną grupą ludności neolitycznej, jest ludność **kultury amfor kulistych**. Badacze przyjmują, że kultura ta powstała na podłożu kultury pucharów lejkowatych. Nasza wiedza o ludności tej kultury pochodzi przede wszystkim z nielicznych znalezisk grobów, w których wyposażeniu znajdowano gładzone krzemienne siekiery z krzemienia pasiastego. Groby ludności tej kultury z reguły występują na wyniosłościach, bardzo często są to pojedyncze groby, bardzo rzadko więcej niż trzy. Zmarli chowani byli w pozycji skurczonej, podczas gdy ludność kultury pucharów lejkowatych grzebała swoich zmarłych w pozycji wyprostowanej. Ponieważ zdarzało się, że wraz

z ludźmi grzebano także bydło i inne zwierzęta domowe, wysnuto wniosek, że hodowla odgrywała dużą rolę u ludności tej kultury. Okres neolitu zamyka na opisywanym obszarze **kultura ceramiki sznurowej**. Nazwa pochodzi od charakterystycznego sposobu zdobienia naczyń glinianych odciskami sznura. Posługiwała się już przedmiotami i ozdobami metalowymi (miedź, brąz, srebro i nawet złoto). Społeczność o charakterze, jak się przypuszcza, koczowniczym – pasterskim. Rozpowszechniona szeroko w Europie środkowej i wschodniej. Liczna w Polsce południowej i wschodniej. Okres jej występowania to w przybliżeniu 2800 – 1900 p.n.e. Ludność reprezentująca tą kulturę wypełniła terytoria opuszczone przez społeczności KPL.

Epoka brązu – wcz. epoka żelaza

Największą grupę określonych kulturowo stanowisk na terenie gminy Regnów to stanowiska ludności **kultury łużyckiej**, najliczniej występującej na terenie gminy. Znaleźiska tej kultury powszechnie występują na terenie Polski i Europy i datowane są od epoki brązu do epoki żelaza. Mieszczą się więc w dość rozległym przedziale chronologiczno-kulturowym, zarówno w środkowej jak i młodszej epoce brązu do epoki żelaza (od 1700-1500 p.n.e., faza środkowa do 700-400 p.n.e, faza późna sięgająca do epoki żelaza - tzw. Halsztat D). Kultura łużycka należy do tzw. kręgu kultur pól popielnicowych, do którego zaliczana jest głównie ze względu na formę pochówków ciała palnych, w których zwęglone szczątki umieszczano w urnach i zakopywano w ziemi. Na cmentarzyskach znajdowane są liczne urny, często z bogatym wyposażeniem. Ludność tej kultury opanowała w wysokim stopniu umiejętność wytopu metali kolorowych, a w późnej fazie swojego rozwoju, także żelaza. Charakteryzowała się bogatym zdobnictwem wytwarzanych przedmiotów i naczyń. Zamieszkiwała zamknięte osady, nie rzadko mające charakter obronny oraz budowała trudno dostępne warownie. Z terenu Polski znane są grodziska tej kultury. Na terenie gminy Regnów na zabytki tej kultury natrafiono na stanowiska w Podskarbicach Szlacheckich, Regnowie i Rylsku Dużym.

Wśród stanowisk zarejestrowanych na podstawie znalezionych na powierzchni materiałów zabytkowych na terenie Gminy Regnów znalazły się dwa znaleziska: z Regnowa i Rylska Dużego, które badacze przypisują hipotetycznie do kultury pomorskiej, datowane na okres halsztacki/okres lateński, wczesną epokę żelaza. W tym czasie Europa znajdowała się pod kulturowymi wpływami stylu lateńskiego wywodzącymi się z obszarów zamieszkałych przez Celtów. Również do kręgu związanego z tzw. zespołem kultur pól popielnicowych. Na obszarze swojego występowania w zwyczajach pogrzebowych ludności tej kultury występuje obrządek ciała palnego. Ubogie wyposażenie grobowe stanowią ozdoby oraz narzędzia, bardzo rzadko broń.

Okres Wpływów Rzymskich i Wędrówek Ludów:

Na terenie Gminy Regnów w Podskarbicach Królewskich oraz 3 stanowiska w Regnowie, odkryto stanowiska **kultury przeworskiej**. Geneza tej kultury jest nie jednoznaczna. Powstała prawdopodobnie na bazie kultury pomorskiej okresu lateńskiego. Tworzyły ją plemiona zaliczane przez starożytnych autorów do, między innymi germańskich ludów. Dla terenów Polskich byli by to Wandalowie. Nie brak jednak teorii o miejscowym - autochtonicznym pochodzeniu ludności, pozostającej pod wpływem starożytnego Rzymu i ludów migrujących przez jego prowincje. Liczni badacze sugerują że, ludność zamieszkująca w tym czasie tereny w dorzeczu Wisły mogła stanowić element protosłowiański. Znaleźiska przedmiotów kultury materialnej manifestują się elementami uzbrojenia, są to miecze, „umba” tarcz, noże, groty włóczni i strzał, oraz bogatym zdobnictwem przedmiotów metalowych, zarówno z metali szlachetnych, jak i brązu, miedzi. Są to głównie różnego rodzaju zapinki (fibule), guzy, pierścienie itp. Często spotykane są rzymskie denary zarówno z okresu Republiki jak i cesarstwa.

Wczesne średniowiecze i średniowiecze

Okres wczesnośredniowieczny (VI - XII w.) rozpoczyna nowy etap dziejów - czasy historyczne, dla których dysponujemy zarówno zabytkami pochodzącymi z wykopalisk, jak i źródłami pisanyymi. Okres ten jest nierozzerwalnie związany z żywiołem słowiańskim i początkami Państwowości Polskiej. Wiemy, że okresie tym zmarłych chowano na cmentarzyskach płaskich i kurhanowych pierwotnie w obrządku ciałopalnym, a następnie - pod wpływem m. in. chrześcijaństwa - szkieletowym. Podstawą utrzymania było rolnictwo i hodowla, ze znaczącym udziałem rybołówstwa i myślistwa. Następowala specjalizacja produkcji i powstawały wyspecjalizowane warsztaty produkcyjne. Od VIII w. upowszechniło się koło garncarskie, ułatwiając wyrób naczyń glinianych. W okresie wczesnego średniowiecza i średniowiecza nastąpił rozwój osadnictwa grodowego

Ślady archeologiczne w postaci fragmentów ceramiki związane z późniejszym osadnictwem po XV w. zarejestrowane na licznych stanowiska z terenu gminy być może związane są już z rycerskimi nadaniami, które z czasem przechodzą w większe jednostki tworzące majątki szlacheckie zaliczane już do okresu Staropolskiego. Z okresu tego dysponujemy już źródłami pisanyymi, z których pochodzą wzmianki o najstarszych miejscowościach w gminie.

Dla porządku poniższe informacje dotyczące najstarszych wzmianek o miejscowościach w gminie podajemy w porządku alfabetycznym a dane skąd je zaczerpnięto pochodzą z następujących źródeł: *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*, pod red. Kazimierza Rymuta; Wikipedia (<https://pl.wikipedia.org/>), Leszek Zugaj „Historia administracji w gminie Rawa Mazowiecka”.

Annosław	pierwsza wzmianka po raz pierwszy w 1827 r. w Tabella miast, wsi, osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności. I-II. Warszawa 1827.
Kazimierzów	jako folwark, pierwsza wzmianka 1877: I. Zinberg, Skorowidz Królestwa Polskiego czyli Spis alfabetyczny miast, wsi, folwarków... I s. 232; w 1882 w: Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, tom III s. 935, jako Kazimierzów, kolonia. Jako <i>Kazimierzów</i> w 1921: Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 IX 1921 r.: I: woj. warszawskie. Warszawa 1925; II: woj. łódzkie. Warszawa 1925.
Podskarbice Królewskie, Podskarbice Szlacheckie	dwie wsie, po raz pierwszy w źródłach 1472 r. jako <i>Podskarbicze</i> , <i>Pothscarbycze</i> ,; w 1473 r. <i>Podskarbycze</i> , w 1484 <i>Podskarbicze</i> , <i>Podscarbice</i> , w 1564 <i>Podskarbicze Więsze .... Z Podskarbiczami Wielkimi</i> , z <i>Podskarbiczami Małymi .... Z Podskarbiczami Mniejszymi</i> . W 1569 <i>Podskarbice regalis</i> . W 1661 r. z <i>Podskarbicami ślacheckimi i Królewskimi .... Z Małymi i Wielkimi Podskarbicami</i> , <i>Podskarbice Więsze</i> . W 1789 r. <i>Podskarbice Królewski ....</i> , z <i>Podskarbicami Szlacheckimi</i> .
Regnów, Nowy Regnów	dwie wsie, w 1374 r. <i>Regnow</i> , w 1442 <i>Regnowo</i> , i od 1451 jako <i>Regnow</i> . w 1827 r. w Tabella miast, wsi, osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności. I-II. Warszawa 1827 jako <i>Regnów</i> .

**Rylsk,
Rylsk Duży,
Rylsk Mały**

trzy wsie, po raz pierwszy w źródłach w 1434 r. jako *Relsko*, w 1564 r. z *Rylskiem*, pod *Rylsko*, w 1579 *Relsko Magna*, *Relsko Minor*; w 1789 z *...Rylskiem Wielkim* i *Małym*, *Rylsko Male*, *Male Rylsko*, do *Rylska*; w 1792 r. *Rylsko duże*, *Rylsko male*; w 1839 r. Topograficzna karta Królestwa Polskiego. (Warszawa) 1839 *Rylsk Duży*, *Rylsk Mały*. W 1921: Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 IX 1921 r.: I: woj. warszawskie. Warszawa 1925; II: woj. łódzkie. Warszawa 1925 *Rylsk Duży*, *Rylsk Mały*. Dopiero w Wykazie gromad Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej według stanu z dnia 1 VII 1952. Warszawa 1952 występują wszystkie trzy formy nazwy *Rylsk*, *Rylsk Duży*, *Rylsk Mały*.

Sławków

jako *Sławków*, pierwsza wzmianka 1877: I. Zinberg, Skorowidz Królestwa Polskiego czyli Spis alfabetyczny miast, wsi, folwarków... I s. 232; w 1889 w: Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, tom X s. 782.

Sowidół

jako folwark Regnów z awulsem *Sowi Dół*, w 1888: Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, tom IX s. 592.

Ziemia Rawska wchodziła w skład Księstwa Mazowieckiego, które powstało na mocy testamentu Bolesława Krzywoustego, który w 1138 podzielił Polskę na dzielnice. Dzielnicą mazowiecką została nadana Bolesławowi Kędzierzawemu. Początkowo uznawała zwierzchnictwo Krakowa, lecz zmieniło się to za panowania Konrada Mazowieckiego, który uniezależnił Mazowsze i Kujawy od Krakowa, ale również przyłączył nowe ziemie. Księstwo mazowieckie, obok państwa Henryków Śląskich oraz Pomorza Gdańskiego było jednym z trzech niezależnych terytoriów polskich. W 1226 Konrad Mazowiecki sprowadził Krzyżaków na ziemię chełmińską, którą oddał im w dzierżawę. W 1320 w Krakowie koronował się na króla Polski Władysław Łokietek (książę kujawski, pomorski, wielkopolski, krakowski, sandomierski, łęczycki i sieradzki). Mazowsze było wówczas księstwem piastowskim i znajdowało się w orbicie wpływów czeskich, krzyżackich, polskich i litewskich. W 1321 książę płocki Wacław płocki zawarł przymierze z zakonem krzyżackim i w trakcie wojny z zakonem w 1326 roku, 2 stycznia 1326 w Brodnicy przystąpili do sojuszu antypolskiego jego bracia Siemowit II (książę rawski) i Trojden I (książę czerski, warszawski i liwski). Spowodowało to w 1327 roku najazd wojsk Władysława Łokietka na Płock i Gostynin oraz Litwinów od wschodu. W związku z wyniszczeniem księstwa najazdami w 1329 Wacław płocki złożył hołd lenny Janowi Luksemburskiemu jako królowi Polski i Czech. W tym samym roku, w wyniku przegranej wojny z Zakonem, pozostali dwaj książęta mazowieccy zobowiązali się nie wspierać w żaden sposób króla Polski Władysława Łokietka. W 1351, w wyniku zbrojnej interwencji po bezpotomnej śmierci księcia płockiego Bolesława III, Kazimierz Wielki włączył większą część ziemi płockiej do Królestwa Polskiego. Zmusił też do hołdu lennego książąt czersko-warszawskich Siemowita III i Kazimierza I warszawskiego. Po śmierci księcia Kazimierza w 1355 hołd z całego Mazowsza złożył królowi polskiemu Siemowit III, w zamian za co otrzymał z powrotem Płock i Zapilicze. W latach 1351–1526 księstwo było lennem Polski i zostało

ostatecznie przez Polskę wcielone w 1526, po śmierci ostatniego władcy, Janusza III jako województwo mazowieckie.

Województwo rawskie leżało powstało po inkorporacji do Korony Polskiej ziemi rawskiej i ziemi gostynińskiej w 1462 po śmierci Władysława II i Siemowita VI oraz inkorporacji ziemi sochaczewskiej w 1476 roku. Województwo istniało do 1793, kiedy po II rozbiorze znalazło się w granicach Królestwa Prus.

Samorząd gminny na Ziemi Rawskiej został zapoczątkowany w czasach Księstwa Warszawskiego w 1809 r., kiedy to utworzono gminy miejskie i wiejskie pozostające pod kontrolą właścicieli ziemskich, którzy sprawowali również urząd wójta. Każda wieś stanowiła oddzielną gminę wiejską. Po Kongresie Wiedeńskim organizacja gmin wiejskich w Królestwie Polskim pozostawała taka sama jak w czasach Księstwa Warszawskiego. Dopiero w 1859 roku władze rosyjskie przeprowadziły reformę ustroju gminnego powołując większe jednostki terytorialne, zgodnie z reformą gmina musiała

Perthées, Karol de (1740-1815): Mappa szczegułna województwa rawskiego : zrzędzona z innych wielu mapp miejscowych tak dawniey iak i świezo odrysowanych tudzież goscincowych i niewątpliwych wiadomości wszystko według reguł geograficznych i obserwacyi astronomicznych

posiadać przynajmniej 50 domów i pozostawać pod zarządem jednego wójta. Wójtowie wybierani byli spośród właścicieli ziemskich a wybór zatwierdzany był przez Komisję Rządową do Spraw Wewnętrznych. Wójtowie do pomocy mieli radnych, których wybierali mieszkańcy a wybór zatwierdzany był przez naczelnika powiatu. Na wsiach powoływano sołtysów wybieranych przez społeczność wiejską. Po klęsce powstania styczniowego i przeprowadzeniu reformy uwłaszczeniowej, w której chłopci otrzymali na własność ziemię dworską, którą musieli spłacić. W 1864 r. przeprowadzono reformę powołującą samorządowe gminy wiejskie. Po raz pierwszy gmina miała charakter samorządowy i została oddzielona od władzy właścicieli ziemskich. Władze carskie starały się aby na urzędach gminy osadzano ludzi chłopskiego pochodzenia. Gminę tworzyły zarówno grunty włościańskie (chłopskie), jak i dworskie (folwarki). Od tej pory każda gmina składała się z wiosek, kolonii, folwarków i dworów, niezależnie od podziałów własności dworskiej. Utworzono gromady wiejskie na czele z zebraniem gromadzkim i sołtysem. Nowe gminy zostały wyłączone spod władzy właścicieli ziemskich.

W 1866 roku w Królestwie Polskim przeprowadzono reformę administracji państwa, unifikując je z Cesarstwem Rosji. Na początku 1867 roku zreorganizowano podział na gubernie. Powołano powiat rawski w ramach nowo powołanej guberni piotrkowskiej oraz przeprowadzono nowy podział na gminy wiejskie w ramach guberni i powiatów. W ramach powiatu rawskiego powołano gminy: *Marjanów, Wałowice, Byliny (Boguszyce – władze nie mogły się zdecydować gdzie umieścić siedzibę gminy i jak ją nazwać, ostatecznie pozostała gmina Boguszyce z siedzibą w Boguszycach), Żelechlin, Budziszewice, Stara- Wieś, Regnów, Czerniewice, Lubochnia, Rzeczyca, Gartatowice, Lubania i Góra*. Obszar wokół Rawy został podzielony między trzy dawne gminy: Byliny (Boguszyce), Regnów i Wałowice. W 1882 roku gmina Regnów obejmowała znacznie większy obszar niż obecnie i w jej skład wchodziły następujące miejscowości, obecnie w gminie Rawa Mazowiecka: Pukinin, Głuchówek, Byszewice, Matyldów, Bogusławki Duże, Bogusławki Małe i Świnice. Dziś należą one do gminy Rawa Mazowiecka. Gmina Regnów w guberni piotrkowskiej i w powiecie rawskim istniała do 1915 r., a ustrój wprowadzony reformą z 1864 r. obowiązywał do 1933 roku. Gminy z tego okresu były narzędziem rusyfikacji. W urzędach gmin prowadzono korespondencję po rosyjsku. Pisarze gminni musieli znać język rosyjski i często byli to Rosjanie. Szkolnictwo także prowadzono po rosyjsku. Dodatkowo każdy mieszkaniec gminy musiał płacić dość duże podatki na utrzymanie szkół. Powodowało to opór ludności wiejskiej. Po wybuchu I wojny światowej latem 1914 r. działania wojenne wkroczyły na terytorium Królestwa Polskiego. W końcu 1914 roku Ziemia Rawska została zajęta przez wojska niemieckie i austriackie: Niemcy zajęli północną część regionu łódzkiego, natomiast Austriacy południową, czyli powiaty: radomszczański, piotrkowski oraz część łaskiego, łódzkiego, rawskiego i wieluńskiego.

W 1915 roku po zajęciu całego Królestwa Polskiego Niemcy i Austriacy podzielili między dawne Królestwo na dwie strefy okupacyjne, tworząc General Gubernatorstwo Warszawskie, w strefie niemieckiej oraz General Gubernatorstwo Lubelskie w strefie austriackiej. Rawa i okolice, jako powiat rawski zostały włączone do niemieckiej strefy okupacyjnej (General Gubernatorstwo Warszawskie). W strukturze tej funkcjonowały dawne urzędy gminne z wójtem na czele, podległe obecnie władzy okupacyjnej. Nowością było to, że akta spisywane były w języku polskim. Głównym zadaniem gmin było zbieranie kontyngentów dla wojsk okupacyjnych. Władze niemieckie zezwoliły na działalność polskiego szkolnictwa, co spowodowało, że lata I wojny światowej to czas powstawania polskich małych szkół wiejskich opłacanych przez rodziców.

7 listopada 1918 roku w Lublinie ogłoszono powstanie Rządu Ludowego Republiki Polskiej. Władze lokalne tworzone w oparciu o dawne powiaty. W sierpniu 1919 roku powołano województwo warszawskie wraz z powiatem rawskim i gminami Wałowice i Boguszyce. Na ziemiach byłego Królestwa Polskiego obowiązywała ustawa z marca 1864 r. o samorządzie gminnym, zmodyfikowana

dekretem Naczelnika Państwa z 27 listopada 1918 r., zgodnie z którym gmina pozostawała formą samorządu z wchodzącymi w jej skład sołectwami. Podstawową instytucją gminy pozostało zgromadzenie gminne z tym, że odtąd mogli w nim uczestniczyć wszyscy pełnoletni obywatele gminy, także kobiety, bez względu na stan majątkowy.

W latach międzywojennych gmina Regnów należała do powiatu rawskiego, województwa warszawskiego. Według spisu ludności z 1921 r. gmina liczyła 863 domów oraz była zamieszkała przez 6862 mieszkańców, z których 3415 mężczyzn oraz 3447 kobiet. Pod względem wyznaniowym w gminie było 6641 katolików, 159 protestantów (w Annosławiu, Komorowie, Leopoldowie, Łaszczynie, Ossowicach, Pukininie, Regnowie i Zamkowej Woli), 58 mieszkańców wyznania mojżeszowego (w Aleksandrówce, Cielądzu, Regnowie Zamkowej Woli), 4 prawosławnych (w Głuchówku i Rylsku Małym). Gmina była jednolita narodowościowo, zamieszkała przez 6824 Polaków, 24 Niemców i 9 Rosjan. Według spisu w gminie Regnów znajdowało się 45 miejscowości i były to wsie: Aleksandrówka, Annosław, Bogusławski Duże, Bogusławki Małe, Byszewice, Cielądz, Głuchówek, Gółki, Kazimierzów, Komorów, Leopoldów, Łaszczyn, Niemglawy, Ossowice, Podskarbice Królewskie, Podskarbice Szlacheckie, Pukinin, Regnów, Rylsk Duży, Rylsk Mały, Sanogoszcz, Sławków, Świnice, Turobowice, Wólka Strońska, Zamkowa Wola, Zuski; folwarki: Bogusławki Małe, Cielądz, Głuchówek, Ossowice, Parchle, Regnów, Rylsk Duży, Rylsk Mały, Sanogoszcz; kolonie: Głuchówek, Komorów, Matyldów, Niemglawy, Podskarbice, Sowidół, Tadzinek, Turobowice oraz osady: Kółko Mniejsze.

23 marca 1933 w nowej ustawie gminnej dokonano reformy w funkcjonowaniu gmin wiejskich w Polsce likwidując Zebranie Gminne, którego kompetencje przekazano Radzie Gminnej oraz wprowadzono zebranie gromadzkie. Utworzono nowy organ – Zarząd Gminy, który przejął część uprawnień dawnej rady gminy, sprawując władzę w gminie. Zarząd gminy przygotowywał projekt budżetu, regulaminy, instrukcje urzędu, decydował o wydatkach. Kadencja członków zarządu wynosiła 5 lat. Wójt oraz członków zarządu wybierała Rada Gminy w głosowaniu tajnym. Wójt był zwierzchnikiem całej gminy i aparatu urzędniczego. Miał prawo reprezentowania gminy i podpisywania umów w jej imieniu. Dokumenty, w których były zobowiązania finansowe gminy, należało opatrzyć podpisem jeszcze jednego członka zarządu gminy. W gminach do 5000 mieszkańców było 12 radnych, których kadencja wynosiła 5 lata. W czasach II Rzeczypospolitej mandat radnego nie wiązał się z żadnym wynagrodzeniem. Wójt był reprezentantem administracji rządowej w terenie, wykonywał także zadania zlecone przez rząd. Czynne prawo wyborcze przysługiwało ludności w wieku 25 lata, bierne w wieku 30 lat.

W 1933 r. gminy wiejskie zostały podzielone na gromady, liczące jedną, dwie lub kilka miejscowości. W gminie Regnów powołano gromady: Annosław, Bogusławki Małe (z wsią Bogusławki Małe i folwarkiem Bogusławki Małe), Bogusławki Duże, Byszewice, Cielądz (z wsią Cielądz, folwarkiem Cielądz Poduchowny i folwarkiem Cielądz), Gacpary (kolonia Gacpary), Gułki, Głuchówek (z wsią Głuchówek, dobrami Głuchówek, folwarkiem Głuchówek), Głuchówek Nowy (kolonia Głuchówek), Kazimierzów, Komorów, Komorów Nowy (kolonia Komorów), Leopoldów (kolonia Leopoldów), Łaszczyn, Matyldów (kolonia Matyldów), Niemglawy, Niemglawy Nowe (z kolonią Niemglawy, osadą Sułek), Ossowice (z wsią Ossowice, kolonią Ossowice i folwarkiem Ossowice), Podskarbice Królewskie, Podskarbice Szlacheckie (z kolonią Podskarbice Szlacheckie (tadzinek), kolonią Podskarbice, wsią Podskarbice Szlacheckie), Pukinin, Regnów (z wsią Regnów i folwarkiem Regnów), Regnów Nowy (z kolonią Regnów III, kolonią Regnów IV), Rylsk Duży (z wsią Rylsk Duży, wsią Sławków i folwarkiem Rylsk Duży), Rylsk (kolonia Rylsk Mały II), Rylsk Mały (z wsią Rylsk Mały, folwarkiem Rylsk Mały), Sangoszcz (z wsią Sanogoszcz, osadą Sanogoszcz i folwarkiem Sanogoszcz), Sowidół (kolonia Sowidół), Świnice, Turobowice, Turobowice Nowe (kolonia

Turobowice), Wólka Strońska, Zuski. 1 kwietnia 1939 roku do województwa łódzkiego włączono powiat rawski wyłączony z województwa warszawskiego. Od tej pory okolice Rawy Mazowieckiej należały już do regionu łódzkiego.

W okresie II wojny światowej okolice Rawy Mazowieckie w całości weszły w skład Generalnej Guberni, podzielonej na 4 dystrykty, w ramach których powołano powiaty i gminy Boguszyce, Wałowice i Regnów włączono w skład powiatu opoczyńskiego w dystrykcie radomskim. Władze niemieckie zniosły samorząd wiejski, rozwiązano rady gminne oraz zarządy gmin i rady gromadzkie. Pozostawiono jedynie organy wykonawcze – wójtów i sołtysów oraz urząd gminy z sekretarzem. Obok oficjalnych struktur władz gminnych wyznaczanych i kontrolowanych przez Niemców istniały też struktury polskiego państwa podziemnego. Każda gmina w ówczesnej Polsce miała podziemnego, konspiracyjnego wójta. Okupacja niemiecka trwała do stycznia 1945 roku.

Po wyzwoleniu podział administracyjny oparto na przedwojennym, przywracając przedwojenny podział na województwa, powiaty, gminy i gromady i gminy Boguszyce, Regnów i Wałowice powróciły do powiatu rawskiego w województwie łódzkim. Wprowadzono nowe rozwiązania ustrojowe, powołując na wzór sowiecki rady narodowe, które funkcjonowały aż do 1990 r. Według danych z 1952 roku w skład gminy Regnów wchodziły gromady: Annosław, Bogusławki Duże, Bogusławki Małe, Byszewice, Cielądz, Gacpary, Głuchówek, Głuchówek Nowy, Gułki, Kazimierzów, Komorów, Komorów Nowy, Leopoldów, Łaszczyn, Matyldów, Niemgłowy, Niemgłowy Nowe, Ossowice, Podskarbice Królewskie, Podskarbice Szlacheckie, Pukinin, Regnów, Regnów Nowy, Ryłsk, Ryłsk Duży, Ryłsk Mały, Sangoszcz, Sowidół, Świnice, Turobowice, Turobowice Nowe, Wólka Strońska, Zuski. Gmina zachowała przynależność administracyjną i w 1952 r. liczyła 33 gromady. W 1954 roku przeprowadzono reformę podziału terytorialnego na miasta, osiedla i gromady, likwidując gminy. W miejsce gmin wprowadzono mniejsze gromady, które w założeniu miały stać się załącznikiem kolektywnych gospodarstw rolnych – na wzór sowieckich kołchozów, wraz z gminami zlikwidowano samorząd gminy.

27 maja 1990 roku weszła w życie nowa ustawa o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 roku. Przeprowadzono pierwsze wybory do rad gminnych. Ustawa nadała samorząd i osobowość prawną gminom. Funkcję uchwałodawczą stanowi rada gminy wybierana w wyborach powszechnych. Organem wykonawczym był początkowo zarząd gminy na czele z wójtem wybierany przez radę gminy. Od 2002 roku organem wykonawczym w gminie jest jednoosobowo wójt wybierany przez mieszkańców gminy w bezpośrednich wyborach. Do końca 1998 gmina Regnów wchodziła w skład województwa skierniewickiego. Z dniem 1 stycznia 1999 roku została włączona w skład województwa łódzkiego i powiatu rawsko-mazowieckiego.

5.2.3. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest źródłem tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych na danym terenie. Termin ten został przyjęty przez organizację UNESCO w październiku 2003 r. w Paryżu w Konwencji o ochronie dziedzictwa niematerialnego.

Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji dziedzictwem niematerialnym są: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa - które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, zgodne z definicją podaną powyżej, przejawia się w następujących dziedzinach:

- tradycje i przekazy ustne, których nośnikiem jest język: bajki, legendy, przysłowia, zagadki, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, modlitwy, śpiewy, lamenty pogrzebowe, zawołania, zaklęcia;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne: rytuały i zwyczaje doroczne, sytuacyjne, rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne, zwyczaje odpustowe, pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki nawiązywania kontaktów międzyludzkich, gwarę;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata: tradycyjne sposoby leczenia, zamawiania medyczne, meteorologia ludowa, wiedza o wszechświecie.

Na ziemi rawskiej wykształcił się odrębny styl, nazwany przez etnografów stylem rawskim, który wyróżnia się zdobnictwem, strojami, kolorystyką a także obchodzi się wiele świąt i kultywuje zwyczaje świadczące o odrębności tego terenu. W Rawie Mazowieckiej w Muzeum Ziemi Rawskiej eksponowana jest na wystawie stałej „Izba rawska z początku XX w.”, na której prezentuje się elementy wyposażenia izby wiejskiej średniozamożnej ludności chłopskiej zamieszkującej na terenie regionu rawskiego. Wnętrza chat zdobiono jednobarwnymi wycinankami: kolistymi, kwadratowymi, oraz charakterystycznymi dla regionu w kształcie „rózgi”, oraz papierowymi koronkami, firankami, kwiatami, pajakami. Popularne były również dekoracyjne tkaniny wytwarzane lokalnie.

Jednym z podstawowych wyznaczników wyróżniających dany teren jest strój ludowy, który można obecnie zobaczyć w czasie świąt religijnych, dożynek lub występów zespołów ludowych. W stroju ludowym na obszarze powiatu rawskiego wykształcił się odrębny styl rawski, obecnie można go wciąż zobaczyć w czasie świąt religijnych, dożynek lub występów zespołów ludowych. Strój kobiecy składał się z białej bogato haftowanej bluzki, chustki w kwiaty na głowę i spódnicy w pasy, a „pasiaki” są wyróżnikiem dla subregionu i pozwalają odróżnić strój rawski od łowickiego czy sieradzkiego. Na spódnice zakładana była zapaska, również w pasy. Buty z cholewami, sznurowane, które w dawnych czasach zakładano tylko na wielkie uroczystości oraz na wyjście do kościoła. Tradycyjny strój męski składał się z białej koszuli z zawiązaną pod kołnierzykiem wstążką, z wełnianych spodni wpuszczanych w buty z cholewami. Na głowie mężczyźni nosili kaszkiet lub maciejówkę. Powszechność stroju ludowego była ściśle związana z umiejętnościami tkackimi, ponieważ tkaniny lniane, z których szyto koszule i bieliznę pościelową jak i materiały wełniane wykorzystywane do produkcji sukman, były wyrabiane samodzielnie.

Tkanina użytkowa w Rawskim (zarówno tradycyjna jak i ubraniowa) reprezentuje tzw. „styl polski” czyli jest lniano-wełnianym pasiakiem o powtarzającym się charakterystycznym tle, początkowo czerwonym, potem cynobrowym, pasowym i w końcu pomarańczowym, przedzielonym wiązkami wielobarwnych prążków różnej szerokości o kompozycji symetrycznej lub asymetrycznej. Z czasem w tkaninie wprowadzono dodatkowy element zdobniczy w postaci geometrycznych wzorów kostkowych tzw. „koziełki”, wykonany specjalną techniką tkacką – tkaniem „przez deskę”, kuloski” oraz wielonicielnicowe tkaniny „kilimy w koziełki”. Ornament pasowy posiadają także chodniki zwane „szmaciakami” o lnianej osnowie i wątku z pakuł lub pociętych fragmentów tkanin oraz tkaniny parciane przeznaczone na fartuchy, derki i nakrycia, używane do lat 60. XX wieku. Region rawski to nie tylko pasiaki ale również kraty, które dominowały w tkaninie dekoracyjnej, służącej do przykrywania łóżek.

Strój z okolic Rawy Mazowieckiej (ze zbiorów Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi) na pocztówce wydanej przez Krajową Agencję Wydawniczą

Szczególnie dekoracyjny wystrój nadawał tkaninom haft ludowy, stosowany głównie w stroju odświętnym, jak kolorowy haft liczony (krzyżkowy i płaski) o motywach geometrycznych lub zgeometryzowanych formach roślinnych. Podobnie tradycyjne obrzędy i zwyczaje, które stanowiły część składową lokalnej kultury obecnie odchodzą w niepamięć a folklor i sztuka ludowa odgrywają coraz mniejszą rolę w życiu codziennym społeczności wiejskiej.

Elementem wyróżniającym dany obszar są także tradycje kulinarne. Tradycje kulinarne to także część dziedzictwa niematerialnego będąc także istotną częścią tożsamości kulturowej, a pielęgnowanie dziedzictwa kulinarnego w oparciu o produkty tradycyjne i regionalne jest kluczem do rozwoju regionu i szansą dla jego mieszkańców. Produkty tradycyjne, dzięki niezmiennej od lat recepturze wytwarzania, gwarantują wyjątkowe cechy i właściwości wyrobu. W wielu domach corocznie przygotowuje się weki i przechowuje potrawy na zimę: według starych przepisów kisi się ogórki, kapustę. Podczas świąt piecze się babki drożdżowe a w jadłospisie codziennym przygotowuje się zalewajkę na zakwasie. Depozytariuszem lokalnych tradycji

kulinarnych są obecnie Koła Gospodyń Wiejskich, których członkinie biorą udział w konkursach kulinarnych organizowanych przy okazji świąt państwowych czy gminnych.

Dziedzictwo niematerialne na terenie Ziemi Rawskiej kultywowane jest głównie poprzez zachowanie obrzędowości zwyczajów dorocznych – na przykład doroczne dożynki, tradycje związanych ze świętami kościelnymi, silną tradycję patriotyczną, najczęściej manifestowaną poprzez oprawę religijno-patriotyczną uroczystości i imprez. Obrzędowość kościelna to także dbałość o miejsca kultu: kościoły, cmentarze, kapliczki i krzyże przydrożne. Z terenu regionu rawskiego charakterystyczne dla rzemiosła i obrzędowej plastyki ludowej są rzeźba, ceramika, ozdoby z papieru, wycinanki, pisanki. Tradycyjna rzeźba ludowa charakteryzowała się głównie przedstawieniami o tematyce sakralnej, jak: Pieta, św. Rodzina, Madonna z Dzieciątkiem, Adam i Ewa. W rzeźbie o tematyce świeckiej dominowały przedstawienia typów ludzkich, często obrazujące życie codzienne wsi. Rzeźby często były polichromowane. Tradycyjna wytwórczość ozdób z papieru to wycinanki o mniej lub bardziej rozbudowanej płaskiej kompozycji rytmicznej, z motywami „rózgi”, „kółka”, „kwadraty” i pasowe „laleczki” które zazwyczaj były skonstrastowane z barwą ściany, na której wisiały. Wycinano je ręcznie nożycami do strzyżenia owiec z glansowanego papieru. Kolejnym wyrazem rzemiosła połączonego z plastyką ludową było tradycyjne garncarstwo, którego reprezentanci jeszcze do lat 80-tych XX w. prowadzili działalność produkcyjną. Wyroby garncarzy z terenu regionu rawskiego to doniczki, figurki

gliniane, garnki, dzbanki, dwojaki malowane i glazurowane, zdobione rytami, z urozmaiconą kolorystyką i ornamentyką – najczęściej charakterystyczne dla poszczególnych warsztatów i twórców.

Równie ważnym elementem spójności obszaru są wspólne doświadczenia historyczne, świadczące o zaangażowaniu mieszkańców w walkę o odzyskanie niepodległości, dlatego tak istotne są obchody rocznic odzyskania niepodległości, w których obok władz Gminy szeroko uczestniczą mieszkańcy.

5.2.4. Instytucje kultury

Na terenie gminy Regnów zadania w zakresie kultury realizują następujące placówki:

- Gminny Dom Kultury w Rylsku,
- Gminna Biblioteka Publiczna w Regnowie.

W Annosławiu i Rylsku Dużym działają świetlice środowiskowe.

Gminny Dom Kultury w Rylsku

GDK w Rylsku powołany Uchwałą nr XVII/101/20 Rady Gminy Regnów z dnia 20.08.2020 r. Nadrzędnym celem działania instytucji jest rozwijanie i zaspokajanie potrzeb kulturalnych. W budynku Gminnego Domu Kultury znajduje się siedziba Koła Gospodyń Wiejskich w Rylsku.

Wydarzenia w Gminnym Domu Kultury w 2023 roku:

- Ferie dla dzieci – z zajęciami plastycznymi dla najmłodszych w siedzibie Domu Kultury a także również, na zaproszenie KGW „Kwiat Jabłoni” w Annosławiu warsztaty wyjazdowe dla dzieci tam mieszkających;
- Warsztaty wielkanocne dla Kół Gospodyń Wiejskich z terenu gminy Regnów. Podczas warsztatów Panie przygotowywały palmy wielkanocne z żywych gałązek i kwiatów z krepiny,
- Dzień dziecka – współorganizowany z Gminną Biblioteką Publiczną w Regnowie, członkami Kół Gospodyń Wiejskich z terenu gminy Regnów oraz druhami Ochotniczej Straży Pożarnej w Regnowie;
- Gminny Festyn Wiśni w Regnowie – coroczna impreza organizowana przez Stowarzyszenie „Razem dla Regnowa”, Koła Gospodyń Wiejskich;
- Konkurs plastyczny „Historia i tożsamość – polskie barwy narodowe” pod patronatem Wójta Gminy Regnów, którego zadaniem było szerzenie idei patriotyzmu wśród najmłodszych mieszkańców gminy, budowanie wspólnoty, przynależności do lokalnego społeczeństwa, integracja dzieci w gminie, wzmacnianie świadomości obywatelskiej, doskonalenie umiejętności plastycznych;
- Obchody 105 rocznic odzyskania przez Polskę Niepodległości z Koncertem Pieśni Patriotycznych, współorganizowane wspólnie z Gminną Biblioteką Publiczną w Regnowie, z uczestnictwem Orkiestry OSP w Regnowie, Zespołu „Marzenie” oraz Zespołu „Sami Swoi”;
- Warsztaty bożonarodzeniowe - dla najmłodszych i dla dorosłych. Dzieci brały udział w zajęciach plastycznych z wykorzystaniem papieroplastyki, zaś dorośli poznali technikę wyplatania z makramy i stworzyli własnoręcznie ozdoby świąteczne ze sznurka. Zajęcia odbywały się w siedzibie Domu Kultury oraz w świetlicach wiejskich w Annosławiu i Rylsku Dużym.

Gminna Biblioteka Publiczna w Regnowie,

Została przekształcona w samorządową instytucję kultury uchwałą Rady Gminy Regnów nr XIII/83/2008 z dnia 19 czerwca 2008 r. Do zadań biblioteki należy zaspokajanie potrzeb oświatowych, kulturalnych i informacyjnych ogółu społeczeństwa oraz uczestniczenie w upowszechnianiu wiedzy i kultury, głównie poprzez zapewnienie mieszkańcom dostępu do materiałów bibliotecznych i informacji oraz animację życia kulturalnego. Częścią integralną biblioteki są pomieszczenia świetlicy

środowiskowej z salą widowiskową wyposażoną w ekran i rzutnik multimedialny, nagłośnienie oraz w zaplecze socjalno-sanitarne wyposażone w sprzęt AGD. Gminna Biblioteka Publiczna w Regnowie gości w swojej siedzibie Koło Gospodyń Wiejskich z Regnowa. W 2023 r. pracownicy Gminnej Biblioteki Publicznej stworzyli film promujący czytelnictwo w gminie Regnów. W filmie wystąpiły wszystkie grupy formalne, nieformalne i instytucje z terenu gminy. Za swoją działalność oraz produkcję filmu „Gmina Regnów czyta” Biblioteka została wyróżniona, jako jedna z 10 bibliotek w Polsce.

Z wydarzeń kulturalnych, które miały miejsce w 2023 r. należy wymienić między innymi:

- koncert "Muzyczne kwiaty dla kobiet" zorganizowany z Orkiestrą OSP w Regnowie;
- warsztaty wielkanocne dla dzieci i dla dorosłych;
- spotkanie autorskie z Pawłem Wakułą – autorem książki "Pan Pasek i skarby ziemi rawskiej";
- warsztaty z okazji Dnia Matki,
- organizacji Gminnego Dnia Dziecka;
- współorganizacja Gminnego Festynu Wiśni;
- warsztaty w ramach operacji „Żyj z pasją w Krainie Rawki – projekt Lokalnej Grupy Działania Kraina Rawki;
- udział w ogólnopolskiej akcji „Noc bibliotek”;
- organizacja warsztatów „Zostań bibliotecznym odkrywcą”;
- „Warsztaty komiksu” - projekt realizowany w ramach Budżetu Obywatelskiego Starostwa Powiatowego w Rawie Mazowieckiej;
- Koncert Pieśni Patriotycznych;
- Warsztaty bożonarodzeniowe.

Organizacje pozarządowe prowadzące oraz działalność pożytku publicznego

Miarą aktywności społecznej Mieszkańców danego obszaru jest przede wszystkim liczba aktywnie działających organizacji pozarządowych na tym terenie. Gmina Regnów posiada relatywnie duży potencjał kapitału społecznego i rozwija się też dzięki działalności grupy sprawdzonych i doświadczonych organizacji pozarządowych. Na terenie gminy działają następujące organizacje pozarządowe:

- Ludowy Klub Sportowy „Sokół” Regnów;
- Uczniowski Klub Sportowy „Sokół” Regnów;
- Stowarzyszenie „Razem dla Regnowa”.

Gmina Regnów realizuje zadania ze sfery publicznej we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na podstawie rocznych programów współpracy Gminy Regnów z organizacjami pozarządowymi oraz z podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. W momencie tworzenia niniejszego Programu Opieki nad Zabytkami obowiązywał Roczny program współpracy Gminy Regnów z organizacjami pozarządowymi oraz z podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na rok 2025, w lutym 2025 r. został rozstrzygnięty otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych w roku 2025. Jednym z beneficjentów konkursu zostało Stowarzyszenie „Razem dla Regnowa”, które uzyskało dofinansowanie na wspieranie przedsięwzięć w zakresie rozwoju kultury i dziedzictwa kulturowego, promocję twórczości kulturalnej i ludowej.

Wśród organizacji pozarządowych wyróżniają się Koła Gospodyń Wiejskich (KGW), które na mocy przepisów ustawy z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich (t. j. Dz. U. 2023 poz. 1179) zyskały osobowość prawną oraz mogą ubiegać się o dotacje z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji

Rolnictwa. Na terenie Gminy Regnów działają następujące KGW - informacje poniżej pochodzą ze strony internetowej Urzędu Gminy Regnów:

- **KGW w Regnowie,**
- **KGW w Rylsku,**
- **KGW w Rylsku Dużym,**
- **KGW w Annosławiu.**

Turystyka

Gmina Regnów nie posiada odpowiednio rozwiniętej infrastruktury turystycznej. Obszar gminy charakteryzuje się bogactwem walorów przyrodniczych i krajobrazowych, lecz ze względu na niedostateczną infrastrukturę turystyczną (brak hoteli, miejsc noclegowych oraz rozbudowanej gastronomii) jest raczej wciąż mało atrakcyjny dla turystów. Na terenie brakuje własnej infrastruktury szlaków turystyki pieszej, rowerowej ale dzięki włączeniu w sieć szlaków powiatowych i regionalnych może służyć do rozbudowy bazy noclegowej i gastronomicznej.

Przez tereny gminy Regnów przebiega rowerowy Szlak Ziemi Rawskiej (<https://www.lodzkie.pl/turystyka/szlaki-turystyczne/szlak-ziemi-rawskiej>) oznakowany kolorem niebieskim i składa się z dwóch odcinków: Szlaku Ziemi Rawskiej o długości 140 km oraz Rawskiej Ósemki o długości 106 km. Szlak „Rawskiej Ósemki” ma długość 147 km i łączy największe atrakcje turystyczne obszaru działania Lokalnej Grupy Działania „Kraina Rawki”. Interesujące miejsca, bogate w zasoby historyczne, przyrodnicze i kulturowe zostały połączone za pomocą szlaku turystycznego w kształcie cyfry „8”. Trasa wiedzie przez liczne wsie i miasteczka, łącząc zabytki architektury sakralnej, pałacowej i dworskiej, unikalne atrakcje przyrodnicze oraz pomniki przyrody nieożywionej.

Przez tereny gminy przebiega Rogowska Kolej Wąskotorowa, która jest atrakcją na szlaku turystycznym frontu wschodniego 1914-1918 – potrzebom toczącej się wojny służyła wybudowana przez Niemców na początku I wojny światowej Rogowska Kolej Wąskotorowa. Kolejka dowożono na front żywność, broń, amunicję, wywożono rannych żołnierzy.

W Rawie Mazowieckiej znajduje się **Muzeum Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej** – z uwagi na bliskie położenie od Gminy Regnów oraz charakter gromadzonych zbiorów pełni niezwykle istotną rolę, umożliwiając prowadzenie zajęć edukacyjnych dla młodzieży szkolnej z terenu Gminy Regnów. Aktualnie w budynku Muzeum prezentowane są dwie wystawy stałe:

- "Gabinet numizmatyczny",
- "Izba rawska z początku XX wieku".

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), formami ochrony zabytków są:

- ✓ wpis do rejestru zabytków;
- ✓ uznanie za pomnik historii;
- ✓ utworzenie parku kulturowego;
- ✓ ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Regnów funkcjonują wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa wymienia kolejno: prowadzenie robót budowlanych w otoczeniu zabytku, prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych. Należy uzyskać zgodę konserwatora również na przemieszczanie zabytku nieruchomego, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego oraz zmianę jego przeznaczenia i sposobu korzystania z tego zabytku, a także na umieszczanie urządzeń technicznych i reklamowych oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. W przypadku archeologii niezbędne jest uzyskanie pozwolenia na badania archeologiczne oraz na poszukiwania prowadzone przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Pozwolenie WKZ ma formę decyzji administracyjnej, tak więc w toku postępowania mają zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

Prowadzenie jakichkolwiek działań, prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w obiekcie zabytkowym, jak i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków wymaga uzyskania pozwolenia konserwatorskiego zgodnie z art. 36 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292).

Art. 36. 1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;*
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;*
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;*
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;*
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;*
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;*
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;*
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;*
- 12) uchylony.*
- 13) wydobywanie wielkogabarytowego zabytku ruchomego, wymagające użycia maszyn budowlanych.*

Art. 36b. 1. Poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych przy użyciu urządzeń elektronicznych lub technicznych może prowadzić osoba pełnoletnia pod warunkiem posiadania zgody właściciela nieruchomości i posiadacza nieruchomości oraz po dokonaniu zgłoszenia poszukiwań do rejestru poszukiwań.

Tryb wydawania pozwoleń reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru*

zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków. Rozporządzenie to precyzuje zakres wniosku i załączników dla każdego typu działań przy zabytku.

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Regnów znajduje się 11 zabytków i zespołów zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Wszystkie zostały wymienione w tabeli nr 1 poniżej.

Są to tym samym najcenniejsze elementy krajobrazu kulturowego na terenie gminy podlegające ścisłej ochronie konserwatorskiej, wynikającej z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tabela nr 1: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w Gminie Regnów

LP	Miejscowość	Przedmiot wpisu do rejestru zabytków	Nr wpisu do rejestru zabytków	Data decyzji o wpisie do rejestru zabytków
1.		Kolej wąskotorowa linii Rogów-Biała Rawska	A/256	31.12.1996 r.
2.	REGNÓW	Kościół parafialny rzym.-kat. p.w. Nawiedzenia NMP	265	27.12.1967 r.
3.	REGNÓW	Cmentarz przykościelny	940 A	19.11.1993 r.
4.	REGNÓW	Cmentarz rzymsko-katolicki	899 A	22.12.1992
5.	RYLSK MAŁY	Dwór, mur. 1893	619 A	28.07.1983 r.
6.	RYLSK DUŻY	Zespół dworski: - dwór.	552 A	25.03.1981
7.	RYLSK DUŻY	Zespół dworski: - park	579 A	19.05.1982
8.	RYLSK DUŻY	Zespół dworski: - obora.	553 A	25.03.1981

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zgodnie z art. 6 ust. 2 ww. ustawy ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania: zabytki ruchome będące, w szczególności: a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi,

a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479), f) instrumentami muzycznymi, g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zgodnie z art. 10.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1292) „Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku”. Czyli w przypadku postępowania o wpis do rejestru zabytku ruchomego, może być ono wszczęte jedynie na wniosek właściciela tego zabytku. Kompetencja Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków do wszczęcia postępowania z urzędu ograniczona jest do wyjątkowych sytuacji wskazanych w art. 10 ust. 2, tj. przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zależnie od charakteru zabytku ruchomego, materiału, z jakiego został wykonany i jego przeznaczenia oraz przechowywania, zagrożenia mogą być różne. Do zagrożeń należą: ryzyko uszkodzeń mechanicznych, przechowywanie w niesprzyjających warunkach – zbyt duża wilgotność i nieodpowiednia temperatura (wówczas może dojść do puchnięcia i przesuszania się drewna, spękania płótna, korozji metali itd. itp.; mogą pojawić się także różnego rodzaju insekty czy grzyby niszczące substancję zabytkową). Dalej, zagrożeniem są katastrofy naturalne, takie jak pożar czy powódź, w przypadku zabytków przechowywanych na zewnątrz – duże zmiany temperatury, zmiany pogodowe – opady deszczu, gradu, śniegu itd., wichury. Zagrożeniem mogą być również badania i prace konserwatorskie i restauratorskie, przeprowadzone niewłaściwie i/lub przez nieodpowiednią osobę bez właściwych uprawnień, wykształcenia. Zabytki ruchome mogą także zostać skradzione lub celowo zniszczone w aktach wandalizmu.

Na terenie gminy Regnów znajduje się 80 zabytków ruchomych objętych indywidualną ochroną konserwatorską w postaci rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego oraz ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków ruchomych.

5.3.3. Zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Wojewódzka ewidencja zabytków nieruchomych (WEZ), nie jest formą ochrony, a jedynie sposobem jej sprawowania (uregulowanym przepisami art. 22 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). WEZ tworzą karty zabytków znajdujących się na terenie województwa (w tym wpisanych do rejestru zabytków). W myśl obowiązujących norm prawnych (art. 22 ust. 5 ustawy) zbiór WEZ stanowi podstawę do założenia gminnej ewidencji zabytków (GEZ), która w szczególności powinna zawierać zabytki wpisane do rejestru zabytków nieruchomych i inne wyznaczone w WEZ.

Wojewódzka ewidencja zabytków prowadzona jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków zgodnie z art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1292). Stanowi ona zbiór kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa, sporządzanych zgodnie z przepisami Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej,

wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021. poz. 56).

Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Zgoda właściciela zabytku nie jest wymagana w wypadku kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych.

Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków, składającą się z kart ewidencyjnych, zawierających następujące informacje: nazwa, materiał, technika, miejscowość, adres i miejsce przechowywania, przynależność administracyjna, właściciel i jego adres, forma ochrony, opracowanie karty ewidencyjnej, styl, czas powstania, autor, szkoła, warsztat, wymiary, liczba obiektów; fotografia, opis, znaki, sygnatury, napisy; historia, stan zachowania i najpilniejsze postulaty konserwatorskie, akta archiwalne, źródła ikonograficzne, adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach, uwagi. Wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie wywołuje skutków prawnych. Sporządzenie karty ewidencyjnej stanowi formę dokumentacji i rozpoznania zasobu zabytków ruchomych na terenie województwa. Rodzi jednak pewne obowiązki informacyjne (zob. art. 28 u.o.z.o.z.). Do zabytków nieruchomych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zastosowanie będzie miał również art. 31 ust. 1a u.o.z.o.z., zgodnie z którym osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1. roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo,
2. roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego,

jest zobowiązana, z zastrzeżeniem art. 82 a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

Dzięki wojewódzkiej ewidencji zabytków, która odzwierciedlać powinna cały zasób zabytkowy na danym terenie, można umiejscowić dany obiekt we właściwym miejscu w hierarchii wartości obiektów historycznych. Skutkiem wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków, prowadzonej niezależnie od rejestru przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest obowiązek informacyjny. Zgodnie z art. 28 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5 nin. ustawy, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. Uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia.
2. Zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia.
3. Zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany.
4. Zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Listę obiektów zabytkowych ujętych w prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi przedstawiono w tabeli nr 2 – są to zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Gminy Regnów. Nie wszystkie obiekty zabytkowe ujęte w ewidencji wojewódzkiej posiadają karty ewidencyjne zabytku nieruchomego.

5.3.4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dokumenty te zostały szczegółowo omówione w rozdziale poświęconym relacji gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków formalnie nie stanowi formy ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2024 poz. 1292). Pomimo to, w piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami art. 7 pkt 4 i art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.) ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami pojawił i funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków” w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi (wspomniany wyżej art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.). Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- **3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. [utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) określają zakres informacji, który powinna zawierać karta adresowa zabytku nieruchomego. Znowelizowane w 2019 roku rozporządzenie nakłada na wojewódzkich konserwatorów zabytków obowiązek poinformowania o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty - wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia

niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, a także wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o włączeniu karty ewidencyjnej, wraz z odpowiednio potwierdzoną kopią takiej karty. Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty ewidencyjnej zabytku, o włączeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) nałożyło na wójta (burmistrza, prezydenta miasta) obowiązek niezwłocznego zawiadomienia właściciela lub posiadacza zabytku o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem. Zawiadomienia o zamiarze włączenia do gminnej ewidencji zabytków, o zamiarze wyłączenia z gminnej ewidencji zabytków oraz o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych lub nieruchomości o nieuregulowanym stanie prawnym, dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2020 nr 75 poz. 474) znacząco wzmocniła rangę gminnej ewidencji zabytków nakładając obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Włączenie zabytku do gminnej ewidencji zabytków skutkuje ich ochroną (obiekty i obszary) i ujęcie w gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się w:

- miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i innych dokumentach planistycznych - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- decyzji o warunkach zabudowy - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o realizacji inwestycji drogowej, lokalizacji linii kolejowej lub realizacji inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego - wojewoda lub starosta przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- prawie budowlanym – pozwolenia na budowę lub rozbiórkę uzgadniane są z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W art. 24 ustawy o ochronie zabytków opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1292) ustawodawca nałożył na Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określenie, w drodze rozporządzenia, przesłanek, od których spełnienia jest uzależnione wyłączenie kart ewidencyjnych i adresowych z ewidencji. Wobec niezrealizowania tego obowiązku należy

domniemywać, że wyłączenie zabytku z gminnej ewidencji zabytków jest możliwe w odniesieniu do zabytku, który utracił wartości, na podstawie których został włączony do ewidencji albo jego wartość nie zostanie potwierdzona w nowych ustaleniach. O wyłączeniu z gminnej ewidencji zabytków, które zostały ujęte w gminnej ewidencji zabytków na wniosek wójta (burmistrza, prezydenta miasta) decyduje wójt z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku – **w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W przypadku zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków, zabytek może zostać wyłączony z gminnej ewidencji zabytków po uprzednim wyłączeniu zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.**

W przypadku wyłączenia zabytku z gminnej ewidencji zabytków na wójtę spoczywa obowiązek poinformowania właściciela lub posiadacza zabytku, zgodnie z Rozporządzeniem z dnia 10 września 2019 r. (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Gmina Regnów posiada gminną ewidencję zabytków przyjętą Zarządzeniem Nr 31/2025 Wójta Gminy Regnów z dnia 16 października 2025 r.

5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Regnów

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków mogą być ujęte inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków).

Tabela nr 2: Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Regnów – w zestawieniu ujęto także obiekty wpisane do rejestru zabytków. Stanowiska archeologiczne zostały ujęte w tabeli nr 3.

	MIEJSCOWOŚĆ	ZABYTEK	CZAS POWSTANIA	REJESTR ZABYKÓW	
				NR REJ.	DATA DECYZJI
1.		Kolej wąskotorowa linii Rogów-Rawa - Biała Rawska	1914-1915	A/256	31.12.1996
2.	ANNOSŁAW	Cmentarz ewangelicki	ok. poł. XIX w.		
3.	KAZIMIERZÓW	Kapliczka przydrożna (naprzeciwko nr 4)	1937 r.		
4.	KAZIMIERZÓW	Chałupa nr 22	ok. 1930 r.		
5.	PODSKARBICE KRÓLEWSKIE	Kapliczka krzyż przydrożny (obok nr 5b)	1914 r.		
6.	PODSKARBICE SZLACHECKIE	Kapliczka przydrożna z figurką św. Jana Nepomucena (obok nr 9)	4 ćw. XIX w. remontowana XXI w.		
7.	PODSKARBICE SZLACHECKIE	Kapliczka – krzyż przydrożny (posesja nr 24)	2 ćw. XX w.		
8.	REGNÓW	Zespół kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP			
9.	REGNÓW	Kościół w zespole kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP	1764 r.	265	27.12.1967
10.	REGNÓW	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP	poł. XIV w.	940 A	19.11.1993
11.	REGNÓW	Ogrodzenie w zespole kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP	2 poł. XIX w.		
12.	REGNÓW	Cmentarz rzymskokatolicki	2 poł. XIX w.	899 A	22.12.1992
13.	RYLSK	Zespół dworsko-parkowy	k.. XIX w.		
14.	RYLSK	Dwór w zespole dworsko-parkowym	k.. XIX w.	619 A	28.07.1983
15.	RYLSK	Park w zespole dworsko-parkowym	k.. XIX w.		
16.	RYLSK	Zespół gorzelni	1 ćw. XX w.		
17.	RYLSK	Gorzelnia w zespole gorzelni, nr 53	1907 r.		

18.	RYLSK	Budynek biurowy w zespole gorzelni, nr 53	1907 r.		
19.	RYLSK	Kapliczka (obok nr 17)	3 ćw. XX w.		
20.	RYLSK DUŻY	Zespół dworski	k.. XIX w.		
21.	RYLSK DUŻY	Dwór w zespole dworsko-parkowym, nr 42	k.. XIX w.	552 A	25.03.1981
22.	RYLSK DUŻY	Park w zespole dworsko-parkowym	k.. XIX w.	579 A	19.05.1982
23.	RYLSK DUŻY	Obora w zespole dworsko-parkowym	ostatnie ćw. XIX w.	553 A	25.03.1981
24.	RYLSK DUŻY	Kapliczka	1 poł. XX w.		
25.	SOWIDÓŁ	Cmentarz rzymskokatolicki	1 poł. XX w.		

5.4.2 Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Regnów

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Są to więc pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Zabytki archeologiczne stanowią szczególną grupę zabytków, ponieważ są to obiekty rozproszone i występują także z dala od terenów współcześnie zamieszkałych. Zgodnie z prawem każdy obiekt archeologiczny, niezależnie od własności gruntu, na którym został odnaleziony, jest własnością państwa. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje zabytki archeologiczne za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Ta sama konwencja w preambule podkreśla, że *europejskie dziedzictwo archeologiczne, stanowiące dowód pradawnej historii, jest poważnie zagrożone zniszczeniem z powodu wzrastającej liczby projektów zagospodarowania przestrzennego, zagrożeń naturalnych, nielegalnych lub nienaukowych wykopalisk i niewystarczającej świadomości publicznej*. Rozwój cywilizacyjny przynosi coraz to nowe zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego, często nieuświadomiane w dostatecznym stopniu przez archeologów, w związku z czym brak jest wypracowanych i uzgodnionych w środowisku archeologicznym metod i sposobów ich zapobiegania. Dobra koniunktura gospodarcza powoduje przyspieszony rozwój inwestycji budowlanych w całej Polsce. Centra wielkich miast są przebudowywane, przy czym naruszane są średniowieczne i nowożytne nawarstwienia i pozostałości architektoniczne, duże inwestycje liniowe, takie jak budowa sieci autostrad i dróg szybkiego ruchu, niosą ze sobą szybkie i nieodwołalne zniszczenie ogromnych połaci stanowisk archeologicznych, które muszą być zawczasu zbadane i zadokumentowane dla przyszłych pokoleń.

Podstawą do ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest prowadzony od 1978r. ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Program ten systematyzuje zasób wiedzy o terenie poprzez terenową prospekcję archeologiczną z uwzględnieniem informacji o wcześniejszych badaniach, zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach naukowo badawczych oraz publikacjach naukowych i popularno-naukowych.

Dokumentacja AZP stanowi zbiór otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania kraju. Do zbioru włączane są nowe karty ewidencyjne, które zgodnie z nowym rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (t.j. Dz. U. 2021 poz. 56) noszą nazwy „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego śródlądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego morskiego”. Karty ewidencyjne zabytków archeologicznych są włączane w zasób wojewódzkiej ewidencji zabytków i dokumentacja stanowisk archeologicznych w ewidencji wojewódzkiej jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie i musi być odzwierciedlana w prowadzonych przez gminy Gminnych Ewidencjach Zabytków.

Ochrona stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych przy inwestycjach związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, powinna mieć swoje odbicie w ujmowaniu zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowaniu zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

Prowadzona przez Gminy ewidencja zabytków archeologicznych ma za zadanie informowanie o obecności w danym miejscu nieruchomego zabytku archeologicznego. Zgodnie z przepisami prawa, każdy kto zamierza realizować roboty ziemne na terenie, gdzie znajdują się zabytki archeologiczne, prowadzić roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub ewidencji zabytków objętym ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, planuje zmiany charakteru dotychczasowego przeznaczenia terenu, które mogą doprowadzić do przekształcenia lub uszkodzenia zabytku archeologicznego (stanowiska archeologicznego), jest zobowiązany przeprowadzić (czyli sfinansować) badania archeologiczne w zakresie ustalonym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Badania archeologiczne prowadzone na stanowiskach mogą mieć charakter inwazyjny (niszczący) oraz badania nieinwazyjne z wykorzystaniem metod geofizycznych, teledetekcyjnych. Obie metody badań dają możliwość poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów).

Obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych reguluje art. 31 ustawy o ochronie zabytków, w myśl którego osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zgodnie zaś z art. 31 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny. Zatem obowiązek przeprowadzenia prac archeologicznych istnieje tylko wówczas, kiedy występuje ryzyko przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego i o ile przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

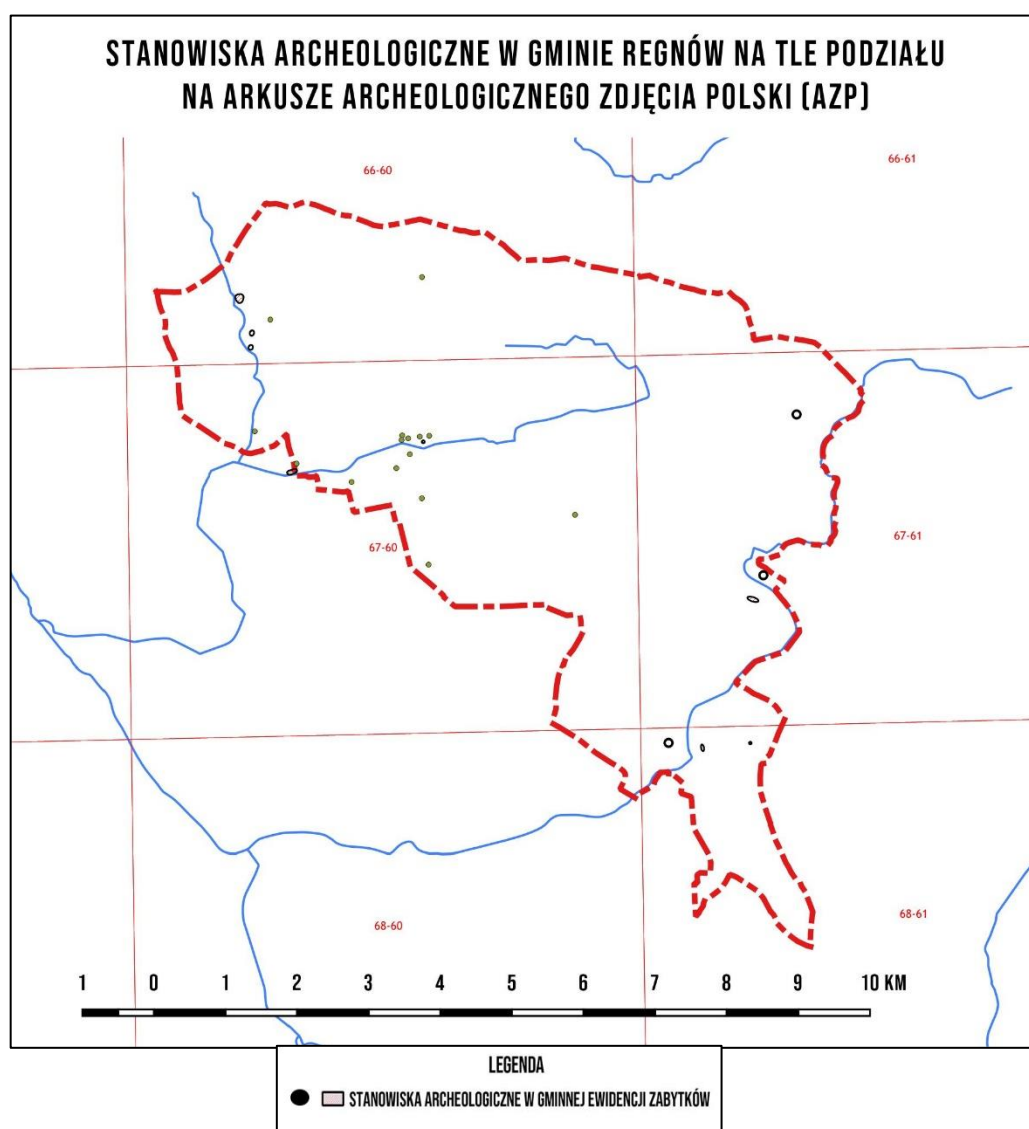
Na terenie Gminy Regnów zlokalizowano jak do tej pory 27 stanowisk archeologicznych, które znajdują się w wojewódzkiej ewidencji zabytków prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi (tabela nr 3).

Jedno stanowisko nie posiada dokładnej lokalizacji geoprzestrzennej, w tabeli nr 3 zostało wyróżnione cieniowaniem w kolorze żółtym.

Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Regnów zostały odkryte podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w latach 1980, 1984, 1985 ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) oraz w latach 2009, 2011 i 2023 w ramach badań weryfikacyjnych, także z użyciem metodologii AZP. Na następujących arkuszach AZP zostały zlokalizowane stanowiska archeologiczne na terenie gminy Regnów:

- 66-60 (5 stanowisk na terenie gminy) – badania powierzchniowe w ramach AZP na tym obszarze przeprowadzono w 1980 r. oraz 2023 r. przeprowadzono badania weryfikacyjne.

- 66-61 (1 stanowisko na terenie gminy) – badania powierzchniowe w ramach AZP przeprowadzono w 1980 r. oraz w 2009 r. badania weryfikacyjne. Na terenie wsi Annosław w 1974 przeprowadzono badania sondażowe w domniemanym miejscu znaleziska miecza żelaznego, datowanego na średniowiecze. Podczas badań sondażowych nie natrafiono na materiał zabytkowy, lokalizacja stanowiska jest niepewna.
- 67-60 (15 stanowisk na terenie gminy) – badania powierzchniowe w ramach AZP na tym obszarze przeprowadzono 1984 r. oraz badania weryfikacyjne w 2011 r. Na obszarze arkusza AZP 67-60 na terenie sąsiadującej od południa gminie Cielądz zlokalizowano dużo większą liczbę stanowisk wzdłuż bezimiennego cieku, prawobrzeżnego dopływu Ryłki, który odwadnia także teren gminy Regnów, lecz na terenie której zlokalizowano relatywnie mniejszą liczbę stanowisk. Jednym z powodów może być zalesienie uniemożliwiające prospekcję archeologiczną.

- 67-61 (6 stanowisk na terenie gminy) – badania powierzchniowe w ramach AZP na tym obszarze przeprowadzono wiosną 1985 r.

Stanowiska archeologiczne dostarczają nam podstawowej wiedzy o osadnictwie na przestrzeni pradziejów i pozwalają nam wnioskować o najdawniejszych dziejach Gminy Regnów.

Miejsca stanowisk archeologicznych podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej. Dlatego wszelkie planowane inwestycje lub trwałe przekształcenia terenu musi być uzgadniane z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Łodzi, który może wskazać na konieczność przeprowadzenia przed inwestycyjnych badań archeologicznych lub/i nadzorów archeologicznych nad prowadzonymi pracami ziemnymi.

Tabela 3 : Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków. Cieniowaniem wyróżniono stanowisko, którego lokalizacja nie została potwierdzona podczas badań Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP)

	Miejscowość	obszar AZP	Nr stan. na ob.	Nr stan. w miejsc.	UWAGI
1.	Annosław	66-61	8	1	nieokreślone - średniowiecze
2.	Kazimierzów	66-60	24	1	ślad osadnictwa - okres nowożytny (XVII-XVIII w.)
3.	Podskarbice Królewskie	67-60	70	(2)*	osada – k. łużycka ślad osadnictwa - okres nowożytny
4.	Podskarbice Królewskie	67-60	75	(7)*	ślad osadnictwa – k. przeworska
5.	Podskarbice Szlacheckie	66-60	6	1	osada - okres halszacki (k. łużycka)
6.	Podskarbice Szlacheckie	66-60	13	2	osada - okres nowożytny (XVI-XVII w.)
7.	Podskarbice Szlacheckie	66-60	14	3	osada - okres nowożytny (2 poł. XVI-XVIII w.)
8.	Podskarbice Szlacheckie	66-60	15	4	ślad osadnictwa - okres nowożytny (XVI-XVIII w.)
9.	Podskarbice Szlacheckie	67-60	91	4	ślad osadnictwa – okres nowożytny
10.	Regnów	67-60	23	(1)*	ślad osadnictwa - okres nowożytny
11.	Regnów	67-60	24	1	ślad osadnictwa – okres hal. D/lateński (k. łużycka?, pomorska?) ślad osadnictwa - okres nowożytny
12.	Regnów	67-60	92	2	ślad osadnictwa – okres halszacki/lateński ślad osadnictwa - okres nowożytny
13.	Regnów	67-60	93	3	ślad osadnictwa - okres nowożytny
14.	Regnów	67-60	94	4	ślad osadnictwa – pradzieje ślad osadnictwa - okres nowożytny
15.	Regnów	67-60	95	5	ślad osadnictwa – k. łużycka
16.	Regnów	67-60	76	(8)*	ślad osadnictwa – e. kamienia/e. brązu
17.	Regnów	67-60	77	(9)*	ślad osadnictwa – k. przeworska ślad osadnictwa – okres nowożytny
18.	Regnów	67-60	96	(10)*	osada – okres wpływów rzymskich (k. przeworska)
19.	Regnów	67-60	97	(11)*	osada – okres wpływów rzymskich (k. przeworska)
20.	Regnów	67-60	98	(12)*	osada? – okres lateński
21.	Rylsk	67-61	19	1	ślad osadnictwa – epoka brązu?, wcz. epoka żelaza ślad osadnictwa – późne średniowiecze, okres nowożytny
22.	Rylsk Duży	67-61	17	3	ślad osadnictwa – epoka kamienia osada – wczesne średniowiecze ślad osadnictwa - średniowiecze

23.	Rylsk Duży	67-61	18	4	osada? – wcz. epoka żelaza (k. łużycka?, pomorska?) osada – wczesne średniowiecze osada – okres nowożytny
24.	Sławków	67-61	23	1	osada – XV-XVII w.
25.	Sowidół	67-60	103	1	ślad osadnictwa – okres nowożytny
26.	Wólka Strońska	67-61	20	1	ślad osadnictwa – wczesne średniowiecze
27.	Wólka Strońska	67-61	22	3	ślad osadnictwa – starożytność ślad osadnictwa – XIV-XV w.

(...)* - numer stanowiska w obrębie miejscowości został określony na podstawie danych z Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków i dotyczy miejscowości, do której został przyporządkowany w trakcie badań powierzchniowych

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Krajobraz kulturowy Gminy Regnów jest spuścizną materialną bardzo bogatej historii tych terenów. Na terenie gminy zachowały się elementy niematerialnego i materialnego dziedzictwa kulturowego, które są świadectwem historii oraz tradycji regionu. Przetrwale w różnym stopniu zachowania jego elementy podkreślają walory gminy i czynią ją potencjalnie atrakcyjną turystycznie, pod warunkiem czynienia wysiłków przez całą społeczność gminną dla ich zachowania a następnie przywrócenia przynajmniej części dawnej świetności.. Dziedzictwo niematerialne, które najszybciej zanika, także z powodu bliskiego sąsiedztwa Rawy Mazowieckiej, to:

- Tradycyjne rzemiosło - takie jak kowalstwo, garncarstwo czy tkactwo, które było niegdyś powszechne wśród mieszkańców wsi.
- Kuchnia regionalna - oparta na lokalnych produktach,
- Muzyka i taniec - dawniej często wykonywane podczas lokalnych festynów i uroczystości.
- Obrzędy i zwyczaje - związane z kalendarzem liturgicznym, takie jak dożynki, kołędowanie czy obrzędy wielkanocne.
- Legendy i podania - przekazywane ustnie z pokolenia na pokolenie, często związane z historią regionu.
- Architektura drewniana - charakterystyczna dla wsi, obejmująca zarówno budynki mieszkalne, jak i gospodarcze.
- Sztuka ludowa - takie jak rzeźba, malarstwo czy wycinanki, często wykonywane przez lokalnych artystów.
- Tradycyjne stroje ludowe - noszone niegdyś przez mieszkańców wsi, obecnie często prezentowane podczas uroczystości i festynów.

Elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego są ważnym składnikiem tożsamości lokalnej społeczności i stanowią istotny element krajobrazu kulturowego gminy Regnów.

Do najcenniejszych elementów materialnego dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Regnów należą obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków województwa łódzkiego a także te ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Wśród nich wyróżniają się obiekty sakralne związane z chrześcijańskimi mieszkańcami tych terenów: katolikami i ewangelikami. W krajobrazie wsi wzrok przyciągają wieże kościoła w Regnowie, stanowiąc architektoniczną dominantę. Cennymi obiektami zabytkowymi, wyróżniającymi się w krajobrazie jako zieleni urządzona są cmentarze, które można podzielić na trzy grupy: cmentarze przykościelne, funkcjonujące do połowy XIX w., kiedy to z przyczyn sanitarnych zabroniono pochówków wokół świątyń zlokalizowanych najczęściej w środku wsi. Na terenie gminy Regnów cmentarz przykościelny zlokalizowany jest przy kościele parafialnym p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Pannie. W niektórych gminach czy parafiach długo jeszcze cmentarze przykościelne

pozostawały czynne. W większości jednak powstawały nekropolie, lokalizowane w myśl nowych przepisów, poza obrębem działki kościelnej. Cmentarze miejskie, katolickie i ewangelickie, lokowane były najczęściej na granicy zabudowy. Na wsiach cmentarze katolickie powstawały w obrębie wsi parafialnej, najczęściej na skraju miejscowości, chociaż zdarzało się i takie które zakładano w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła. Na terenie gminy Regnów zabytkowe cmentarze katolickie znajdują się w Regnowie i Sowidole.

Z kolei cmentarze ewangelickie powstawały przy każdej wsi, w której zamieszkiwali protestanci, bardzo często lokowane w starannie wybranym miejscu. Cmentarze ewangelickie powstawały również przy zamożniejszych gospodarstwach, leśniczówkach czy w obrębie rodowych dóbr ziemskich. Zgodnie z XIX-wiecznymi trendami, te zakładane w krajobrazie otwartym wyróżniały się starannym doбором miejsca, o znacznych walorach widokowych. Na cmentarzach katolickich i ewangelickich występowały te same formy pochówków: mogiły ziemne, obramienia nagrobków, krzyże i ogrodzenia kwater grobowych oraz gatunki roślin, jak klony, lipy, lilaki, barwinki. Indywidualną formą artystyczną mogły odznaczać się kaplice i nagrobki na cmentarzach właścicieli ziemskich, z uwagi na wysoką pozycję społeczną oraz status majątkowy. Cmentarze ewangelickie, wraz z wyjazdem z terenów gminy ludności niemieckojęzycznej popadały po II wojnie światowej w ruinę. Od kilkunastu lat tereny cmentarzy ewangelickich są porządkowane, umieszczane są pamiątkowe obeliski, pomniki i powoli przywracana jest pamięć o ewangelickich współmieszkańcach. Na terenie gminy Regnów zabytkowy cmentarz ewangelicki znajduje się w Annosławiu.

Kolejną grupą obiektów zabytkowych wyróżniających się w krajobrazie jako zieleń urządzona są parki towarzyszące dworom w Rylsku i Rylsku Dużym. Dawniej nieodłącznym elementem krajobrazu były obiekty liniowe w postaci alei przydrożnych. Nasadzenia wzdłuż szlaków komunikacyjnych wynikał z chęci ochrony przed wiatrem, śniegiem a w lecie przed słońcem oraz dla orientacji w terenie. Aleje sadzone przy drogach, tworzyły zwartą sieć stając się nieodłącznym elementem miejscowego pejzażu. Obecnie zmieniło się podejście do alei przydrożnych i względy bezpieczeństwa zaczynają decydować o ich wycinaniu. Na wiejskich terenach gminy Regnów zachowały się XIX w. obiekty architektury rezydencjalnej, najczęściej w zespołach dworsko-parkowych. Należy do nich zaliczyć zachowane w bardzo dobrej kondycji założenie w Rylsku Dużym. Część obiektów podworskich wskutek niewłaściwego sposobu zagospodarowania i popadła w ruinę, jak na przykład dwór w Rylsku (dawniej jako Rylsk Mały). Podobnie zniszczeniu uległo nie pielęgnowane założenie parkowe w Rylsku.

Obecnie niewiele zachowało się obiektów przemysłowych, dlatego bardzo cennym jest ujęty w gminnej ewidencji zabytków Gminy Regnów zespół gorzelni w Rylsku.

Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat największym przeobrażeniem w regionie uległ krajobraz wiejski. Na skutek procesu „wypierania” zabudowy drewnianej do dziś na terenach wiejskich przetrwały jedynie nieliczne, rozproszone przykłady tradycyjnego zagrodowego budownictwa drewnianego.

Zieleń cmentarna: - w Regnowie - cmentarz rzymsko-katolicki, czynny, bez drzewostanu z zanikającą czytelnością układu cmentarza, bez grzebalnych rezerw terenowych; - w Sowidole - cmentarz parafialny (nowy) o układzie regularnym z nagrobkami z I połowy XXw, bez drzewostanu, - w Annosławiu istnieje cmentarz nieczynny ewangelicki, pozostawione w formie zadrzewionej i zakrzaczzonej.

Oto lista najcenniejszych obiektów zabytkowych, o najwyższym znaczeniu dla gminy:

- Kolej wąskotorowa linii Rogów-Biała Rawska, wpis do rejestru zabytków nr A/256 decyzją z dnia 31.12.1996 r.,

- Regnów: zespół kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP - kościół par. p.w. Nawiedzenia NMP, wpis do rejestru zabytków nr 265 decyzją z dnia 27.12.1967 r.;
  - cmentarz przykościelny, wpis do rejestru zabytków nr rej. 940 A decyzją z dnia 19.11.1993 r.,
- Regnów: cmentarz rzymskokatolicki, wpis do rejestru zabytków nr 899A decyzją z dnia 22.12.1992 r.
- Ryłsk (dawniej Ryłsk Mały): zespół dworsko-parkowy,
  - dwór, wpis do rejestru zabytków nr 619 A decyzją z dnia 28.07.1983,
- Ryłsk Duży: zespół dworski,
  - dwór, wpis do rejestru zabytków nr 552 A decyzją z dnia 25.03.1981,
  - park, wpis do rejestru zabytków nr 579 A decyzją z dnia 19.05.1982,
  - obora, wpis do rejestru zabytków nr 553 A decyzją z dnia 25.03.1981,

Kolej wąskotorowa linii Rogów-Biała Rawska, wpis do rejestru zabytków nr A/256 decyzją z dnia 31.12.1996 r.

Podczas pierwszej wojny światowej w końcu 1914 r. front niemiecko-rosyjski ustabilizował się wzdłuż rzek Bzury, Rawki i Pilicy. Aby usprawnić zaopatrzenie swoich wojsk, w lutym 1915 r. niemieckie wojska kolejowe zaczęły budowę kolei polowej o szerokości toru 600 mm od stacji kolei normalnotorowej w Rogowie w kierunku wschodnim, ku linii frontu. Do lata 1915 r. wybudowano liczącą 48 km linię do Białej Rawskiej prowadzącą przez Rawę Mazowiecką. Wraz z przesunięciem linii frontu na wschód poza Warszawę kolej straciła pierwotne znaczenie militarne. Zaczęto natomiast wykorzystywać ją do wywozu płodów rolnych oraz drewna z okolicznych lasów. Wkrótce zaczęła mieć ona charakter kolei użytku publicznego, w 1917 r. wprowadzono planowy ruch pociągów osobowych z Rogowa do Białej Rawskiej.

Po zakończeniu I wojny światowej liczącą 54 km kolej została przejęta przez Ministerstwo Kolei Żelaznych i przydzielona do Dyrekcji Warszawskiej PKP. Kolej ta, jako polowa była budowana pośpiesznie i prowizorycznie, a jej nawierzchnia była ułożona z lekkich szyn na stalowych podkładach, tzw. przesł patentowych. Dlatego też w latach 20-tych rozpoczęto jej stopniową modernizację. Szyny wymieniono na cięższe, na podkładkach drewnianych, wzniesiono nowe budynki stacyjne w Rogowie, Rawie Mazowieckiej i Białej Rawskiej, prowizoryczne drewniane mosty zastąpiono stalowymi, a mniejsze betonowymi przepustami. W okresie międzywojennym eksploatowano tabor, który pozostał po pierwszej wojnie światowej: 8 parowozów 4 osiowych typu HF, ok. 70 wagonów towarowych o nośności 5,5 ton oraz 15 wagonów osobowych przebudowanych z wagonów towarowych. Po II wojnie światowej, w latach 50-tych zaczęły się zwiększać przewozy masy towarowej, aż osiągnęły dwukrotnie wyższy poziom od przedwojennych.

W 1954r. po modernizacji przebudowano Kolej Rogowską z toru o szerokości 600 mm na 750 mm. Całość przebiegu linii i większość układów torowych stacji pozostawiono bez większych zmian, lecz zmiana szerokości toru pozwoliła na wprowadzenie do ruchu nowych, silniejszych lokomotyw i dysponujących większą ładownością wagonów towarowych. W 1968 r. na kolej Rogowską przysłano pierwsze wagony transportery - specjalne platformy służące do przewożenia całych wagonów normalnotorowych. Począwszy od 1974 roku eksploatowane są spalinowe lokomotywy produkcji rumuńskiej serii Lxd2.

W roku 2003 PKP zrezygnowały z prowadzenia ruchu na liniach wąskotorowych i przekazały majątek Powiatowi Rawskiemu, przy czym grunty kolejki należą do Skarbu Państwa i dopiero będą przekazane na własność Powiatu. Powiat wydzierżawił Wąskotorówkę Fundacji Polskich Kolei Wąskotorowych, która tworzy skansen kolejowy w Rogowie. W związku z wpisem do rejestru zabytków

nieruchomych Linii kolejowej na odcinku Rogów – Regnów – Biała Rawska ochroną konserwatorską została objęta również infrastruktura, w tym techniczna: most na rzece Rawce (znajdujący się na 31 km trasy), Budynek d. Zarządu Kolei i Budynek d. elektrowni na prąd w Rogowie oraz Dworzec w Rawie Mazowieckiej. Na terenie gminy Regnów były trzy przystanki kolejowe kolejki: w Podskarbicach Szlacheckich, Regnowie oraz Annosławie.

Regnów: zespół kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP:

- kościół par. p.w. Nawiedzenia NMP, wpis do rejestru zabytków nr 265 decyzją z dnia 27.12.1967;

- cmentarz przykościelny, wpis do rejestru zabytków nr rej. 940 A decyzją z dnia 19.11.1993 r.,

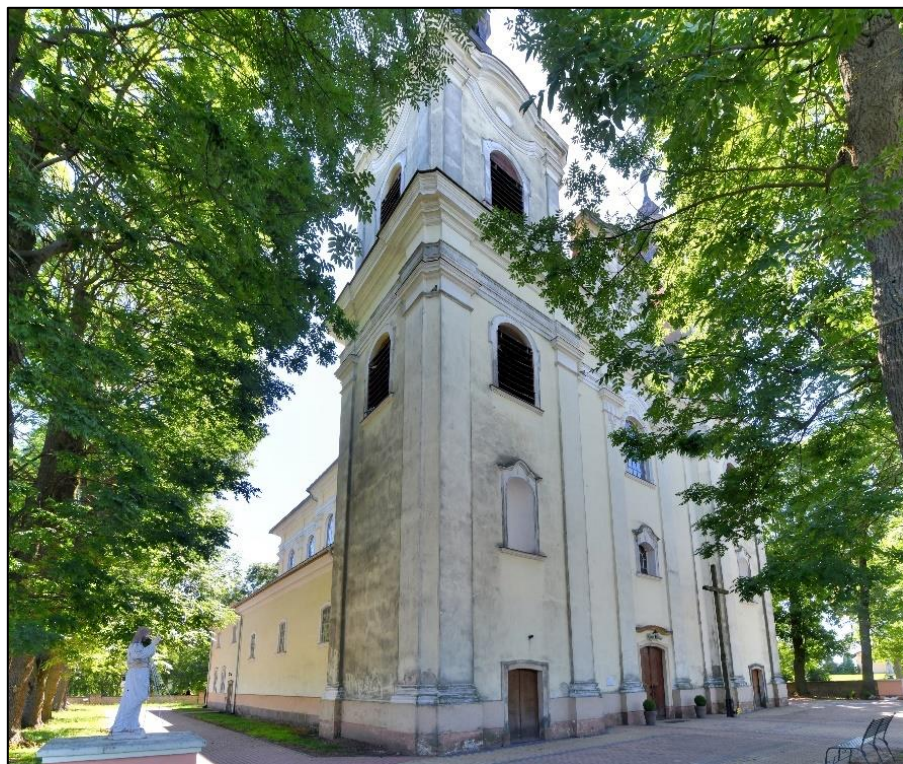
Parafię oraz kościół w Regnowie erygował książę Konrad Mazowiecki w 1 poł. XIII w., a w połowie XIV w Regnowie był drewniany kościół. Kościół miał początkowo wchodzić w skład parafii Cielądz i dopiero od 1333 r. stał się parafialnym. W 1603 r., podczas wizyty bp. W. Goślickiego, stał tu kościół drewniany, który spłonął w 1762 r. Na początku XVIII w. dzierżawę wsi objął Wojciech Lancokoroński, marszałek Trybunału Królewskiego, a w 1744 za zgodą króla Augusta III Sasa dzierżawę obejmuje Franciszek Lancokoroński, syn Wojciecha, starosta rawski, który w 1764 r. ufundował obecny kościół na miejscu zniszczonego drewnianego kościoła. Kościół konsekrowano w 1772 r. W okresie Księstwa Warszawskiego kościół popadł w ruinę i został odrestaurowany w 1862 r. W czasie I wojny światowej świątynia służyła Rosjanom za punkt orientacyjny i była miejscem lokalnych walk, uszkodzeniu uległy wieże, dzwonnica i główne drzwi. Parafia należy do dekanatu Biała Rawska diecezji łowickiej.

Zespół kościoła zlokalizowany jest we wschodniej części wsi. Założenie na rzucie prostokąta z kościołem w środku, ogrodzone otynkowanym murem ceglany z betonowym dwuspadowym daszkiem. Mur ogrodzeniowy obecnie oblicowanym jasnożółtymi płytami elewacyjnymi w wątku muru z bloczków kamiennych, podmurówka oblicowana płytkami imitującymi cegłę. W murze ogrodzeniowym bramy i słupki wykończone podobnie do muru, w słupkach kute z metalowych prętów brama i dwie furty. Wejście główne znajduje się od zachodu,

poprzedzone szerokimi, niewysokimi schodami wykończonymi kostką brukową. Cmentarz przykościelny o powierzchni około 0,25 ha w kształcie regularnego prostokąta z umieszczonym centralnie budynkiem kościoła. Brak jakichkolwiek naziemnych śladów pocmentarnych. Teren wokół kościoła wyłożony cementową kostką brukową z pozostawieniem wąskiego pasa ziemi wokół murów kościoła oraz wzdłuż muru ogrodzeniowego, na którym zachowany starodrzew. W części północno-wschodniej furta prowadząca do plebani. Teren założenia obsadzony jest lipami. W skład zespołu kościelnego wchodzi: kościół, cmentarz przykościelny, ogrodzenie.

Kościół późnobarokowy, orientowany, trójnawowy, bazylikowy. Budynek kościoła murowany z cegły, otynkowany. Kościół na rzucie prostokąta, trójnawowy z dwiema wieżami i kruchtą od zachodu, od wschodu prezbiterium zamknięte prostokątnie, ze ściętymi narożnikami. Bryła kościoła mało rozczłonkowana, od zachodu 4 kondygnacyjne, zryzalitowane wieże, elewacje boczne trójkondygnacyjne. Dach kościoła dwuspadowy, wieże zwieńczone barokowymi hełmami. Fasada trójosiowa, trójkondygnacyjna, ujęta w dwie zryzalitowane wieże, z wejściem w osi środkowej, wejście z kamiennymi profilowanymi opaskami, ponad wejściem pojedyncze okna w dwu kondygnacjach w

profilowanych rokokowych kamiennych opaskach, w osiach wież wejścia z kamiennymi opaskami, ponad nimi wnęki, nad którymi dwie kondygnacje otworów z żaluzjami, wieże zwieńczone profilowanymi gzymsami wygiętymi ku górze i barokowymi hełmami. Między wieżami szczyt o łagodnych spływach ujętych po bokach sterczynami ze stiukowym okiem opatrności. Od frontu fasada opilastrowana, zwieńczona zdwojonym bogato profilowanym belkowaniem. Elewację prezbiterialną tworzą ściany naw bocznych i zryzalitowana

ściana prezbiterium, ujęta po bokach pilastrami dźwigającymi belkowanie. Elewacja południowa i północna analogiczne, złożone z wież, pięcioosiowej nawy głównej podzielonej pilastrami dźwigającymi belkowanie oraz pięcioosiowej nawy bocznej, której dwie osie przy prezbiterium są dwukondygnacyjne.

Regnow: cmentarz rzymskokatolicki, wpis do rejestru zabytków nr 899A decyzją z dnia 22.12.1992 r.

W 2 połowie XIX w. założono cmentarz parafialny, położony na wschód od kościoła parafialnego, we wschodniej części Regnowa, przy drodze z Regnowa do Rylska Dużego. Cmentarz założony na planie prostokąta o powierzchni około 0,42 ha, z główną aleją przebiegającą na osi północ-południe. Układ cmentarza regularny, czytelny układ kwater, nagrobków i mogił. Cmentarz ogrodzony kamiennym murem w wątku cyklopowym z zaprawą cementową pomiędzy blokami kamienia. Pierwotnie wzdłuż muru starodrzew, obecnie brak, nowe nasadzenia. Od północy wejście na teren cmentarza przez metalową dwuskrzydłową bramę zawieszoną na nieotynkowanych, ceglanych, na rzucie kwadratu, masywnych słupkach z czterspadowymi betonowymi czapkami. Obok metalowa furtka zawieszona na analogicznym słupku. Najstarszy nagrobek na cmentarzu to należący do ks. Wojciecha Nejmana z 1902 r.

Rylsk (dawniej Rylsk Mały): zespół dworsko-parkowy,

- dwór, wpis do rejestru zabytków nr 619 A decyzją z dnia 28.07.1983,;

Dwór w Rylsku istniał już w XIX w., w 1827 r. w Rylsku było 17 domów i liczył 148 mieszkańców. W 1866 w skład dóbr Rylsk Mały wchodziły folwarki Rylsk Mały i Parchle. Przed 1939 r. właścicielem folwarku był Wesołowski, który posiadał także dwór w Białej Rawskiej. Dwór, obecnie w bardzo złym stanie został wybudowany w 1893 r. i w tym czasie zapewne założony został park. Po II wojnie światowej w dworze mieściła się szkoła.

Zespół na rzucie zbliżonym do trapezu, którego podstawę stanowi droga publiczna. W części południo-zachodniej szczątkowo zachowane ogrodzenie z ceglanym, nieotynkowany murem oraz słupki bramy wjazdowej, na rzucie kwadratu, murowane z cegły, nieotynkowane. Dwór usytuowany w centrum założenia. Nie zachowały się żadne inne budynki.

Park – ogród krajobrazowy z dwiema osiami, założony na planie prostokąta na łagodnym stoku doliny Rylki. Do dworu wiodła krótka alejka wiązowa, przy dworze rosły jarzębina oraz lipa amerykańska. Na zachód i północny-zachód od drogi dojazdowej duża polana, na której obrzeżach rząd lip drobnolistnych; wśród rosnących w tej części parku drzew znajdowały się kasztanowce, klon jesionolistny. Wschodnia część parku położona na terenie łagodnie opadającym ku Rylce. W okresie funkcjonowania szkoły w tej części znajdowało się pole orne oraz ogród warzywny.

Budynek dworu murowany z cegły, otynkowany, z wystrojem architektonicznym wykonanym w tynku. Założony na planie wydłużonego prostokąta z niewielkim ryzalitem od strony zachodniej. Bryła zwarta, podpiwniczona, jednokondygnacyjna z podstryszem (ścianą kolankową), z użytkowym poddaszem, zamknięta dachem dwuspadowym. W połaciach dachowych facjaty zamknięte dachami dwuspadowymi. Elewacja frontowa dziewięcioosiowa z centralnym trójosiowym ryzalitem, zwieńczonym trójkątnym szczytem, w którym półkoliście zamknięte okno. W osi ryzalitu wejście do budynku. Otwory o wykroju prostokątnym z tynkowymi, profilowanymi opaskami. Elewacje akcentowane prostym gzymsem cokołowym, odcinkami gzymsów parapetowych oraz nadokiennych, całość zwieńczona gzymsem kordonowym oddzielającym przyziemie od podstrysza, ponad gzymsem fryz nadokienny złożony z różnokształtnych prostokątów.

Rylsk Duży: zespół dworski,

- dwór, wpis do rejestru zabytków nr 552 A decyzją z dnia 25.03.1981,

- park, wpis do rejestru zabytków nr 579 A decyzją z dnia 19.05.1982,

- obora, wpis do rejestru zabytków nr 553 A decyzją z dnia 25.03.1981,

Rylsk Duży, pod nazwą Ryłsko Wielkie, jest wymieniany w lustracjach dóbr królewskich w województwie rawskim z XVII w., ale ponieważ stanowił własność szlachecką brak jest szczegółów. W 1827 r. były tu 33 domy z 267 mieszkańcami, a w latach 80-tych XIX w. 29 domów z 246 mieszkańcami, folwarkiem z 6 domami i 88 mieszkańcami. W 1885 r. w skład dóbr Ryłsk Duży wchodziły folwarki Ryłsk Duży i Sławków. Przed II wojną światową właścicielem folwarku był Kazimierz Okęcki, a po nim jego syn Stanisław Okęcki. Około 1900 r. został wybudowany dwór, w tym samym czasie urządzono także park, choć założenie parkowe mogło już istnieć w XIX w. Na podstawie wykonanego w 1981 r. opracowania ewidencyjnego wynika, że park jest małym ogrodem o cechach założenia

krajobrazowego, założonym w terenie płaskim o lekkim nachyleniu w kierunku wschodnim. Założenie dworsko-parkowe połączone jest z drogą Ryłsk Duży – Ryłsk Mały gruntową drogą, przy której znajdowały się pozostałości zabudowy gospodarczej: obora (istniejąca), oraz nie istniejące obecnie spichlerz (magazyn zbożowy) oraz stodoła. Droga kończy się podjazdem przed frontem dworu. Całe założenie miało kształt zbliżony do prostokąta, z dworem w centralnej części na osi dojazdowej, ogród ozdobny zajmował jego północno-zachodnią część. Przy ogrodzeniu znajdowała się aleja kasztanowcowa biegnąca w kierunku północnym. W zachodniej części parku, gorzej zachowanej, przed frontem dworu rosły wiązy, lipy, kasztanowce, świerki i jesion. Część wschodnia parku, lepiej zachowana z grupą wiązów w narożniku północno-wschodnim oraz w części środkowej rozległa polana z sosną wejmutką oraz lipą. Za parkiem w kierunku wschodnim znajdowały się pastwiska oraz sad owocowy. Na południe od dworu znajdowała się trawiasta polana, porośnięta wierzbami i wiązami.

Założenie dworsko-parkowe połączone jest z drogą Ryłsk Duży – Ryłsk Mały gruntową drogą, przy której znajdowały się pozostałości zabudowy gospodarczej: obora (istniejąca), oraz nie istniejące obecnie spichlerz (magazyn zbożowy) oraz stodoła.

Dwór wybudowany został około 1900 r., w 1910 r. został przebudowany, dach został pokryty blachą. Dwór murowany z cegły, tynkowany, z wystrojem architektonicznym wykonanym w tynku, w części centralnej dwór podpiwniczony. Budynek na rzucie prostokąta, zryzalitowany z dwoma aneksami w ścianach krótszych. Bryła złożona z dwóch piętrowych ryzalitów połączonych płytkim parterowym łącznikiem ze

ścianą kolankową i użytkowym poddaszem, w ścianach krótszych kwadratowe aneksy. Dachy dwuspadowe pokryte blachą, w połaciach dachowych łącznika okna połaciowe. Elewacje ujęte w narożach lizenami, elewacja frontowa (zachodnia) jedenastoosiowa, niesymetryczna z wejściem w czwartej osi od północy, wejście poprzedzone gankiem wspartym na dwóch kwadratowych kolumnach, w partii przyziemia niewielki cokół, w osiach łącznika okrągłe okienka podstrysza. Ryzalit od północy ujęty lizenami przeprutymi gzymsami kordonowymi, trójkondygnacyjny, w ostatniej kondygnacji triada półkoliście zamkniętych okien, ryzalit zwieńczony gzymsem kostkowym. Ryzalit południowy ujęty w narożach lizenami przeprutymi gzymsami kordonowymi, dwukondygnacyjny, w przyziemiu dwuosiowy, w drugiej kondygnacji jednoosiowy, zwieńczony trójkątnym szczytem. Otwory o wykroju prostokątnym ze stylową, współczesną stolarką otworową.

Obora wybudowana została w ostatnim ćwierćwieczu XIX w., współcześnie generalnie remontowana. Budynek murowany, otynkowany, wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, jednopomieszczeniowy, z dobudowanym aneksem w ścianie wschodniej, w którym wejście do budynku. Bryła zwarta, jednokondygnacyjna z użytkowym poddaszem, zamknięta wysokim dachem dwuspadowym obecnie pokrytym blachą. Wejście w ścianie szczytowej od południa flankowany dwoma

półkoliście zamkniętymi okienkami i parą narożnych półfilarów. Elewacje boczne analogiczne (w elewacji wschodniej wejście w aneksie zamkniętym dachem dwuspadowym) pierwotnie dwunastoosiowe, podzielone szeregiem lizeny-szkarp, otwory okienne zamknięte łukami odcinkowymi o szerokich, grubo wyrobionych w zaprawie klincach.

Rylsk: zespół gorzelni, ujęty w gminnej ewidencji zabytków gminy Regnów;

Gorzelnia założona została przez właściciela majątku Rylsk Mały Gustawa Suławskiego w 1 ćw. XX w. Zespół gorzelni położony jest po wschodniej stronie drogi Rylsk Mały – Rylsk Duży i w jego skład wchodziły: sala aparaturowa, magazyn spirytusowy, biuro gorzelni. Budynki gorzelni i magazynu spirytusowego (na południe od gorzelni) połączone były ceglany murem, w którym znajdowała się jednoprzjazdowa brama. Wszystkie budynki wraz z murem charakteryzowały się jednolitym stylem i zbudowane były z cegły białej i czerwonej układanej pasami, z ozdobnym fryzem. Obecnie zachował się jedynie budynek biurowy oraz gorzelni.

Budynek gorzelni wybudowany został w 1907 r. Budynek murowany z dwukolorowej cegły: białej i czerwonej, nietynkowany, założony na rzucie wydłużonego prostokąta, jednopomieszczeniowy. Obecnie w części południowej dobudówka. Bryła zwarta, prostopadłościenna, dwukondygnacyjna, zamknięta dachem dwuspadowym, pokrytym papą. Elewacja frontowa (zachodnia), dwukondygnacyjna, trójosiowa, ujęta w narożach ceglany lizenami, otwór wejściowy flankowany dwoma wydłużonymi przeźroczami okiennymi, nad otworem wejściowym okno drugiej kondygnacji, oraz okno w schodkowym szczycie, flankowanym parą sterczyn wieńczących narożne lizeny. Otwory okienne zamknięte półkoliście, lekko rozglifione. Stolarka okienna zachowana.

Budynek biurowy gorzelni wybudowany został w 1907 r. Remontowany, zatracił pierwotne cechy stylowe. Budynek murowany z dwukolorowej cegły: białej i czerwonej, z otynkowanymi ścianami

wzdłużnymi, ściana
szczytowa od północy
nieotynkowana, założony na
rzucie wydłużonego
prostokąta dobudowanego do
północnej ściany gorzelni.
Bryła zwarta,
podpiwniczona,
prostopadłościenna,
jednokondygnacyjna, z
użytkowym poddaszem,
zamknięta dachem
dwuspadowym, pokrytym
blachodachówką. Elewacja
frontowa (zachodnia)
czteroosiowa. Elewacje

szczytowa z zachowanym oryginalnym wątkiem dwukolorowej cegły, układanej pasami, ze schodkowym szczytem, jednokondygnacyjna z dwukondygnacyjnym szczytem. Elewacja w przyziemiu trójosiowa, w drugiej kondygnacji, (szczyt) dwuosiowa, w trzeciej jednoosiowa. Otwory okienne obecnie prostokątne, jedynie okienko w drugiej kondygnacji szczytu zamknięte półkoliście. W szczycie zachowane ceglane łuki pierwotnych otworów okiennych. Stolarka okienna współczesna.

Kapliczki przydrożne

Liczne na terenie Polski kapliczki i krzyże przydrożne są materialnym świadectwem wierzeń, zwyczajów ale także wydarzeń historycznych, które upamiętniały wydarzenia, bardzo często o wymiarze jednostkowym, odnoszącym się do konkretnej rodziny czy postaci. Miejsce, w którym postawiono kapliczkę bądź krzyż nigdy nie było przypadkowe i zawsze miało swoje uzasadnienie. Kapliczki najczęściej mają charakter dziękczynny oraz błagalny. Ich fundatorami najczęściej byli mieszkańcy danej wsi, często pojedyncze osoby czy też rodziny ale także właściciele okolicznych ziem. Do dzisiaj obiekty te otaczane są szczególną troską przez lokalną społeczność, która przejawia się między innymi dbałością o ich dobry stan i estetykę otoczenia. Tradycją są odprawiane przed kapliczkami nabożeństwa majowe, zwane majówkami. Podczas nabożeństw zgromadzeni przy kapliczce odmawiają Litanie Loretańską oraz modlitwę Pod Twoją Obronę. Tradycja nabożeństw majowych dotarła do Polski w XVIII w. ale swój rozkwit przypada na pierwszą połowę XIX w. i w drugiej połowie XIX w. było już niezwykle popularne, do czego przyczyniły się między innymi władze kościelne, które w latach 1857-1864 zalecały duchowieństwu propagowanie tego nabożeństwa. Od lat 70-tych XIX w. nabożeństwa majowe odprawiane są przy przydrożnych kapliczkach. Kapliczka są wówczas ozdobnie przystrajane kwiatami, wstążkami przez lokalną społeczność. Gminna Ewidencja Zabytków jest zbiorem otwartym i wójt Gminy Regnów może wystąpić z wnioskiem do Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o ujęcie w GEZ kolejnych kapliczek, krzyży przydrożnych.

Kapliczka w Kazimierzowie

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROZEŃ

Dla oceny stanu i perspektyw dziedzictwa kulturowego gminy Regnów oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT (Strength – siła, Weakness - słabość, Opportunity - szansa, Threat – zagrożenie).

Po stronie słabych stron i zagrożeń uwzględniono także zagrożenia systemowe, których występowanie wynika ze słabości stanowionego prawa, niewystarczającej presji ze strony aparatu Państwa a nie jest spowodowane działaniem, bądź zaniechaniem działania ze strony administracji lokalnej czy też właścicieli lub użytkowników obiektów zabytkowych.

MOCNE STRONY Gminy Regnów	SŁABE STRONY Gminy Regnów
- wielokulturowość i różnorodność kulturowa ludności zamieszkującej teren gminy - potencjał przyrodniczy terenów Gminy z nieskażoną przyrodą oraz wartościowymi zabytkami, z licznymi kapliczkami przydrożnymi korzystnie wpływają na	- niewykorzystany potencjał rozwoju turystyki – w tym agroturystyki; - niewystarczająco rozwinięta infrastruktura turystyczna: noclegowa, gastronomiczna, szlaków pieszych, ścieżek rowerowych, ścieżek edukacyjnych)

możliwości rozwoju turystyki pieszej, rowerowej, weekendowej • korzystne położenie gminy: w centrum Polski, tereny gminy dobrze skomunikowane ze stolicą Polski oraz miastem powiatowym (Rawa Mazowiecka), i większymi ośrodkami miejskimi: Tomaszów Mazowiecki, Białobrzegi • unikatowa w skali kraju kolej wąskotorowa linii Rogów-Biała Rawska z możliwością włączenia się do wakacyjnej akcji „Pociąg do zabytków” • moda na turystykę kulturową i działalność grup rekonstrukcyjnych, • zespół kościelny w Regnowie, zespoły zabudowy dworskiej i podworskiej w Rylsku, Rylsku Dużym wraz z parkami których obecność uatrakcyjniła szlaki turystyki pieszej i rowerowej • dobry i bardzo dobry stan zabytków w rękach kościoła katolickiego • część terenu gminy pokryty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego umożliwiając skuteczną ochronę planistyczną dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej • Możliwość prowadzenia lekcji muzealnych w Muzeum Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej, • LGD „Kraina Rawki” jako animator i organizator pasm turystycznych na terenie gminy Regnów i gmin sąsiadujących • prężnie działające samorządowe instytucje kultury: Gminny Dom Kultury w Rylsku, Gminna Biblioteka Publiczna w Regnowie mające za zadanie rozwijanie świadomości kulturowej mieszkańców, wzmacniania więzi z miejscem zamieszkania • aktywna i zaangażowana społeczność lokalna udzielająca się w lokalnych stowarzyszeniach: organizacjach pozarządowych, Kołach Gospodyń	• niska lesistość terenów gminy pokryta lasami (około 7,5% przy średniej krajowej około 30%) • niewystarczające wykorzystanie zasobów środowiska kulturowego gminy • brak nowoczesnej informacji turystycznej – nieatrakcyjna oferta edukacyjna dla młodzieży i dorosłych: brak folderów, ulotek, „gadżetów” promujących dziedzictwo kulturowe gminy; • brak produktu lokalnego kojarzącego się z gminą, na przykład kulinarnego, który mógłby być propagowany na uroczystościach gminnych i wojewódzkich • niewystarczające wykorzystanie zasobów środowiska kulturowego gminy oraz sąsiadujących gmin w ramach Stowarzyszenia „Kraina Rawki”, brak wypracowanej i popularyzowanej marki regionu, brak promocji i informacji na temat obszaru, • wysoki koszt rewaloryzacji i rewitalizacji obiektów zabytkowych • niewłaściwe materiały budowlane stosowane przy pracach remontowo-budowlanych przy zabytkach • brak skutecznego systemu zachęt ze strony państwa do podejmowania prac adaptacyjnych, konserwatorskich w obiektach zabytkowych • sezonowość ruchu turystycznego • brak dostępu do obiektów zabytkowych w rejestrze zabytków, które są w posiadaniu prywatnym • niewystarczająca skuteczność ochrony najcenniejszych form dziedzictwa kulturowego wskutek niedostatecznego wykorzystania narzędzi jak np. ustaleń ochronnych w planach zagospodarowania, braku zintegrowanego systemu informacji, niedostateczna świadomość społeczna znaczenia zachowania walorów środowiska kulturowego • zanik tradycyjnych form zagospodarowania przestrzeni: wprowadzanie w budownictwie

Wiejskich działających, na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego, • bogaty kalendarz imprez cyklicznych organizowanych i współorganizowanych przez Gminę • ciekawe najdawniejsze dzieje terenów Gminy z materialnym pozostałościami z różnych okresów, • dobre warunki edukacyjne w gminie, dobra baza oświatowa z infrastrukturą sportową, • potencjał wytyczenia nowych szlaków pieszych, rowerowych w oparciu o tereny przyrodnicze, zabytki gminy oraz miejsca historycznych wydarzeń • aktualna gminna ewidencja zabytków • korzystna struktura własności obiektów zabytkowych: zabytki najcenniejsze we władaniu władz samorządowych oraz kościoła katolickiego dbających o swoją własność • niezwykle ciekawa historia terenów gminy mająca duży potencjał dla inicjatyw popularyzatorskich historii gminy • obiekty w Gminnej Ewidencji Zabytków których obecność uatrakcyjni szlaki turystyki pieszej i rowerowej • silne tradycje rolnicze, możliwość rozwoju agroturystyki na bazie istniejących gospodarstw, • przywiązanie do tradycji • brak uciążliwego przemysłu;	form niedostosowanych stylistycznie i materiałowo do historycznych, • niewiedza właścicieli obiektów zabytkowych o obowiązkach wynikających z figurowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków, • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • polityka finansowa rządu, której skutkiem jest deficyt budżetowy gmin poprzez nakładanie na samorządy nowych zadań bez dodatkowego wsparcia finansowego na ich realizację • brak zainteresowania wśród młodego pokolenia tradycją i folklorem • zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej i niszczenie układów ruralistycznych wskutek braku zapisów ochronnych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego • obowiązek opieki nad zabytkami a zasady dofinansowania obiektów zabytkowych pozostających w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru) przerzucający koszty utrzymania obiektów na właścicieli
SZANSE	ZAGROŻENIA
• integracja europejska i możliwość pozyskania funduszy unijnych w ramach perspektywy finansowej 2021-2027 na dalszy rozwój • rozwój agroturystyki na bazie istniejących atrakcji przyrodniczych gminy: obszary objęte ochroną przyrody • liczne programy krajowe oraz unijne programy pomocowe służące zachowaniu i remontom obiektów stanowiącym dziedzictwo narodowe	• brak w istniejących planach zagospodarowania przestrzennego zapisów ochronnych uniemożliwia skuteczną ochronę planistyczną dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (na przykład zabytkowych układów przestrzennych wsi) • kształtowanie nowej zabudowy mieszkalnej na terenie gminy, bez uwzględniania tradycji budowlanej terenów Gminy; • skomplikowane procedury ubiegania się o środki unijne

• możliwość odpisu podatkowego na zakup i remont obiektu zabytkowego wprowadzony w Polskim Ładzie • potencjał rozwoju weekendowej turystyki na łonie natury, pieszej, rowerowej, • wzrost zainteresowania w społeczeństwie dziedzictwem kulturowym, tradycjami kulinarnymi, zwyczajami i obrzędami i udział organizacji NGO w promowaniu i poszerzaniu oferty kulturalnej, inicjatyw służących zachowaniu dziedzictwa kulturalnego • łatwość i dostępność informacji o zasobie kulturowym poprzez internet • moda na turystykę „Blisko Natury” oraz turystykę weekendową oraz moda na zdrowy i ekologiczny styl życia • atrakcyjna historia terenów gminy umożliwia wytyczenie ścieżek edukacyjnych po atrakcjach przyrodniczych i historycznych gminy • wykorzystanie miejsc historycznych do organizacji uroczystości o charakterze lokalnym jak i ponadregionalnym • rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym • wzrost atrakcyjności turystycznej i idący za tym rozwój turystyki na bazie atrakcji przyrodniczo – kulturowych gminy • wzrost popytu na usługi turystyczne i wypoczynek na obszarach wiejskich i blisko natury (turystyka kwalifikowana: rowerowa, nordic-walking, wypoczynek sobotnio-niedzielnny dla mieszkańców miast • postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego ułatwiająca budowanie narracji wokół miejsc proponowanych do odwiedzenia • powszechny dostęp do informacji i zasobów sieciowych	• brak środków finansowych na wkład własny przy korzystaniu ze środków pomocowych • ograniczone środki budżetu niepozwalające na realizację inwestycji prorozwojowych • spadek dochodów gmin i niedoinwestowanie instytucji kultury • niekorzystne zmiany demograficzne: starzenie się społeczeństwa, ujemny przyrost naturalny; • rozluźnienie się więzi rodzinnych i brak przywiązania do miejsca zamieszkania • polityka finansowa państwa – zmniejszanie subwencji • niedostosowanie oferty kulturalnej do zmieniających się wzorców spędzania czasu wolnego • niedostateczna wiedza o wartościach chronionych obiektów • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych • niewiedza właścicieli zabytków o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • skomplikowane procedury ubiegania się o środki zewnętrzne, zwłaszcza przez osoby prywatne • zerwanie ciągłości kulturowej pomiędzy pokoleniami skutkujące zmianą systemu wartości • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych • udokumentowane złoża kopalin, których eksploatacja stanowi zagrożenie dla stanowisk archeologicznych

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki

Cele, kierunki działań i działania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Regnów wynikają z dokumentów programowych wytworzonych na szczeblu krajowym, wojewódzkim, a szczególnie są zbieżne z Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026, Wojewódzkim Programem opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024–2027, Programem Opieki nad Zabytkami Powiatu Rawskiego na lata 2022-2025.

W wyniku analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie Regnów został sformułowany priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Regnów na lata 2025-2028:

„Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w gminie Regnów w celu zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego gminy”

W osiągnięciu zamierzenia dopomóc mają cele szczegółowe, wśród których należy wymienić:

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi;

Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej;

Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych;

Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy.

W latach 2020-2023 w związku z pandemią COVID-19 (koronawirusem) pojawiły się problemy i wyzwania, związane przede wszystkim z ochroną zdrowia i życia ludzi, ale także z ochroną dzieł sztuki i zabytków, w skali, z którą wcześniej nie mieliśmy do czynienia. Od marca 2020 do maja 2023 obowiązywał okres ograniczeń związanych z pandemią COVID-19. W okresie tym wprowadzone były istotne ograniczenia. Wydarzenia kulturalne były odwołane bądź przenoszone „online”. Z jednej strony umożliwiło to szerszy dostęp do niektórych treści, ale z drugiej strony mogło prowadzić do marginalizacji osób bez dostępu do internetu lub technologii cyfrowych. Czas ten stworzył także nowe możliwości. Instytucje kulturalne musiały przyspieszyć proces digitalizacji swoich zbiorów, aby zdalnie je udostępniać. Powstało wiele projektów edukacyjnych i popularyzatorskich, które promowały dziedzictwo narodowe za pomocą mediów społecznościowych i platform streamingowych. Pandemia COVID-19 stanowiła wyzwanie dla sektora kultury i dziedzictwa narodowego, ale jednocześnie otworzyła drzwi do innowacyjnych rozwiązań i strategii komunikacji z publicznością z których będziemy mogli korzystać w nadchodzących latach.

7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi	
Kierunki działań:	Działania:
1. Ochrona nieruchomego dziedzictwa materialnego	stanowienie mpzp z uwzględnieniem ochrony zabytków i ich ekspozycji, aktualizowanie wykazu zabytków nieruchomych i stanowisk archeologicznych w dokumentach planistycznych Gminy Regnów pod kątem spójności z gminną ewidencją zabytków
	Zainicjowanie i uchwalenie przez Radę Gminy zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do gminnej ewidencji zabytków,
	w miarę możliwości finansowych przyznawanie dotacji na poprawę stanu zachowania obiektów, szczególnie tych zagrożonych i w złym stanie: wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie będących własnością gminy.
	przeanalizowanie możliwości i potrzeby podjęcia uchwały „reklamowej” dla ochrony przed chaosem przestrzennym w otoczeniu zabytkowego krajobrazu
	przeanalizowanie konieczności opracowania gminnego programu rewitalizacji dla terenów gminy wymagających interwencji
	Wykonanie „Planu ochrony zabytków Gminy Regnów na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, z uwzględnieniem przeciwdziałania zmianom klimatycznym” obejmującego ochronę i zabezpieczenie przed niszczeniem – w tym przed kradzieżą, pożarem, zalaniem - obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
	rozważenie możliwości wykorzystania budżetu obywatelskiego dla projektów dotyczących materialnego i niematerialnego dziedzictwa narodowego, wybór odpowiednich projektów odbywałby się poprzez konkurs ofert na realizację zadań
	prowadzenie regularnych prac pielęgnacyjnych zabytkowej zieleni będących własnością gminy oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków: cmentarz ewangelicki w Annosławiu,
	pozyskiwanie informacji na temat obiektów wpisanych do rejestru oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków – w cyklach najrzadziej dwuletnich - o przeprowadzonych pracach remontowych, budowlanych, pojawiających się zagrożeniach stałych i doraźnych.
	Kontrola stanu zachowania i przeznaczenia obiektów zabytkowych poprzez między innymi przeprowadzanie obowiązkowych przeglądów obiektów należących do gminy w cyklach najrzadziej dwuletnich w zakresie przeprowadzonych pracach remontowych, budowlanych, pojawiających się zagrożeniach stałych i doraźnych.
	Wypracowanie z gminami, na których przebiega Rogowska Kolej Wąskotorowa mechanizmów współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym oraz jej promowania dla rozwoju ruchu turystycznego
	W porozumieniu ze Starostą powiatu rawskiego czytelne oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków - forma oznakowania oraz treść powinna być uprzednio uzgodnione z WUOZ w Łodzi.

2. Monitoring obiektów zabytkowych: nieruchomych i ruchomych	w miarę możliwości i posiadanych środków pomoc w realizacji przedsięwzięć mających na celu objęcie obiektów wpisanych do rejestru zabytków systemami sygnalizacji alarmowej pożaru, włamania, napadu oraz monitoringiem wizyjnym
3. Ochrona zabytków archeologicznych	ochrona i zachowanie stanowisk archeologicznych przed zniszczeniem wskutek gospodarczej i budowlanej działalności oraz przed ingerencją nieuprawnionych osób, na przykład „poszukiwaczy skarbów” korzystających z wykrywaczy metali poprzez akcje informacyjne na stronach internetowych gminy, w których znalazłoby się pouczenie o niszczeniu stanowisk i grożących za to sankcjach karnych;
	objęcie nadzorem miejsc eksploatacji kopalin (piasku) poprzez akcję informacyjną skierowaną do właścicieli i użytkowników o prawnym wymogu poinformowania ŁWKZ lub wójta gminy o odkryciu zabytków archeologicznych i konieczności wstrzymania prac eksploatacyjnych
	upublicznianie w lokalnych publikatorach, na stronach internetowych informacji o odkryciach archeologicznych w celu kreowania właściwych wzorów zachowań wobec materialnych pozostałości dziedzictwa kulturowego,
4. Dokumentacja i popularyzacja zasobów dziedzictwa kulturowego	w porozumieniu z Łódzkim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków uzupełnianie GEZ o inne obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe, czyli inwentaryzacja tzw. małej architektury: krzyży, kapliczek przydrożnych, zachowanych na terenie Gminy,
	stałe uwzględnianie w aktualizowanych dokumentach planistycznych gminy ochrony dziedzictwa kulturowego gminy poprzez zamieszczanie aktualnego wykazu obiektów w gminnej ewidencji zabytków, w tym stanowisk archeologicznych
	zainicjowanie akcji digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego gminy – na przykład zainicjowanie przez Gminny Dom Kultury w Rylsku akcji skanowania zdjęć z archiwów rodzinnych, przedstawiających miejscowości gminy Regnów ale także mieszkańców gminy przy ich zajęciach codziennych, obchodzonych uroczystościach, świętach itp., oraz organizowanie wystaw o charakterze tematycznym w szkołach, Gminnej Bibliotece Publicznej w Regnowie, Gminnym Domu Kultury w Rylsku - - na przykład poprzez przystąpienie do projektu Otwartego Społecznego Archiwum Cyfrowego Gminy Regnów w ramach portalu zbioryspoleczne.pl Centrum Archiwistyki Społecznej
5. Pielęgnacja tradycji wielokulturowości terenów gminy oraz lokalnego niematerialnego dziedzictwa kulturowego (np. folkloru)	zachowanie i promocję reliktyw wielokulturowości terenów gminy – wyeksponowanie terenu cmentarza ewangelickiego poprzez odtworzenie stanu pierwotnego, pielęgnację zieleni, umieszczenie tablic informacyjnych i kierujących na cmentarz
	wspieranie dokumentowania w postaci rejestracji występów zespołów folklorystycznych, śpiewaczych z archiwizowaniem pozyskanych dokumentacji, zbieranie relacji, wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”,
	promocja i wspieranie twórczości tradycyjnej, ludowej, zarówno materialnej jak i niematerialnej - zwyczaje całoroczne na wsi, przyspiewki, tańce, tradycyjne wyroby kulinarne i ich promowanie na stronach internetowych Gminy,

Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej	
1. Wspieranie działań edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu na różnych poziomach nauczania	organizowanie lekcji w Muzeum Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej poświęconych tradycji kulturalnej gminy, regionu na przykład a także lekcji w szkołach z zapraszaniem starszych mieszkańców jako opowiadających o dawnych zwyczajach: dorocznych, świątecznych itp
	inicjowanie i pomoc w tworzeniu ekspozycji o charakterze regionalnym w Gminnym Domu Kultury w Rylsku, Gminnej Bibliotece Publicznej w Regnowie, świetlicach gminnych – np. wystawy fotografii pochodzące ze zbiorów rodzinnych które zostały zeskanowane w ramach akcji skanowania starych zdjęć w ramach wystaw tematycznych (np. pory roku w gospodarstwie, wydarzenia z przeszłości, które przybliżyłyby młodemu pokoleniu ginące zwyczaje i tradycje)
2. Kształtowanie tożsamości regionalnej w oparciu o wydarzenia historyczne, tradycje,	organizowanie konkursów i wystaw dotyczących dziedzictwa i tradycji związanych z historią terenów dzisiejszej gminy – na przykład zorganizowanie na stronach internetowych gminy konkursów z miejsc uwiecznionych na starych zdjęciach, zwyczajów dorocznych z wprowadzeniem zasady, że każdy uczestnik konkursu otrzymuje nagrodę
	Tworzenie, znakowanie i promocja szlaków kulturowych: włączenie przebiegającej przez tereny Gminy Regnów Regnowskiej Kolejki Wąskotorowej do szlaku turystycznego Frontu Wschodniego 1914-1918
	podjęcie próby, na przykład na Gminnych Dożynkach, wypromowanie na lokalnego produktu kulinarnego, który mógłby być wpisany na listę produktów tradycyjnych
Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy	
1. Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	opublikowanie na stronie internetowej Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami,
	Udostępnianie stron internetowych Urzędu Gminy publikacjom poświęconym kulturze i tradycjom na terenie Gminy Regnów
2. Edukacja mieszkańców w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami	upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli obiektów zabytkowych na stronach internetowych gminy; upowszechnianie dobrych praktyk konserwatorskich
3. Zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz kultury	wspieranie i promowanie działalności artystycznej, w tym amatorskiej, m. in. poprzez konkursy i wystawy z wprowadzeniem zasady, że każdy uczestnik dostaje nagrodę
Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych	

1. Wspieranie właścicieli posiadających obiekty zabytkowe	Przekazywanie informacji na stroni internetowej gminy na temat pozyskiwania nowych źródeł finansowania prac remontowych i konserwatorskich, np. programy ochrony zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, środków pomocowych Unii Europejskiej,
2. Stymulowanie wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju przemysłów kultury i czasu wolnego	Wykreowanie markowych produktów regionu rawskiego i Gminy Regnów, jak na przykład kolejka wąskotorowa Rogów-Regnów – Biała Rawska; Rozważenie możliwości wytyczenia ścieżki rowerowej wzdłuż przebiegu kolejki na terenie gminy oraz w porozumieniu z gminami Rawa Mazowiecka i Biała Rawska
	włączenie gminy w szlak samochodowy I wojny światowej z atrakcją jaką jest Rogowska Kolej Wąskotorowa, wybudowana w latach I wojny światowej, umieszczenie tablic drogowskazowych oraz tablic informacyjnych,
	wspieranie rozwoju turystyki kulturowej, wiejskiej, sentymentalnej, pielgrzymkowej
	współpraca z organizatorami turystyki oraz zagospodarowania czasu wolnego działających lub zamierzających działać na terenie gminy
3. Tworzenie pasm turystyczno–kulturowych	promocja na stronach internetowych gminy szlaków turystyki kulturowej w oparciu o atrakcje gminy: szlakiem wyznań chrześcijańskich z włączeniem kościoła w Regnowie, cmentarzy rzymskokatolickich w Regnowie i Sowidole oraz cmentarza ewangelickiego w Annasławie, zespołów dworsko-parkowych w Rylsku i Rylsku Dużym, zespołu gorzelni w Rylsku, kapliczek i krzyży przydrożnych
	promocja na stronach internetowych gminy ciągów wydarzeń w miejscowościach położonych na obszarach poszczególnych pasm,
	publikacja map i planów z umiejscowieniem obiektów czy wydarzeń historycznych włączonych do pasma turystyki kulturowej; np. zaczynając od publikacji na stronach internetowych gminy,
Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy	
1. upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym	Inicjowanie powstawania i publikacja wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe regionu,
	wprowadzenie do Systemu Informacji Przestrzennego Gminy Regnów (https://regnow.e-mapa.net/) warstwy informacyjnej dotyczącej zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków
	prorowadzenie profilu o dziedzictwie kulturowym gminy w mediach społecznościowych: facebook, Instagram, X, Pinterest
2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości	szeroka prezentacja informacji na temat tradycyjnych form budownictwa regionu, jego folkloru, obrzędowości, zwyczajów dorocznych i świątecznych, publikowanie treści zapomnianych już tradycyjnych pieśni itp. na stronach internetowych gminy
3. Wspieranie programów badawczych	Wspieranie wydawnictw z zakresu historii gminy, badań nad historią poszczególnych miejscowości gminy, literatury pamiątkarskiej,

i dokumentacyjnych zmięrzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zagrożonego	wsparcie młodzieży studiującej kierunku historyczne do włączenia się do programów badawczych i dokumentacyjnych, np. poprzez umożliwienie publikacji na stronach internetowych gminy – poinformowanie o takiej możliwości na stronie internetowej gminy Organizacja i udział w wydarzeniach promujących materialne i niematerialne walory województwa łódzkiego
Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	
1. Rozwijanie nowoczesnych form promocji gminy wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy	Prezentacja na sprofilowanych stronach internetowych gminy informacji na temat obrzędowości, zwyczajów dorocznych i świątecznych, tradycyjnych form budownictwa w przypadku zrealizowania inicjatywy stworzenia przez władze wojewódzkiej interaktywnego Systemu Informacji Przestrzennej włączenie Gminy Regnów do inicjatywy
2. Współpraca z sąsiednimi gminami położonymi na trasie przebiegu kolejki Rogów-Regnów – Biała Rawska	na bazie przynależności do gmin leżących na trasie przebiegu linii kolejki Rogów-Regnów – Biała Rawska współpraca z gminami w celu wypracowania wspólnych przedsięwzięć promujących region
3. Współpraca z sąsiednimi gminami należącymi do LGD „Kraina Rawki” w zakresie wspólnej promocji regionu	na bazie przynależności do LGD „Kraina Rawki” nawiązanie współpracy z gminami należącymi do LGD w celu wypracowania wspólnych przedsięwzięć promujących region

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Regnów stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że zakreślone w Programie kierunki i działania byłyby wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

1) instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych

- aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,
- tworzenie parków kulturowych,
- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
- wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;

2) instrumentów finansowych

- m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;

3) instrumentów koordynacji

- m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,
- współpraca z sąsiednimi gminami, przez które przebiega trasa linii wąskotorowej Rogów-Regnów – Biała Rawska w celu wypracowania mechanizmów współpracy dla zarządzania dziedzictwem kulturowym, rozwojem turystyki
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;

4) instrumentów społecznych

- działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi,

5) instrumentów kontrolnych

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitorowanie Programu powinno być stałym i ciągłym procesem obserwacji zmian ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników, dającym w efekcie informacje co do skuteczności i słuszności podjętych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Regnów.

Monitoring obejmował będzie następujące działania:

- systematyczne zbieranie danych liczbowych oraz informacji dotyczących realizacji celów i kierunków działań;
- ocenę osiągniętych rezultatów, stopnia wykonania przyjętych celów oraz oszacowanie kluczowych efektów Programu;
- planowanie zmian, które zostaną zaproponowane w kolejnym Programie na lata 2027-2030.

Obowiązek sprawozdawczy z wykonania programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. z 2024 r. poz. 1292*):

Art. 87:

5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochrona i opieka nad zabytkami jest ustawowym obowiązkiem państwa, samorządów oraz właścicieli zabytków, którzy są zobowiązani do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku (art. 71 i 72 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W rozdziale niniejszym wskazuje się jedynie przykładowe źródła pozyskiwania środków, głównie zewnętrznych, służących do finansowania działań na rzecz ochrony i utrzymania dziedzictwa kulturowego. Należy podkreślić, że zasadą udzielania dotacji, subwencji oraz korzystania ze środków zewnętrznych jest partycypacja właścicieli obiektów w kosztach poprzez obowiązkowe wniesienie wkładu własnego. Istotne jest także ograniczenie z możliwości korzystania ze środków zewnętrznych do zabytków wpisanych do rejestru zabytków, pozostawiając na uboczu olbrzymią liczbę zabytków ujętych w ewidencji zabytków. Na tym tle korzystnie wyróżniają się wprowadzone w 2021 r.,

w tak zwanym Polskim Ładzie, korzystne rozwiązania podatkowe dla osób inwestujących w zakup oraz remont obiektów zabytkowych, przede wszystkim także obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, a więc dotyczących największej grupy właścicieli obiektów zabytkowych. Ulga podatkowa wprowadzona w Polskim Ładzie jest skierowana do podatników PIT opłacających podatek według skali podatkowej, podatek liniowy lub ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. Z ulgi mogą skorzystać podatnicy PIT będący właścicielami lub współwłaścicielami zabytków nieruchomych, którzy ponieśli wydatki na:

- wpłaty na fundusz remontowy wspólnoty mieszkaniowej lub spółdzielni mieszkaniowej utworzony, zgodnie z odrębnymi przepisami, dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w ewidencji zabytków,
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane w zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków,
- odpłatne nabycie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub udziału w takim zabytku, pod warunkiem, że podatnik na nabytą nieruchomość poniósł wydatek o charakterze remontowo-konserwatorskim.

Podatnik nie może skorzystać z wymienionej ulgi jeśli wydatki te zostały mu w jakikolwiek sposób zwrócone.

Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami można ogólnie podzielić na źródła krajowe oraz źródła zagraniczne.

• **Źródła krajowe, dotacje takie jak:**

- a) dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN),
- b) dotacje Samorządu Województwa Małopolskiego - dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (WKZ)
- c) dotacje Samorządu Gmin - dotacje gminne,
- d) fundusz kościelny,

• **Źródła zagraniczne Unii Europejskiej, programy takie jak:**

- a) Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027,
- b) Program Operacyjny Infrastruktura i środowisko 2021-2027,
- c) Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy,
- d) Kreatywna Europa 2021-2027,
- e) Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS).

Źródła krajowe.

A. Dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)

Właściciel lub posiadacz zabytku, jeżeli posiada tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu lub stosunku zobowiązaniowego na okres nie krótszy niż 10 lat może ubiegać się o dotację celową na prace przy zabytku pod warunkiem, że obiekt posiada odrębną decyzję o wpisie obiektu do rejestru zabytków lub wyszczególniony jest w decyzji wpisującej zespół obiektów (ruchomych lub nieruchomych) do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego. Wnioskodawca może ubiegać się o udzielenie dotacji na następujące prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;

6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru realizowane ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe” priorytet „Ochrona zabytków”.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie ogłasza (od 2005 r.) Programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury. Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowane są:

Program „Dziedzictwo kulturowe”:

- **priorytet „Ochrona zabytków”**, w ramach którego są dofinansowywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
- **priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”**, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:
  - rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;
  - rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
  - dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;
  - publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
  - upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;

- pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.
- **priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego**, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:
  - digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
  - udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
  - przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.
- **priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych**, w ramach którego dofinansowywane są następujące rodzaje zadań:
  - ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
  - nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
  - opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Poza trybem określonym w Programach, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego realizuje również **dotacje na badania archeologiczne**, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

B. Dotacje Samorządu Województwa Łódzkiego - dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (WKZ)

Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków zajmuje się wyłącznie dystrybuowaniem środków z budżetu RP przyznanych mu przez Wojewodę Łódzkiego.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, lub
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

C. Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2023 poz. 40) opieka nad zabytkiem oraz finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy.

Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytku określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy.

Dotacje na prace przy obiektach włączonych do gminnej ewidencji zabytków mogą udzielać organy administracji samorządowej (wójt / burmistrz / prezydent / starosta / marszałek) na podstawie stosownej uchwały. Wojewódzki Konserwator Zabytków nie może udzielać dotacji na prace przy tych obiektach.

D. Fundusz Kościelny (dla prac przy obiektach sakralnych, nie obejmujących konserwacji ruchomego wyposażenia kościołów)

Fundusz Kościelny został powołany jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych wyrażonej w art. 25 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej. Dysponentem Funduszu Kościelnego jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych – obecnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. W projekcie ustawy budżetowej na rok 2024 zaplanowano 11.000.000,00 zł. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji informuję, iż maksymalna kwota udzielonej dotacji z Funduszu Kościelnego w roku 2024 będzie wynosić 200.000,00 zł. W uzasadnionych przypadkach, uwzględniających ważny interes społeczny, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji może udzielić wyższej dotacji niż 200.000,00 zł.

O dotacje z Funduszu kościelnego mogą ubiegać się osoby prawne między innymi na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej – w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo: ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 682); ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1292).

Źródła zagraniczne Unii Europejskiej, programy takie jak:

- Program Fundusze Europejskie na infrastrukturę, klimat, środowisko: FEnIKS 2021-2027
VII Priorytet Kultura, Działania 7.1 Infrastruktura kultury i turystyki kulturowej
Wśród obszarów tematycznych znajduje się kultura i ochrona dziedzictwa kulturowego – Priorytet VII: Kultura, na realizację którego przewidziano alokację środków w wysokości 600 mln EUR. W zakresie działań zawiera się ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury. Realizowane będą inwestycje mające na celu wzmocnienie wpływu kultury i zrównoważonej turystyki na rozwój gospodarczy, włączenie społeczne i innowacje społeczne w dwóch obszarach:
Obszar 1:
Rozwój infrastruktury kultury obejmujący tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w kulturze i w życiu społecznym;
Obszar 2:
Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego, którego celem jest podniesienie atrakcyjności najcenniejszych zabytków, poprawa obsługi ruchu turystycznego, tworzenie lub wzmocnienie marki zabytku oraz rozwój usług wykorzystujących nowoczesne technologie w zakresie prezentacji oferty. Wśród działań są m.in.: prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, budowa nowych obiektów infrastruktury kultury, budowa nowych obiektów służących obsłudze ruchu turystycznego, prace w ich otoczeniu, zakup sprzętu lub wyposażenia, konserwacja i digitalizacja zabytków ruchomych, księgozbiorów i muzealiów oraz udostępnienie on-line. Beneficjenci to: państwowe instytucje kultury, instytucje kultury współprowadzone przez administrację rządową, publiczne szkoły artystyczne i publiczne uczelnie artystyczne, podmioty zarządzające obiektami wpisanymi np. na listę Pomników Historii. Beneficjentami mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego na rzecz samorządowych instytucji kultury, samorządowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe. Projekty, które uzyskają wsparcie, powinny stosować zasady Nowego Europejskiego Bauhausu, wspierać transformację cyfrową, realizację Europejskiego Filaru Spraw Socjalnych oraz zapobiegać wszelkim formom dyskryminacji, a w przypadku infrastruktury zabytkowej stosować „Europejskie Zasady Jakości dla finansowanych przez UE interwencji o potencjalnym wpływie na dziedzictwo kulturowe”.
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2021-2027 - Priorytet VIII „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury”, w ramach którego możliwe jest pozyskanie środków na ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. W ramach priorytetu możliwe są między innymi działania:
  - działanie 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury,
  - działanie 8.2 Ochrona zabytków.

Wsparcie będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), jak również przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Możliwy będzie również m.in. zakup urządzeń chroniących obiekt przed kradzieżą i zniszczeniem, a także zakup wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej.

Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy

Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy (FERC) - jest następcą programu Polska Cyfrowa (POPC), który w latach 2014-2020 wspierał cyfryzację w Polsce. FERC będzie koncentrował się przede wszystkim na: zwiększeniu dostępu do ultraszybkiego internetu szerokopasmowego, udostępnieniu zaawansowanych e-usług pozwalających w pełni na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i przedsiębiorców, zapewnieniu cyberbezpieczeństwa w ramach nowego dedykowanego obszaru interwencji, rozwoju gospodarki opartej na danych, wykorzystującej najnowsze technologie cyfrowe, rozwoju współpracy międzysektorowej na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych, wsparciu rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa dla jednostek samorządu terytorialnego (jst) i przedsiębiorców.

W ramach Priorytetu II – Zaawansowane usługi cyfrowe, realizowane jest zadanie 2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji, w ramach którego przewidziano działania związane z digitalizacją zasobów kultury, budowę i rozbudowę infrastruktury do przechowywania i udostępniania danych.

Wśród beneficjentów programu przewidziane są między innymi instytucje kultury, obywatele, organizacje pozarządowe oraz przedsiębiorcy.

Kreatywna Europa 2021-2027

W latach 2021-2027 w ramach programu Kreatywna Europa przeznaczonych zostanie 2,44 mld € na wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, rozwoju publiczności poprzez zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwoju współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystania technologii i wdrażania innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji programu Kreatywna Europa 2021-2027 istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program Kreatywna Europa 2021-2027 będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent MEDIA — wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura — wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy — wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

Program Fundusze Europejskie dla Łódzkiego na lata 2021-2027

Os priorytetowa VI Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu
Potencjalne źródła finansowania działań związanych z dziedzictwem kulturowym:

- działanie FELD.05.01 Kultura i turystyka – ZIT
- działanie FELD.05.02 Rewitalizacja obszarów miejskich
- działanie FELD.05.03 Rewitalizacja obszarów wiejskich
- działanie FELD.06.04 Kultura i turystyka
- działanie FELD.06.05 Kultura i turystyka – IF

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. z 2024 r. poz. 1292*) wprowadza rozróżnienie pomiędzy ochroną a opieką nad zabytkami. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

1. Zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie.
2. Zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków.
3. Udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków.
4. Przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę.
5. Kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków.
6. Uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

1. Naukowego badania i dokumentowania zabytku.
2. Prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.
3. Zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.
4. Korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.
5. Popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Jak widać z powyższego rozróżnienia ochrona zabytków została przypisana administracji publicznej, natomiast opieka sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. W tabeli poniżej przedstawiono zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Regnów ze wskazaniem właściciela – odpowiednio odpowiedzialnego za ich ochronę oraz opiekę.

Tabela nr 4: obiekty zabytkowe w gminnej ewidencji zabytków Gminy Regnów ze wskazaniem formy własności

	MIEJSCOWOŚĆ	ZABYTEK	NR DZIAŁKI	CZAS POWSTANIA	REJESTR ZABYTKÓW		FORMA WŁASNOŚCI
					NR REJ.	DATA DECYZJI	
1.		Kolej wąskotorowa linii Rogów-Rawa - Biała Rawska	PODSKSARBICE SZLACHECKIE nr dz.: 347, PODSKARBICE KRÓLEWSKIE: nr dz. 47, KAZIMIERZÓW: nr dz. 326, ANNOSŁAW: nr dz. 48,	1914-1915	A/256	31.12.1996 r.	Powiat Rawski Fundacja Polskich Kolei Wąskotorowych Skarb Państwa
2.	ANNOSŁAW	Cmentarz ewangelicki	obręb: ANNOSŁAW ID: 101305_2.0001.194/1	ok. poł. XIX w.			Własność Gminna
3.	KAZIMIERZÓW	Kapliczka przydrożna (naprzeciwko nr 4)	obręb: KAZIMIERZÓW ID: 101305_2.0007.374	1937 r.			Własność Prywatna
4.	KAZIMIERZÓW	Chałupa nr 22	obręb: KAZIMIERZÓW ID: 101305_2.0007.300/4	ok. 1930 r.			Własność Prywatna

5.	PODSKARBICE KRÓLEWSKIE	Kapliczka krzyż przydrożny (obok nr 5b)	obręb: PODSKARBICE KRÓLEWSKIE ID: 101305_2.0017.225	1914 r.			Własność Prywatna
6.	PODSKARBICE SZLACHECKIE	Kapliczka przydrożna z figurką św. Jana Nepomucena (obok nr 9)	obręb: PODSKARBICE SZLACHECKIE ID: 101305_2.0018.288	4 ćw. XIX w. remontowana XXI w.			Własność Gminna
7.	PODSKARBICE SZLACHECKIE	Kapliczka – krzyż przydrożny (posesja nr 24)	obręb: PODSKARBICE SZLACHECKIE ID: 101305_2.0018.192	2 ćw. XX w.			Własność Prywatna
8.	REGNÓW	Zespół kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP	obręb: REGNÓW ID: 101305_2.0019.310	poł. XIV w., 1764 r., remont. K. XIX w.			Własność Parafii
9.	REGNÓW	Kościół w zespole kościół parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP	obręb: REGNÓW ID: 101305_2.0019.310	1764 r.	265	27.12.1967 r.	Własność Parafii
10.	REGNÓW	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP	obręb: REGNÓW ID: 101305_2.0019.310	poł. XIV w.	940 A	19.11.1993 r.	Własność Parafii
11.	REGNÓW	Ogrodzenie w zespole kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP	obręb: REGNÓW ID: 101305_2.0019.310	2 poł. XIX w.			Własność Parafii
12.	REGNÓW	Cmentarz rzymskokatolicki	obręb: REGNÓW ID: 101305_2.0019.585	2 poł. XIX w.	899 A	22.12.1992	Własność Parafii
13.	RYLSK	Zespół dworsko- parkowy	obręb: RYLSK ID: 101305_2.0020.368	k.. XIX w.			Własność Prywatna
14.	RYLSK	Dwór w zespole dworsko-parkowym	obręb: RYLSK ID: 101305_2.0020.368	k.. XIX w.	619 A	28.07.1983 r.	Własność Prywatna
15.	RYLSK	Park w zespole dworsko-parkowym	obręb: RYLSK ID: 101305_2.0020.368	k.. XIX w.			Własność Prywatna
16.	RYLSK	Zespół gorzelni	obręb: RYLSK ID: 101305_2.0020.183/2, 183/3	1 ćw. XX w.			Własność Prywatna
17.	RYLSK	Gorzelnia w zespole gorzelni, nr 53	obręb: RYLSK ID: 101305_2.0020.183/3	1907 r.			Własność Prywatna
18.	RYLSK	Budynek biurowy w zespole gorzelni, nr 53	obręb: RYLSK ID: 101305_2.0020.183/2	1907 r.			Własność Prywatna
19.	RYLSK	Kapliczka (obok nr 17)	obręb: RYLSK ID: 101305_2.0020.100/3	3 ćw. XX w.			Własność Gminna
20.	RYLSK DUŻY	Zespół dworski	obręb: RYLSK DUŻY ID: 101305_2.0021.219/1, 371	k.. XIX w.			Własność Prywatna
21.	RYLSK DUŻY	Dwór w zespole dworsko-parkowym, nr 42	obręb: RYLSK DUŻY ID: 101305_2.0021.371	k.. XIX w.	552 A	25.03.1981	Własność Prywatna
22.	RYLSK DUŻY	Park w zespole dworsko-parkowym	obręb: RYLSK DUŻY ID: 101305_2.0021.371	k.. XIX w.	552 A	25.03.1981	Własność Prywatna
23.	RYLSK DUŻY	Obora w zespole dworsko-parkowym	obręb: RYLSK DUŻY ID: 101305_2.0021.219/1,	ostatnie ćw. XIX w.	579 A	19.05.1982	Własność Prywatna
24.	RYLSK DUŻY	Kapliczka	obręb: RYLSK DUŻY ID: 101305_2.0021.159	1 poł. XX w.			Własność Prywatna
25.	SOWIDÓŁ	Cmentarz rzymskokatolicki	obręb: SOWIDÓŁ ID: 101305_2.0026.1	1 poł. XX w.			Własność Parafii

Gmina Regnów posiada tytuł prawny do 3 obiektów zabytkowych i jest zobowiązana do ich ochrony i sprawowania opieki.

12. Bibliografia

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r**
(Dz. U. nr 78 poz. 483, oraz z 2006 r. nr 200 poz. 1471 oraz z 2009 r. nr 114 poz. 946)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>
2. **Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej**
(t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1370)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19971410943>
3. **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**
(t.j. Dz. U. 2024 poz. 1292), wraz z aktami wykonawczymi do ustawy
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568>
4. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym**
(Dz. U. z 2024 r. poz. 609 ze zm.)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19900160095>
5. **Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym**
(Dz. U. 2024 poz. 1130)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20030800717>
6. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane**
(Dz. U. z 2024 r. poz. 725)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890414>
7. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska**
(Dz. U. z 2024 r. poz. 54)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010620627>
8. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody**
(Dz. U. z 2024 r. poz. 1478)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20040920880>
9. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami**
(Dz. U. z 2024 r. poz. 1145)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971150741>
10. **Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji**
(Dz. U. z 2024 r. poz. 278).
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150001777>
11. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu**
(Dz. U. poz. 774 ze zm.)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150000774>
12. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.**
(Dz. U. z 2024 r. poz. 1175)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19971150741>
13. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej**
(Dz. U. z 2024 r. poz. 87 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19911140493>
14. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach**

(Dz. U. z 2022 r. poz. 385)

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970050024>

15. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

(Dz. U. z 2022 r. poz. 2393)

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970850539>

16. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych

(Dz. U. z 2018 r. poz. 2337 ze zm.)

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19330390311>

17. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie

(Dz. U. z 2024 r. poz. 1491)

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030960873>

18. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych

(Dz. U. 2023 r. poz. 70)

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910090031>

19. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023–2026

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20190000808>

20. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

<https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/informacje-o-strategii-na-rzecz-odpowiedzialnego-rozwoju>

21. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”

http://kigeit.org.pl/FTP/PRCIP/Literatura/002_Strategia_DSRK_PL2030_RM.pdf

22. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.

<https://www.gov.pl/web/ia/strategia-rozwoju-kapitalu-spoecznego-2030-srks>

23. Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego

https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/opieka-nad-zabytkami/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe-unesco/

23. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

<https://strategia.lodzkie.pl/strategia-rozwoju-wl-2030/>

24. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego

<https://bip.lodzkie.pl/urzed-marszalkowski/programy/item/7929-nowy-plan-zagospodarowania-przestrzennego-wojew%C3%B3dztwa>

25. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020–2023

<https://www.lodzkie.pl/kultura/ochrona-zabytkow/program-opieki-nad-zabytkami>

26. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Rawskiego na lata 2022-2025

<https://bip.powiatrawski.pl/plik,22279,uchwala-nr-xlvi-280-2022-rady-powiatu-rawskiego-w-rawie-mazowieckiej-z-dnia-29-lipca-2022-r-w-sprawie-przyjecia-powiatowego-programu-opieki-nad-zabytkami-dla-powiatu-rawskiego-na-lata-2022-2025.pdf>

27. Stowarzyszenie „Kraina Rawki”

<https://www.krainarawki.eu/>

28. Gmina Regnów – strona internetowa

<https://www.ugregnow.pl/>